

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

POPÜLER KADIN DERGİLERİNDE KADIN TEMSİLİ
(ÖRNEK OLAY: COSMOPOLİTAN DERGİSİ)

Nermin Mutlu

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. M. Bilal ARIK

Konya-2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Nermin... M.Ş. T.K. tarafından hazırlanan "Popüler... Kadın Düşüncesinde" başlıklı bu çalışma ...1.1.../...0.6.../...2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Başkan

İmza

Doç. Dr. M. Bilal Arık

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Doç. Dr. Mustafa Selçuk

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

U.ç. Dr. Barak Selmaç

POPÜLER KADIN DERGİLERİNDE KADIN TEMSİLİ

(ÖRNEK OLAY: COSMOPOLİTAN DERGİSİ)

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ.....	4
I. BÖLÜM.....	9
1. OSMANLI DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ.....	9
1. 1. Osmanlı Devleti'nde Kadının Konumuna Genel Bir Bakış.....	9
1. 1. 1. Aile İçinde Kadın.....	13
1. 1. 2. Eğitim Sürecinde Kadın.....	15
1. 1. 3. Çalışma Hayatında Kadın.....	20
1. 1. 4. Hukuksal Düzlemde Kadın.....	22
1. 1. 5. Osmanlı Döneminde Kadın Hareketleri.....	25
1. 2. Osmanlı Dönemi Kadın Dergiciliği.....	28
1. 2. 1. Terakki Muhadderat.....	30
1. 2. 2. Ayine.....	31
1. 2. 3. Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat.....	31
1. 2. 4. Aile.....	31
1. 2. 5. İnsaniyet.....	31
1. 2. 6. Hanımlar.....	31
1. 2. 7. Şükufeazar.....	32
1. 2. 8. Mürüvvet.....	32
1. 2. 9. Parça Bohçası.....	32
1. 2. 10. Hanımlara Mahsus Gazete.....	32
1. 2. 11. Âlem-i Nisvan.....	33
1. 2. 12. Demet.....	33
1. 2. 13. Mehasin.....	33
1. 2. 14. Kadın.....	34
1. 2. 15. Kadınlar Dünyası.....	35
1. 2. 16. Hanımlar Âlemi.....	35
1. 2. 17. Erkekler Dünyası.....	35
1. 2. 18. Kadınlar Oyuncak Değildir.....	35
1. 2. 19. Genç Kadın.....	35
1. 2. 20. İnci.....	35
1. 2. 21. Hanım.....	36
1. 3. Terakki Muhadderat'ta Kadın.....	36
1. 3. 1. Terakki Muhadderat'ta Osmanlı Kadını ve Annelik Rolü.....	37
1. 3. 2. Terakki Muhadderat'ta Din.....	38
1. 3. 3. Terakki Muhadderat'ta Cinsiyetçilik.....	38
1. 3. 4. Terakki Muhadderat'ta Evlilik.....	39
1. 4. Hanımlara Mahsus Gazete'de Kadın.....	39

1. 5. Kadınlar Dünyası	42
II. BÖLÜM	48
2. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ	48
2. 1. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Konumuna Genel Bir Bakış.....	48
2. 1. 1. Aile İçinde Kadın.....	48
2. 1. 2. Eğitim Sürecinde Kadın.....	49
2. 1. 3. Çalışma Hayatında Kadın	51
2. 1. 4. Hukuksal Düzlemde Kadın	54
2. 1. 5. Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Ortaya Çıkan Kadın Hareketleri	58
2. 2. Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergiciliği	59
2. 2. 1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yayımlanmış Kadın Dergilerine Örnekler	63
2. 2. 1. 1. Firuze (15 – 29 Eylül 1924).....	63
2. 2. 1. 2. Süs (1923 – 1924)	63
2. 2. 1. 3. Kadın Yolu Dergisi (1925–1927)	64
2. 2. 1980'li Yıllarda Yayımlanan Kadın Dergilerine Örnekler	65
2. 2. 1. Kadınca Dergisi	65
2. 2. 2. Kim Dergisi	67
2. 2. 3. Elle Dergisi	67
III. BÖLÜM	68
3. COSMOPOLİTAN DERGİSİNİN SÖYLEM ANALİZİ	68
3. 1. AMAÇ	68
3. 2. KAPSAM.....	71
3. 3. YÖNTEM	71
IV. BÖLÜM	75
4. 1. COSMOPOLİTAN DERGİSİNDEKİ KADIN TEMSİLİ	75
4. 1. 1. Cosmopolitan Dergisinin Kuruluşu, Yayın Politikası ve Yazı Kadrosu ...	75
4. 1. 2. Kadın ve Erkek İlişkilerinde Kadının Sunumu.....	77
4. 1. 3. Kadının Cinsel Bir Obje Olarak Sunumu.....	80
4. 1. 4. Güzellik, Bakım ve Kadının Sunumu	83
4. 1. 5. Moda ve Kadının Sunumu	86
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	92

ÖNSÖZ

İlk kadın dergisi Terakki Muhadderat'ta Rabia adlı bir kadın, dergiye gönderdiği mektupta, kadınların ve erkeklerin toplum içerisindeki yerinin ne olmadığını şu sözlerle özetlemiştir: “Ne erkekler kadınlara hizmetkâr ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmıştır.” Bu ilk kadın dergisi ve ondan sonra özellikle 1980'e kadar yayımlanan diğer dergilerin gayesi, kadınların toplum içinde var olduklarını ve erkeklerin kölesi olmak için yaratıldıklarını ülkedeki herkese ve özellikle de yönetici kadrosuna duyurmaya çalışmaktı. Cosmopolitan dergisi ise kadına şu şekilde sesleniyor: “Bir erkeği baştan çıkarmak istiyorsanız, üstsüz güneşlenin!”* Kadın dergilerinde kadının temsil ediliş biçiminde görülen bu radikal değişim, toplumsal değişimlerden nasibini alsa da yine de bu değişimin asıl sebebi serbest piyasa ekonomisidir. Ve kadınların davranış biçimi, görüntüsü ve yaşam tarzı Cosmopolitan gibi popüler kültür ürünleri vasıtasıyla suni olarak nüfuz ettirilmektedir.

Kadın çalışmaları gibi devasa bir alanda Cosmopolitan dergisini analiz etmem konusunda beni sınırlandırarak yol gösteren ve bu sayede bu devasa alanda beni boğulmaktan kurtaran, lisanstan bu yana desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. M.Bilal Arık'a, lisansa başladığımdan beri yanımda olduklarını hissettiğim değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Caner Arabacı ve Doç. Dr. Mustafa Şeker'e, çalışmamın başından beri bana tezimin bitip bitmediğini sürekli sorarak, beni motive eden ve çalışmamı tamamlamam için izin konusunda desteklerini esirgemeyen Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkan Yardımcısı Sayın Dr. Mustafa Şahin'e ve bilgisayarını, çalışmam boyunca benim hizmetime sunarak büyük fedakârlık gösteren ve tezimin her noktasıyla ilgilenen Sınav Dershanesi İç Anadolu Bölge Koordinatörü Sayın Erol Mutlu'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

---

* Cosmopolitan, Temmuz, s.140

ÖZET

Kadının ev dışında daha fazla görünür olması, uygulanan liberal politikalar, bu politikalara bağlı olarak da medya holdinglerinin giderek güçlenmesi neticesinde kadın dergileri de bundan nasibini almıştır. Bu sayede holdinglerin bünyelerine yerleşen kadın dergileri piyasası giderek genişlemiştir. Osmanlı dönemi kadın dergilerinde; kadınların da toplum içerisinde var olduklarını ve sosyal yaşamda görünür olma isteklerini duyurmak amacıyla dergilere konu olan kadınlar, özellikle de 1980'li yıllarda meydana gelen söz konusu değişimler nedeniyle popüler kadın dergilerinde sadece cinsel kimliği ile var olabilmıştır.

Bu çalışmada popüler Cosmopolitan dergisinde kadının cinsel bir obje olarak sunulduğunu tartışmak amacıyla söylem analizi metodu tercih edilmiştir. Yapılan analiz sonucundan ortaya çıkan ise popüler kadın dergileri, Osmanlı dönemindeki dergilerin çıkış amacından farklı olarak kadınların toplum içerisinde var olma mücadelelerinde kadınların seslerini duyurmak ve belli konularda bilgilendirmekten çok uzaklaşmıştır. Popüler kadın dergilerinde kadınlar, doğuştan kendilerine bahşedilen bedensel çekicilik sayesinde dergi sayfalarında yer alarak hem dergilerin bu sayede baskı sayısının artması hem de kadınlara yönelik sektörlerin canlı tutulması noktasında cinsel bir obje olarak yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Popüler Kadın Dergileri, Kadın Temsili, Cinsel Objeler

ABSTRACT

The increased visibility of women outside of the home, implementation of liberal policies and the ever-increasing strength of media incorporations based on these policies as well as women's magazines have played a large role in the spread of women's magazines by becoming firmly ensconced within the bodies of these incorporations. As a result of the aforementioned changes that came about in the 1980's in particular, the representation of women in women's magazines changed and women who became the subject of women's magazines from the Ottoman era as a result of their desire to be recognised as part of society and to be visible in social life specifically came to exist in popular women's magazines based on their identities as sexual objects.

In this study, discourse analysis method has been selected to argue that women are presented as sexual objects in the popular women's magazine *Cosmopolitan*. As a result of the analysis conducted, what emerges is that women's magazines that based themselves on the example of *Cosmopolitan* have become far-removed from the objectives of women's magazines of the Ottoman era which were to convey the voice of women in their struggle to be a part of society to other women and inform them on specific subjects. Women have taken their place in popular women's magazines as sexual objects based on the physical attraction bestowed upon them by nature and subsequently have increased the circulation of these magazines as well as keeping sectors aimed at women active.

Key words: Popular Women's Magazines, Representation of Women, Sexual Obj

GİRİŞ

Osmanlı Döneminde yayımlanan ilk kadın dergilerinde kadınların temsil ediliş biçimi ile Cumhuriyet'in ilanı sonrası yayımlanan dergiler de kadınların temsil ediliş biçiminde ciddi farklar gözlemlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanı, bir dizi reformu da beraberinde getirmiştir. Bu reformların halka benimsetilmesi ve uygulamaya açık hale getirilmesi kadınların, Osmanlı toplumundaki geleneksel rollerine göndermeler yaparak kadın özgürlüğünün söz konusu reformlar vasıtasıyla güvence altına alınacağı noktasından hareket edilmiştir: “Kemalist reformlar ile gündelik hayatı düzenlemeye yönelik yapılan birçok değişikliğin yanı sıra, kamusal alanda kadının bedensel, toplumsal ve politik görünürlüğüyle de ilgilendi. Türbanın kaldırılması, kız ve erkeklerin birlikte eğitim almasının zorunlu hale getirilmesi, seçme ve seçilme hakkı da dâhil olmak üzere kadınların vatandaşlık haklarının genişletilmesi ve aileyi düzenleyen İslami kanunların kaldırılması kadınların kamusal alandaki görünürlüğü ve vatandaşlığını garanti altına almıştır. Böylelikle Cumhuriyet'in liderleri tarafından yeni bir çağdaş kadın imajı yaratılmış; yeni kadın çağdaş ve Avrupalı bir görünüm kazanmıştır” (Schroeder, 2007: 82).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kadına görüntü açısından giyim serbestliği tanınmasının yanında, Batı patentli Medeni Kanun ile birlikte siyasal ve sosyal alanda da çeşitli haklar verilmiştir. Ve bundan sonra kadın, vatandaşlık görevini yerine getirme noktasında aktif bir birey olarak rol almıştır. Tek eşle evlilik kanunları çerçevesinde belirlenmiş, siyasal alanda seçme ve seçilme hakkına kavuşmuş, kadının daha önceki dönemlerde kafes arkasında bırakılarak toplumsal yaşamda olup biteni geriden takip etme durumu yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır.

1950'li yıllarla birlikte çalışma yaşamında daha fazla kadının görülmeye başlamasıyla birlikte kadının, toplumdaki görünürlüğü artmıştır. Böylece gerek televizyonda gerek gazete ve dergilerde kadın, yavaş yavaş anne ve eş rollerinin yanı sıra “eli ekmek tutan, elinin hamuruyla erkek işlerine karışan” bireyler olarak toplumdaki yerini almıştır. Fakat kadınların özellikle de kadın dergi ve gazetelerinde temsili 1970'li yıllarda feminizmin yavaş yavaş yükselmeye başlamasıyla birlikte farklılaşmıştır. Özellikle de 1980'li yıllarda uygulanmaya başlayan liberal politikaların yayımcılık sektörünü ticari zihniyetin içerisine hapsedmesiyle beraber reklam gelirleri büyük önem arz etmiş, medya ve yayımcılık sektörü de içeriklerini bu bağlamda oluşturmuştur.

1980'li yılların sonunda özel televizyonların da yayın hayatına başlamasıyla birlikte görüntünün gücü de ortaya çıkmış böylece kadın, eğitimde, çalışma hayatında ve toplumun diğer alanlarında eşitlik istemek amacıyla değil güzelliğiyle, seksiliği ve çekiciliği ile kadın dergilerinde yer almaya başlamıştır. İlk kadın dergilerinden oldukça farklı bir içerik ve biçime dönüşen dergiler, amacından oldukça sapmıştır.

Kadın dergilerinin içeriği ve biçimi kadını yeniden inşa etmiştir. Bu inşa sürecinde kadın cinsel obje ve seks sembolü olarak ele alınmış, söz konusu kavramlar üzerinden kadını modern, cesur ve özgür olarak tanımlama yoluna gitmişlerdir. Kadın dergilerinde kadının temsil edilmesi noktasında bu çalışma, kadın çalışmaları açısından bir hayli önemli görülmektedir. Şöyle ki; kadın dergilerinde kadın temsilinin, başlangıçtan günümüze nasıl bir değişim gösterdiği nedenleriyle açıklanarak, Cosmopolitan örneği üzerinden somutlaştırılmaya çalıştırılacaktır. Bu da çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Basılı araçlardan biri olan dergiler/gazeteler ve kategorilerinde dönemin toplumsal ve siyasal koşulları içerisinde kadın temsili açısından farklılıklar gözlemlenmiştir. Osmanlı döneminde çeşitli aydınlanma hareketleri doğrultusunda birçok yapıda olduğu gibi sosyal hayatın birçok alanında da değişikliğe yönelik çalışmalar başlatılmıştı. Bu, sadece kurum ve kuruluşlardaki ya da bilim ve sanattaki aydınlanma hareketleri değil bireylerin sosyal alandaki konumlarını sorgulamalarını da sağlamıştır. Özellikle kadınlar “kendilerinin ne olduğu” üzerinde durmuşlar dergilerde de bu problemi her fırsatta dile getirmeye çalışmışlardır. Bu nedenle asıl konumuzu oluşturan kadın dergilerinde kadın temsiline geçmeden önce, ilk kadın dergilerinde kadının nasıl temsil edildiğini görmek, asıl konuya sağlıklı bir temel oluşturması açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünü Osmanlı Dönemi kadının sosyal yapı içerisindeki konumu ve buna bağlı olarak da Osmanlı Dönemi'nde kadın dergi ve gazeteciliği ile kadınların bu mecralardaki temsili oluşturacaktır.

Cumhuriyet'in ilanı bir dizi reformu beraberinde getirmiştir. Bu reformlar ile toplum içerisinde kadın ve erkeğin eşit olduğu düşüncesini toplumun her katmanına yaymaya çalışılmıştır. Süheyla Kırca Schroeder'in de belirttiği gibi, “ Cumhuriyetçiler reformlar yoluyla demokratik ve laik bir devlet yaratma sürecinde, erkeklerin ve kadınların eşit olduğunu, ulusu oluştururken birlikte çalıştıkları için aralarında bir fark olmadığını açıkça vurgulamışlardır. Ancak, kadınların eğitimle ve çalışarak elde ettikleri kazanımlar, kadınların eş ya da annelik gibi doğal rollerine ek olarak görülmüştür. Kadınlar özel alanda geleneksel aile içi rollerini

korurken, kamusal alanda da, özgür bir Cumhuriyet kadını imgesi oluşturulmasında aktif rol üstlenmişlerdir” (Schroeder, 2007: 85).

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte 1923 ila 1940 yılları arasında kadın dergileri sayısında gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Schroeder bunu iki sebebe bağlıyor: Birincisi harf devriminin tüm yazın alanını olduğu gibi kadın dergileri alanını da etkilemiş olması, ikincisi de Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte kadına siyasi alanda ve hukuk alanında çeşitli (seçme ve seçilme hakkı, tek eşle evlilik gibi) haklar elde etmesi, bundan dolayı da kadınların söz konusu haklar için mücadele edecek durumunun ortadan kalkmış olması nedeniyle kadın dergilerinin sayısında düşüş yaşanmıştır (Schroeder, 2007: 138).

1980 yılına kadar kadın gazete veya dergileri kadınların, toplum içerisinde bastırılmış kimlikler olmaları nedeniyle, kendilerini ifade etmelerini sağlayacak bir temsil alanı olarak görülmüştür. Fakat 1980 sonrası toplumda siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanan değişimler kadın dergiciliğini de derinden etkilemiş ve böylece hem kadının toplum içerisinde algılanış biçimi hem de bu algılanışın kadın dergilerine yansıyış biçimi değişmiştir. Böylece 1980 öncesi kadın dergilerinde kadınlar bir varoluş mücadelesi ile temsil edilmişlerdir: Toplumsal yaşamın içerisinde görünür olmaları gerektiği, annelik ve eş olma özelliklerinin yanında toplum içerisinde aktif roller üstlenebilmelerinin gerekliliğini, çağdaşlığın temelinde kadınların toplum içerisinde en az erkekler kadar yer alması gerektiği üzerinden hareketle temsil edilmiştir. Böylece bastırılmış, silik kadın kimliğinin varlığını duyurmaya, kadınların sesi olmaya çalışmışlar, ayrıca bu dergiler sayesinde toplumda kafes arka olmalarının, sadece ev kadını, anne ve eş olma özellikleri ile algılanmalarının neticesinde yaşanan sıkıntıları dile getirmişlerdir.

1980 sonrası kadın dergiciliğinde ise kadınların yine sorunları dile getirilmiş fakat artık bu sorunlar daha önceki dergilerde bahsedilen sorunlardan farklılık göstermiştir. Toplumun genelinde var olan kadın sorunlarından ziyade daha bireysel, daha özel, daha kişisel sorunlar ön plana çıkmıştır. Tabii bu durum Cumhuriyet sonrası dergilerde yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamıştır. 1980 öncesi kadının aile içerisinde temel konu ve sorunlarından biri olan; “mutlu bir yuvanın sırları nedir?” yerini, “sevgilinize yaşatacağınız çılgın bir gece için neler yapabilirsiniz?” gibi konu ve sorunlara bırakmıştır. Bu sorunlara daha çok tüketici zihniyet örüntüleri içerisinde yola çıkarak çözüm bulmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç aslında reklâm piyasasından pay almaktır. Bu durum 1980 yılında birtakım teknolojik, ekonomik değişimlerin yaşanması ile ilgilidir (liberal ekonomi politikaları, 1980 yılı sonları özel televiz-

yonlar, özel televizyonların beraberinde getirdiği bir reklâm piyasasının oluşması vb. konular).

1980 sonrası kadın dergilerinde kadın rolleri çeşitlenmiştir: Kadın artık sevgilidir, iş kadınıdır, modern bir eş ve annedir, sevgiliyle aynı evi paylaşabilmektedir, giyimi dişiliği ile orantılıdır, birilerine adanmış hayatlar yaşamamaktaydılar. Bu durum da, kadın dergilerinin kadının tüketim mantığı çerçevesinde konumlandırılmasında önemli bir etken olmuştur. Kadın dergileri bu doğrultuda içeriğini ve tasarımını yeniden düzenlemiştir. Özellikle de yabancı patentli dergiler çıktıkları ülke kültüründen yola çıkarak (içeriği Türk toplumuna uyarladıklarını söylerler, fakat bu durum inandırıcılıktan uzaktır) içeriği ve görsel yapısını yeniden tasarlamışlardır.

Kadın dergilerinin en önemli özelliği kadını özgür olarak temsil etmiş olmalarıdır. Özgürlük kavramı ise “cinsel ve bedensel özgürlük” tanımlamalarından yola çıkılarak yapılandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yapılırken de yazılarda söz konusu tanımlamalara vurgu yapacak kelimeler kullanılmakta böylece çarpıcı başlıklar oluşturulmakta ve söz konusu tanımlamaları öne çıkartacak şekilde metnin içeriği oluşturulmaktadır. Bu nedenle Cosmopolitan dergisinin “özgürlük” kavramına neler yüklediği ele alınacak ve metnin söylemi analiz edilecektir.

Analizden önce, Cosmopolitan’daki kadının temsil ediliş biçiminin daha net anlaşılması için birinci bölümde; Osmanlı Döneminde kadının aile içerisinde, çalışma yaşamında, eğitimde, hukuksal düzlemde nasıl algılandığı dönemin toplumsal koşulları üzerinden verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca kadın hareketlerinden yola çıkarak toplumda hissedilebilir ve örgütlenebilir bir kadın varlığından söz edilip edilemeyeceği anlaşılmaya çalışılacaktır. Buradan da Osmanlı dönemi dergilerinde kadının ne şekilde temsil edildiği gözler önüne serilecektir. Öncelikli olarak dönem dergilerinin içerik yapısından, genel olarak bahsedildikten sonra ilk kadın dergisi olan Terakki Muhadderat’ta kadın ele alınmıştır.. Terakki Muhadderat’ta kadından ne şekilde bahsedildiği, derginin kadına sağladığı yararların ve kadınların dergiye olan katkılarının ne olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından dönemin önemli bir diğer dergisi olan Hanımlara Mahsus Gazete’den bahsedilmiştir. Bu gazetenin tercih edilmesinin sebebi ise Osmanlı döneminde en uzun süre yayımlanan(13 yıl) kadın gazetesi olmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra da aynı bölümde Kadınlar Dünyası adını taşıyan dergiden söz edilmiştir. Kadınlar Dünyası’nın farkını ortaya koyan ise, kadın haklarını hukuksal ve toplumsal yönde şiddetli bir biçimde savunmuş olmasıdır. Ayrıca derginin tüm yazar kadrosunun hatta

ve hatta teknik kısım çalışanlarının bile kadın olması dergiyi diğer dergilerden ayıran önemli özelliklerden birkaçıdır.

İkinci bölümde ise Cumhuriyet döneminden bahsedilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı sonrası toplumda kadının aile içerisinde, çalışma hayatında, eğitimde ve hukuksal düzlemdeki yeri verilmeye çalışılmıştır. Bu bölüm, Osmanlı döneminden bu yana kadının toplumun genelindeki konumunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu bölümde de Cumhuriyet'in ilanı sonrası görülen kadın hareketleri ele alınmıştır. Cumhuriyet'in ilanı sonrası yayım hayatına başlayan Firuze dergisi, ardından da Firuze'nin iki sayı yayımlanması dergi hakkında kısıtlı bir bilgiye ulaşılmasına neden olacağından Firuze'nin devamı niteliğinde olan Süs dergisi incelenmiştir. Söz konusu dergiden sonra, çıktığı dönemde cinsiyetçi zihniyet ve uygulamalara karşı ideolojik bir mücadele vermesi ayrıca Cumhuriyet'in ilanı sonrası direkt kadınları ilgilendiren birtakım reformlarda azımsanmayacak düzeyde etkisinin olmasından dolayı da Kadın Yolu dergisi ele alınmıştır. İkinci Bölümün sonunda da 1980'li yıllarda yayım hayatına başlamış olan ve dönemine damgasını vurmuş kadın dergilerinden olan Kadınca, Elle ve Kim dergileri ele alınmıştır: Kadınca dergisi dönemin liberal kadın modelinin yaratılmasında önemli bir işlev görmüş ayrıca söylemini erkek bakış açısı dışında geliştirmiştir. Editörü Duygu Asena olan Kim dergisinden bahsedilme sebebi de derginin kadın erkek eşitliği üzerinde ısrarla durarak, cinsiyet ayrımına şiddetle karşı gelmesi ve bu tutumunu da ironik bir biçimde ifade etmiş olmasındandır. Çalışmada Elle dergisinden de kısaca bahsedilmiştir. Çünkü Elle, İkinci Dünya Savaşı'nın Fransa'daki kadınlar üzerinde oluşturduğu sıkıntılı havanın dağıtılmasında önemli bir işlev görmüştür.

Üçüncü ve son bölümde ise Cosmopolitan dergisinin söylem analizi yapılmıştır. Derginin amacının, kapsamının, yönteminin ve yayım kadrosunun bulunduğu bölümde; kadının erkeklerle olan ilişkilerindeki sunumu, cinsel bir obje olarak sunumu, güzellik- bakım ve kadının sunumu ile moda ile olan ilişkisi incelenmiştir.

I. BÖLÜM

1. OSMANLI DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ

1. 1. Osmanlı Devleti'nde Kadının Konumuna Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nde hedef kitlenin doğrudan kadınlar olduğu yayınlar, Terakki gazetesinin eki olan Terakki Muhadderat'ın 1868 yılında yayımlanmasıyla başlamıştır. Kapalı bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devleti'nde kadınlar erkeklere sağlanan imkânlardan her zaman bir adım geride kalmış; iyi yetişmiş, batı kültürü almış ailenin kız çocukları ise bulunduğu kabuğu kırmaya çalışmıştır; fakat bu kadınların sayısı gözle görünür nicelikte olmamıştır. Toplum yapısı içerisinde gerek aile içerisinde gerek eğitimde, gerekse iş hayatında kadın erkekle eşit statüde olmamıştır. Kızlar doğdukları andan itibaren kocasına sadık bir eş ve çocuklarına iyi bir anne olacak şekilde yetiştirilmiştir. “Kadın sahasıyla ilgilenen araştırmacılar arasında Tanzimat dönemi kadını, Hıristiyan kültüründeki 3K (küsche=mutfak, kirsche=kilise, kinder=çocuk) formülüne uygun olarak şu üç kelime ile ifade etmek adet olmuştur: İyi bir eş, iyi bir anne ve iyi bir Müslüman” (Kurtoğlu, 2000: 27).

Toplumda, her iki cinsin rolleri keskin biçimde netleştirilmiş, bu rollerin dışına çıkılmasına imkân verilmemiştir. Örneğin kızlar 10 yaşına kadar erkeklerle birlikte okurken 10 yaşından sonra erkekler okullarına devam edebilmiş kızlar için ise bu imkân sağlanmamıştır. Zaten okuma yazma biliyor olması bir kız için yeterli sayılmış, fazla okumasına fırsat verilmemiş, zaten küçük yaşlarda evlendirilmişlerdir. Bu nedenle bir kız çocuğunun en önemli görevlerinden biri okumak değil çeyiz hazırlamak olmuştur. Çünkü çeyiz, bir kızın onuru olarak görülmüştür. Küçük yaşlarda, evleneceği erkek için hazırlanan kız, evlendikten sonra da eşinin müsaade ettiği ölçüde hareket etmeye mahkûm olmuştur: Gıyabında boşanmış, habersiz dışarıya çıkamaz olmuştur.

Sadece aile hayatında değil toplum yapısının bütününde kadının yapacakları sınırlı kalmıştır. Erkelerle aynı araçta seyahat etmeleri engellenmiş, eğer seyahate çıkacaksa yanında akrabalarından bir erkek ya da eşinin olması şart koşulmuş, çarşafı altından görünen saçları için uyarılarda bulunmuş, pastane gibi kamuya açık yerlerde bulunması hoş karşılanmamıştır. Kadınlara sosyal yaşantı içerisinde kendi kontrolünü sağlama alanı bırakılmamıştır, hatta erkekleri kötülüğe itenlerin kadınlar olduğu vurgusu yapılmıştır. Fermanlar yayımlanarak kadının toplum içerisindeki yerinin neresi olduğuna işaret etmiş, bu fermanla kadınlara yöne-

lik çeşitli yasaklar getirilmiş, aksi halde sadece kadının değil kadının yanlış hareketleri karşısında buna izin verenlerin de cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

Osmanlı Toplum yapısı içerisinde bastırılmış kadınlar seslerini duyurma, var olduklarını haykırma ve ikinci sınıf olmadıklarını, erkeklerle eşit olduklarını söyleme ihtiyacı duymuşlar ve kendilerine direkt hitap eden gazete ve dergiler sayesinde bu ihtiyaçlarını açığa vurmuşlardır. Kadın dergi ve gazeteleri Kadın Dünyası Dergisi hariç kadının anne, eş olma özelliğini merkeze alarak onların sesi olmaya çalışmıştır.

Kadınlar zaman zaman takma kadın adlarıyla, zaman zaman takma erkek adlarıyla zaman zaman da eşlerinin veya babalarının adıyla gönderdikleri mektuplarda; kimsenin kölesi olmadıklarını, erkeklerle eşit statüde olmak istediklerini yazmışlardır. Kadın dergi/gazeteleri de bu mektuplar yayımlamıştır. Bu mektuplar, aynı düşüncede bulunan kadınların ortak sesi olmuştur. Dergiler / gazeteler de iyi eğitim görmüş, okuryazar kadınlar vasıtasıyla tüm hayatı evden ibaret olan kadınlara yalnız olmadıkları, vurgulanmaya çalışılmıştır. Bunların dışında çeşitli yazılarla Müslüman kadının batılı kadınlardan farkı olmadığı ama batılı kadınlardan daha geride olduğu vurgusu yapılmış, Osmanlı kadının da eğer isterse batılı kadın seviyesine ulaşabileceğinin altı çizilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle Saray ve Saray'a yakın çevredeki kadınlar ile Anadolu'daki kadın ya da çalışma hayatındaki (çok nadir görülse de) kadınların toplumsal hayattaki yeri birbirinden farklıdır. Türklerin İslamiyet'i kabullenmesiyle birlikte daha önce toplum hayatında hemen hemen erkekten farkı olmayan kadın İslamiyet'in kabulünden sonra erkeğin gölgesinde hüküm sürmüştür. Bu durum İslamiyet'in kendisinden değil yanlış algılanıp, uygulanmasından kaynaklanmıştır. Özellikle de, alt-yapıya ait kadınlar* "geçen yüzyılları ve çağının uygarca gelişmelerini geriden izlemek zorunda kalmış, dolayısıyla da zihinsel değerinde hemen/hiç ürün vermeden ve gelişim göstermeden yaşamışlardır. Türk-Osmanlı toplumunda erkek toplumsal, siyasal, iktisadi ve kültürel alanlarda başını alıp giderken kadın, gündüz tarlada ve ev işlerinde, gece de yatakta kullanılan *canlı-sıcak-mal* olarak kalmıştır (Altındal, 1975: 82).

Özellikle de iş hayatında kadınlara rastlamak hemen hemen mümkün olmamıştır. İstanbul'da çamaşırcı kadınlar dükkân kiralayıp işletebiliyorlardı fakat bu yasaklanmıştır. Ayrıca kadınlar sadece iktisadi ve kültürel alanda geri planda kalmamış, sokakta da kısıtlanmış,

* Alt yapı kadınları derken yazar burada Marx'ın alt yapı ve üst yapı metaforuna göndermede bulunmuştur. Emekçi sınıfın bulunduğu yer olarak burada alt yapı kavramı kullanılmıştır. Bu sınıfa ait kadınları da alt yapı kadınları olarak nitelendirmiştir.

burada da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüştür. Örneğin, vapurlarda kadınlarla erkekler arasında haremlik ve selamlık bulunmaktaydı ve kadınlara ayrılan bölüm en kötü bölümdü. Kadınlar Terakki gazetesine bu konudaki sıkıntılarını dile getiren mektuplar göndermişlerdir. Burada iki adaletsiz durum göze çarpılmaktadır: Birincisi kimlerle oturacağına kadınların karar vermeleri engellenmiş; ikincisi de eşit ücret ödemelerine rağmen erkeklerden kötü bölümlerde seyahat etmişlerdir.

Kadınların kamusal alan içerisinde ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi bunlarla da kalmamıştır, çeşitli mekânlara girmeleri yasaklanmış ve erkekleri tahrik eden, kadının hafif meşrep görünmesine sebep olan kıyafetlerin de giyilmesi kanunen yasaklanmıştır. Meral Altındal “Osmanlı’da Harem” adlı kitabında kadına kamusal alanda hareket serbestisini daha da daraltan bu yasakları başlıklar halinde ele almıştır. Örneğin II.Abdülhamit devrine kadar süren yasaklardan birisi kadınların tek veya iki ya da üç çiftle kayıklara binmesinin yasak oluşuydu. Bu yasağın gerekçesi ise; kadınların sevgilileriyle bu kayıklarda buluşmasını önlemektir. Ayrıca yasağın ihlali neticesinde ceza, sadece kadına değil kayığın sahibine de kesilmiştir. Bir yasak da kadınların kaymakçı dükkânlarına girme yasağıdır: Çeşitli nedenlerle İstanbul’un merkezine gelen kadınların yine sevgilileriyle buluşmalarını engellemek için kaymakçı dükkânlarına girmeleri engellenmiştir. Altındal, söz konusu kitabında 16. yüzyılda Kadı Efendi’nin kadınların kaymakçı dükkânına girmelerinin yanlış olduğu yolundaki şikâyetini Osmanlı Devleti’ne ilettiğini belirtmiştir. Devlet de Kadı Efendi’yi muhatap alarak şu şekilde bir ferman yayımlamıştır:

“Kaymakçı dükkânlarına bazı nisa taifesi kaymak yemek bahanesiyle girip oturup namahremler cem olup hıfaftı şer işleri vardır diye Müslümanların haber verdiklerini bildirmişsin; bu babda ihmal caiz değildir; kadınlar kaymakçı dükkânlarına gitmeyecektir, gelen kadınların dükkâna alınmamasını, dükkân sahiplerine şiddetle tembih et, tembihini dinlemeyen ve dükkânına kadın müşteri alan dükkân sahibini muhkem cezaya çarptır” (Altındal, 1999: 246).

Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde kadın ve erkeğin bir arada bulunabilirliği pek mümkün olmamıştır. Aynı ortamlarda bile farklı bölmelerde yer almışlardır. Kadınlar ve erkekler birbirlerinden ayrı tören ve cemiyetler düzenlemişlerdir. Bunun dışında dışarıda tek başlarına ya da yabancı erkeklerle dolaşmaları yasaklanmıştır. Altındal kadınların, “mesire” yerlerinde de dolaşmalarının yasak olduğunu belirtmiştir. Arapça, “gezilecek yer” anlamına gelen “mesire” adı konulan yasak ile kadınların gezinti yerlerine arabalarla tek başlarına git-

meleri yasaklanmıştır. Osmanlı tarihini inceleyen birçok eser, kadının sosyal yaşam içerisinde geri planda bulunması durumunu “kafes arkası” olarak nitelendirmiştir.

Sosyal alanda görünürlüğü iyice kısıtlanan kadının kılık kıyafetiyle de özgürlük alanı iyice daraltılmıştır. Tanzimat’tan sonra gayrimüslim kadınların Beyoğlu’nda erkeklerle serbestçe sinema, cafe gibi kadın ve erkeklerin birlikte bulunduğu yerlere gitmeleri, eğitimin yaygınlaşması ve kadınların iş yaşamında da boy göstermeye başlamalarıyla kılık kıyafetlerinde de değişim baş göstermiştir. Bol çarşafların yerine pelerin ya da mantoya benzer dış kıyafetleri kullanmışlar, peçelerini kaldırmışlardır. Fakat yeni tip kadın giyimini açık bulan tutucu kesim, yolda bu kıyafetlerle dolaşan kadınlara hakaret etmişler, hatta kadınların çarşafalarını yırtmışlardır (Zihnioğlu, 2003: 109).

Kamusal alanda kadına uygulanan baskı görüldüğü gibi şiddete varacak kadar sert olmuştur. Kadınlar sokaklarda yalnız başlarına yürüyemedikleri gibi, kapalı kıyafetlerle dahi sokaklarda dolaşmaları engellenmeye çalışılmıştır. Kamusal alan denilen yerler, bireylerin ortak kullanım alanları bu tarz gerici yaptırımlarla, sadece erkeklere tahsis edilen alan olarak görülmüştür. Kadının sokakta, feracesiz çıkmasını engelleyici faktör sadece baskı ve tacizlerle olmamış, bu durumun önüne geçmek için hukuki birtakım önlemler alınmıştır: Yasal ceza.

Altındal da kadınların kamusal alanda giydikleri kıyafete yönelik yapılan baskılar sadece sokakta kalmadığını aynı zamanda kıyafet yasağı uygulandığını ve kıyafet yasağına uymayanların sürgünle cezalandırılacağını bildirdiğini ifade etmiştir. Örneğin süslü kıyafetler giymesi yasaklanan kadının feracelerle soka çıkması da yasaklanmıştır. Yasağa neden olacak kıyafet tarzı şu şekilde açıklanmıştır:

“Kadınlar, bundan böyle büyük yakalı feracelerle sokağa çıkamayacaklardır, başlarına üç değirmiden büyük yemeni sarmayacaklardır. Feracelerinde süs olarak bir parmak şerit kullanılmayacaktır. Kadınlar, sokaklarda veya mesirelerde yeni çıkma büyük yakalı o anda alenen kesilecektir, uslanmayıp ısrar edenler olursa, ikinci ve üçüncü seferinde yakalanıp İstanbul’dan taşraya sürgün edileceklerdir” (Altındal,1999: 247).

Kadınların kıyafetine yönelik getirilen bu baskı ve kısıtlamalar dergilere de konu olmuştur: Kadın dergisinde kadınlara, şömendifer, tramvay, tünel ve vapur idarelerince iyiden iyiye fena davranıldığı gibi haberler yapılmıştır (Zihnioğlu, 2003: 109).

Osmanlı dönemi sosyal hayatına bakıldığında kadınlar saray ve Anadolu kadını ile emekçi kadın olarak üç farklı konumda ele alınmıştır. Zira Saray kadını ve Anadolu ile İstanbul'daki diğer orta sınıf ya da alt gelir grubuna ait ailenin kadınları birbirinden tamamen farklı yaşamışlardır. Ve bu kadınların Osmanlı toplumundaki kadının durumuna da bakışları farklı olmuştur. Şöyle ki Saray'dan biriyle evlendirilmek istenen kadınlar genelde çok küçük yaşlarda evlendirilmişlerdir (aslında çoğu çocuk yaşta evlendirilmektedir). Saray'a gelin gelmiş kadınlar daha çok erkek çocuk doğurmak ve böylece tahtı başka bir aileye kaptırmama yarışı içerisinde olmuşlardır, ayrıca çeşitli entrikalarla kendi oğullarını tahta çıkartabilmek için mücadele vermişlerdir. Fakat burada hiçbir kadın Osmanlı Devleti içerisindeki kadınların özlük haklarını kollayıcı ve koruyucu çalışmalar için kafa yormamıştır, Osmanlı Devleti içerisindeki kadınların haklarını koruyacak ya da genişletecek yasalar çıkartılması için mücadele vermemiştir.

1. 1. 1. Aile İçinde Kadın

Aile toplumun en küçük yapı taşlarından biridir. Bu nedenle, devlet içerisindeki toplumsal yapının özellikleri ailenin hâkim özelliklerini meydana getirmektedir, aile o toplumun bir prototipidir. Osmanlı Devleti'nde aile, genelde *çekirdek aile* özelliği göstermektedir. Gerçi Anadolu ve şehirlerdeki aile ferdi sayısında değişiklik olsa da yine de Ortaylı'nın ve başka yazarların kaynaklarında Osmanlı'da ailedeki kişi sayısının 5 ila 8 arasında değiştiği belirtilmiştir. Hatta "İstanbul'da geçen asırda bile üç kuşağın bir arada oturduğu ailelerin olmadığı görülmüştür" (Ortaylı, 2000: 5).

Evlilikler genelde İslam'ın uygun gördüğü şekilde değil, geleneklerin izin verdiği şekilde yapılmıştır. "Gençlerin evlenme zamanı geldiğinde istedikleri kızın şekli, siması, tavırları ve vücut özellikleri kibar çevrelerde dadısı ve teyzesi ya da sütneesi tarafından münasip bir dille sorulup öğrenilmekteydi" (Abdülaziz Bey, 1995: 106).

İmam nikâhının da o dönemde şart olup olmadığı konusunda Ortaylı şu şekilde açıklama getirmektedir:

"Osmanlı ailesi dini bir işlemle kurulur. Bu bir kayıttır. Bu nedir? İmam nikâhı çok şart mıdır? Evet, anane olarak şarttır. Hıristiyanlarda bu, mutlaka kilisenin defterine kayıtlı mümkündür. Yani dini bir nikâh yapılır ve onlar böylece aile olur" (Ortaylı, 2006: 36).

Osmanlı döneminde özellikle üzerinde durulan konulardan bir tanesi de çok eşliliktir. Fakat bilinenin aksine Osmanlı Döneminde çok eşlilik hoş karşılanan ve yaygın bir evlenme türü değildir. Ortaylı'nın da önemle üzerinde durduğu gibi "Osmanlı ailesi esas itibariyle çok eşli bir özellik göstermemiştir" (Ortaylı, 2000: 76).

İslam'a göre bir erkek dört eşi de eşit şartlarda idare edebilmek kaydıyla birden fazla eşle evlenebilmektedir. Bu nedenle de çok eşliliğin ılımlı karşılandığı Osmanlı toplumu aslında çok eşli bir özellik göstermemektedir. Çok eşlilik daha çok harem yaşantısı temel alınarak tüm topluma mal edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde boşanmalara sık rastlanmamıştır. Eşlerin ayrılması- istisnalar dışında- sadece ölümle olmaktadır: "Talâk ve boşanma her dinden cemaat içinde nadiren cereyan eder ve hoş karşılanmazdı. Müslüman Osmanlı erkekleri zevcelerini hukuken kolayca boşayabilirlerdi, sebep gerekmezdi; sadece mutallaka (boşadığı kadının) mihrini ve nafakasını vermek zorundaydı. Ama bu işlem, yani sebepsiz kadın boşamak, dinen uygunsuz bir davranıştı ve cemaat tarafından tasvip edilmemektedir" (Ortaylı, 2000: 74).

Osmanlı Devleti'nde kadın, toplumda en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Ancak bu durum onun erkekten sonra geliyor oluşunu ortadan kaldırmamıştır. "Bu toplumda kuşkusuz aileyi oluşturan en önemli unsur kadın olmuştur... Osmanlı ailesinde kadın ikincil durumda görülmüştür" (Ortaylı, 2006: 37).

Osmanlı soyunu yetiştirecek kişilerdir kadınlar. Bu nedenle kadının sosyal yaşantı içerisindeki durumu da gözetim altına alınmıştır. Örneğin Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi uygun görülmemiştir.

Osmanlı Devleti'nde aile olgusu her dönem kutsal sayılmıştır. Bu gerek Saray ve çevresinde gerekse de Anadolu'da değişmeyen bir durumdur. "Ancak hem Saray'da hem de Anadolu'da ailenin içerisindeki fertlerin *yeri* değişkenlik göstermiştir; ailede sanıldığı gibi baba otoritesi sınırsız olmamıştır. İslam hukuku teoride de Osmanlı Toplumundaki gelenekleri itibariyle de babaya Roma hukukunun temel kurumu olan *patria potesta*'sı vermekten çok uzak olmuştur." (Ortaylı, 2000: 76).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlayan toplumsal reformlar çerçevesinde Osmanlı aile yapısı, dışarıda çalışan ve evi geçindiren erkek ile evin, aile fertlerinin bakımını üstlenen iyi yetişmiş kadından oluşan çekirdek aile tipi olmuştur. Konaklarda oturan geniş aile tipinden

çekirdek aileye geçişle birlikte ekonomik bakımdan çekirdek ailenin karşılamaının imkânsız olduğu hizmetkârlar, konaklarda kalmış, çekirdek ailedeki işler ise evin hanımı tarafından yapılmaya başlanmıştır. Böylece kadın iş bölümü nedeniyle payına düşen evin ve çocukların bakımıyla ilgilenmek durumunda kalmıştır (Zihnioğlu, 2003: 104).

1. 1. 2. Eğitim Sürecinde Kadın

Osmanlı Devleti'nde diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da tam anlamıyla kadının aktif konumundan bahsetmek pek mümkün görülmemektedir. Bunun nedeni toplum içerisinde kadına yüklenen anlamda yatmaktadır. Osmanlı toplumunda kadının asli görevi ev işlerini layıkıyla yapmak ve yeni nesilleri en iyi şekilde yetiştirmektir. Evlenmeden önce yaptığı çeyizi onun için onur kaynağıdır. Çalışma hayatında aktif bir rol oynamayan kadın için eğitim önemlilik arz eden bir konu olmamıştır. Kızların çok küçük yaşlarda evlendirildiği düşünülürse zaten eğitim almaya vakti de bulunmadığı görülmektedir. Sıbyan mekteplerinde okuma yazmayı öğrenen kız çocukları öğrenim tamamlandıktan sonra iyi bir ev kadını, kocasına layık bir eş olacak şekilde yetiştirilmiştir.

Özellikle de fakir ailenin kızları için eğitim görmek söz konusu bile olmamıştır. Konaklarda da kızların eğitimi, enstrüman çalmayı öğrenmekle sınırlı tutulmuştur. Bu tür eğitim de onları, içinde buldukları ev ortamından farklı bir yere taşıyamamaktadır. Toplumun genel yargısı arasında olan, kadının aile dışındaki sosyal yaşamdan uzak tutulması konusu Tanzimat'la birlikte değişkenlik göstermiştir. Kadının eğitiminin şart olduğunu savunan çeşitli yazarlar bu konudaki fikirlerini söylemekten çekinmemişlerdir. Ancak bu aydın kesimin de kız çocuklarının eğitim almasına bakış açıları bugün anladığımız anlamda olmamıştır: Dönemin aydınları, kadının eğitimini savunurken kadının özgür, ayakları yere basan, bir mesleği olan bir birey haline gelmesi noktasından yola çıkmamışlardır. Onlar kız çocuklarının eğitimi; sağlıklı nesil yetiştirebilmeleri ve eşiyle olan diyaloglarda yaşanacak pürüzlerin ortadan kalkması maksadıyla gerekli görmüşlerdir. Kısacası kızların eğitimi dönemin, kadına biçtiği rolün dışında düşünülmemiş, söz konusu eğitim, kadını ev içindeki rolleri dışına taşımaya yardımcı olamamıştır. Fakat yine de Tanzimat'la birlikte kız çocuklarının eğitiminin tartışılmaya açılması, içinde bulunulan dönem itibariyle en önemli gelişmelerden biri olarak düşünülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde, devletin kuruluş yılından itibaren devlet adamları tarafından eğitime çok önem verildiği görülmüştür. Bu önem doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde devlet

sınırları içerisinde, birçok şehirde medreseler kurulmuş hatta bazı kiliseler medreseye dönüştürülmüştür. “Orhan Gazi zamanında İznik’in 1331’de fethinden sonra oradaki kiliselerden birisi medrese haline getirilmiş, müderris tayin edilmiş, ayrıca medreselerin giderlerini karşılamak amacıyla vakıflar oluşturulmuştur. Ayrıca sadece Orhan Gazi döneminde değil ondan sonraki hükümdarlar döneminde de bu amaçla kiliselerin medreseye dönüştürüldüğü bilinmektedir. Örneğin Fatih Devrinde Ayasofya medreseye dönüştürülmüştür (Doğramacı, 1989: 17). Bu medreselerde matematik, tıp, hukuk, edebiyat gibi dersler okutulmuştur. Bu medreselerin dışında o dönemde devlet adamı yetiştiren okullar da kurulmuştur. Fakat eğitim veren bu medreseler erkeklerin eğitime yönelik olmuştur.

Bu gelişmelerin dışında genel anlamda Osmanlı devletinde sistemli eğitim anlayışına Tanzimat’tan önce rastlanılmamıştır. Tanzimat öncesi dönemde de Osmanlı Toplumunda eğitim denildiğinde ilk akla gelen okullar sıbyan mektepleridir. Belli bir sisteme oturtulmamış olan bu okullar o dönemde fakir ya da orta halli ailelerin, çocuklarını gönderdiği, okul masraflarının öğrenci ailelerinin ya da mahallelinin desteği ile karşılandığı mahalle içinde bulunan öğretim kurumlarıdır. Bu okullarda kız ve erkek çocuklar 5–6 yaşına bastıklarında bu okullarda birlikte eğitim görmüşlerdir. Sınıflarda kızlar ve erkeklerin ayrı ayrı karşılıklı oturtulmuşlardır. Söz konusu okullarda eğitim, daha çok dini temelli ve yüzeysel olmuş, belirli bir müfredat bulunmamıştır. “Sıbyan mekteplerine devam zorunluluğu hakkında II. Mahmut 1824’te bir ferman yayınlamıştır. Ancak bu alanda uygulama gittikçe yaygınlaşmakla beraber, kesin sonuç hiç bir zaman alınamadı” (Akyüz, 2007: 13 – 32). Ayrıca Sıbyan mekteplerinin “fazla yaygın olmadığı ve sadece başkentlerde olduğu bilinen bir gerçektir” (Doğramacı, 1989: 19).

Eğitimin karma olarak verildiği bu sıbyan mekteplerinin yanında “bazı mahallelerde yalnız kız çocuklarının devam ettiği mektepler de vardı. Bu mekteplere, her yaşta kız çocuğu alındığından, *kadın mektebi* adı verilmiştir” (Abdülaziz Bey, 995: 100).

Evlenme çağına geldiği düşünülen (o dönemde bu yaş ergenlik çağıının bile altı olabiliyordu) genç kızlar bu okullara (bu okullar Cuma tatildi) pazartesi de gelmeyerek çeyizleri için gerekli el işlerini yapmaktaydılar. “Okulun tatil günü olan Cuma gününde okul yetişkin ve evli kadınlar için açılırdı. Buna ders açmak denirdi. İsteyen hanımlar Kur’an-ı Kerim okumaya çalışırlardı. Ya da önceden kararlaştırılan Cuma günlerinden birinde mektebe gelirler, güzel sesli hanımların okuduğu Mevlid-i Şerif’ler, Na’tlar dinlerlerdi” (Abdülaziz Bey, 995: 10).

Sıbyan mekteplerinde erkeklerle beraber eğitim gören kız çocukları, on yaşına geldiklerinde karma eğitim sona ermiştir; erkek çocukları ise yalnız erkeklerin okutulduğu okullara alınıp, eğitimlerini burada devam etmişlerdir. Kızların daha sonraki eğitimi ise iyi eğitim almış, talim-i iptidai* derecesinde ders görmüş, çoğu Kuran-ı Kerim’i ezberleyerek hafıza almış, hatta ilahi ve kasideleri usul-i musiki ile okuyup öğretebilecek hale gelmiş, yaşını başını almış hanımlardan oluşan kadın hocaların evlerini talebelere açarak mektep haline getirdikleri evlerde aldığı eğitimle sınırlı kalmıştır (Abdülaziz Bey, 1995:101). Bunun yanında Osmanlı toplumunda Harem’de de cariyelere kalfalar tarafından İslami bilgiler, okuma-yazma, adab-ı muâşeret kurallarının öğretilmiştir.

Osmanlı toplumunda erkeklerin eğitimi daha çok mesleki yönde olmuş, kızların eğitimi ise daha çok, kadınlık ve annelik görevlerini layıkıyla yerine getirmesini sağlayacak bilgiler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle de Tanzimat öncesi toplumda kadınların iyi el işi becerisine sahip olması, iyi yemek pişirmesi, çocuk bakımında iyi düzeyde olması o dönemde bir kadını kadın yapan unsurlardan birkaçı olarak görülmüştür. O dönemde kadının aile dışında okul hayatı, bir meslek hayatı olmadığından bir kız çocuğunun dini vecibelerini yerine getirecek dini eğitimi, el işi eğitimi, görgü kurallarının öğretilmesi konusunda eğitim ile çok az da okuma yazma öğretilmesi bir kız çocuğu için yeterli sayılmıştır. Çünkü “Kızlar muayyen bir yaşta, hatta küçük denilebilecek yaşta evlendiriliyor, bu bakımdan yetiştirilmiş bir kız için de biraz okuyup yazma bilmek zarif elişleri işlemek yeter sayılmıştır.” (Taşçıoğlu, 1958: 10).

Osmanlı Devleti’nde 1839 Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra Batılılaşma fikri hem idari yapıda hem de diğer sosyal alanda kendisini göstermeye başlamıştır. Bu durum Türk kadını açısından da bazı yenilikler getirmiştir. “Mesela, Fransa’nın Duruy Kanunu (1867)’ndan etkilenecek hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kızlar için öğretmen okulu açılması, rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmıştır” (Kurnaz, 1991: 4 – 5). Bundan böyle sıbyan mektepleriyle ilgili olarak öğrenim süresi, erkekler için 6 - 12, kızlar için 7 – 11 yaşları belirlenmiştir. Ayrıca kızların orta öğretim hakkı, lise düzeyindeki okullar ve mesleki eğitim veren okullar hep Tanzimat döneminde açılmıştır.

Tanzimat döneminde kurulan ve çoğaltılan okullardan başka, ilim alanında eğitim konusunda da -özellikle de kız çocuklarının ve kadınların eğitimi konusunda- tartışmalar başlamış-

---

* İlkokul

tır. * Gerek aydınlar gerekse devlet adamları Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında geri kaldığını kabul etmişler, kız çocuklarının eğitimi noktasında görüş ve önerilerde bulunmuşlardır. Tanzimat dönemine kadar doğurganlığı dışında önemli bir özelliğe sahip olmayan, asli görevi ev işleri olan, ikinci sınıf vatandaş durumunda bulunan kadınların, çok sayıda aydının zihninde kız çocuklarının eğitimi noktasında olumlu düşünceler oluşmaya başlamıştır. Birçok aydın, gazetedeki köşesinde veya kitaplarında; sağlıklı bir nesil yetiştirmek için iyi eğitilmiş annelerin olmasının şart olduğunu, cahil olan bir kadının yetiştirdiği bir bireyin kötü yola sapmasının önüne ancak eğitimle geçilebileceğini savunmuşlardır.

Kadın eğitimine büyük bir hassasiyetle yaklaşan Tanzimat dönemi yazarlarından Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi de gerek gazete köşelerinde gerekse eserlerinde cehaletin ortadan kalkması ve eğitilmiş genç nesillerin yetişmesinde annenin rolü üzerinde durmuşlardır. Onlar kız çocuklarına verilen eğitim ölçüsünde Osmanlı toplumunun gelişeceğini*, kızların eğitiminin erkeklerin eğitiminden de önemli olduğunu her fırsatta vurgulamışlardır. Örneğin dönemin ünlü yazarlarından Şemsettin Sami bu durumu şu şekilde özetlemiştir: “Medeniyetin birinci dersi kadınların eğitimidir. Bu sayede, toplumun yarı nüfusunu meydana getiren kadınların eğitim seviyesini yükselterek, bütün toplumun eğitim seviyesi yükseltilmiş olacak; kadınlar çocukları daha iyi yetiştirecekleri için de önemli ilerleme sağlanacaktır. Bu durum aynı zamanda erkeğin mutluluğunu da temin edecektir” (Kurnaz, 1991: 36).

Tanzimat döneminde kız çocuklarının eğitime yönelik düşünceler hep kız çocuklarının mutlaka eğitilmiş olması gerektiği yönündeydi. Fakat burada kız çocuklarının eğitilmek istenmesinin sebebi, onların meslek edinmeleri, ekonomik özgürlüklerini sağlamaları değildi hiç şüphesiz. Burada Osmanlı toplumunda kadına biçilmiş rolün, kızların eğitimi konusunda da kendini göstermiştir: Annelik rolünü sağlıklı biçimde sürdürmesi, aldığı eğitim çerçevesinde kendisini toplumun tehlikelerinden koruması ve böylece ailesi için daha yararlı olması gibi durumlardan dolayı kız çocuklarının eğitime öncelik verilmiştir.

“Kız çocuklarına o veya bu sebepten de olsa, devletin belirlediği bir program doğrultusunda eğitim verilmesi konusu yine Tanzimat döneminde kendisini göstermiştir. Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından 1869 yılında Devlet-I Aliye-I Osmaniye denilen Osmanlı Devleti'nde

---

* Tanzimat aydınları kadının toplum içerisindeki yerini tartışırken genelde şehirdeki kadın üzerinde durmuşlardır.

orijinal adıyla Nezaret-I Celile-I Maarif-I Umumiye veya kısa adıyla Maarif Nazırlığı'nda yani Osmanlı Milli Eğitim Bakanlığı'nda yapılan değişiklikle kalasik Osmanlı medrese eğitimsen vazgeçilerek ilk kez yeni bir eğitim nizamnamesi hazırlanmıştır. Bu nizamname ile de idadilerin öğrenim süresi üç yıl olarak kabul edilmiştir.1876 yılına kadar taşrada bir, İstanbul'da dört veya beş civarında idadi açılabilmiştir” (1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Maarif-i_Umumiye_Nizamnamesi, Erişim Tarihi: 12. 12. 2007). Söz konusu nizamnamenin altıncı maddesi kız çocuklarının 6 – 11 yaş arasında sıbyan mekteplerine devam zorunluluğunu şart koşmuştur” (Doğramacı, 1989: 20).

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte devletim içinde bulunduğu ortamın da etkisiyle siyasi tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar sadece siyasi alanla kalmayıp kadınların sosyal ve siyasal alandaki yerinin yetersiz olduğu konusuna kadar ilerlemiştir. Tartışmadan öte siyasi alanda birtakım girişimlerde de bulunulmuştur. Örneğin “Bir grup kadın 1908 parlamentosuna dinleyici olarak katılmak için harekete geçmiştir.” (Kurnaz, 1991: 47).

II. Meşrutiyet döneminde hem kadınların hem de erkeklerin eğitimi konusunda ciddi çalışmalarında bulunulmuştur. Bu dönemde kız çocuklarının eğitimi konusu bizzat devlet tarafından da desteklenmiştir. Devlet, kız çocuklarının eğitim konusunda eksik olmasının sebebini öncelikli olarak alt yapı eksikliğinde aramıştır. Bu doğrultuda kız okullarındaki fiziki yapının, araç - gerecin ve öğretmenlerin eğitim kalitesinin ne olduğunu tespit etmek amacıyla İngiliz Sir Frey'in kızından, kız okullarıyla ilgili geniş bir rapor hazırlaması istenmiştir. O da bu raporu hazırlayarak bazı tekliflerde bulunmuştur: Rapora göre, bütün kız okullarının bina, sıra, araç ve gereç yönünden öğretmenler de eğitim metotları yönünden yeterli bulunmamıştır. Bu eksikliği gidermek için, Avrupalı öğretmenler 5 yıl Türkiye'de çalıştırılması ve böylece Türk hanım öğretmenlere örnek olmaları istenmiştir. Raporda ayrıca, okullarda eğitimin bir düzene sokulabilmesi için öncelikle öğretmen okullarından işe başlanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Kurnaz, 1991: 48).

Devlet, kızların eğitimine yönelik alt yapıya ilişkin bilgilenmelerini sağlayacak bu tür çalışmalar dışında aydınlar da kız çocuklarının eğitimi konusunda hemfikirlerdi. Onların üzerinde durduğu konu ise kız ve erkek çocuklarının farklı okul veya sınıflarda eğitim almasından doğan eşitsizliğin kaldırılması yönündeydi. Dönemin ünlü yazarlarından Ahmet Mithat Efendi ilk Türk edebiyatçılarından biri olan Fatma Aliye'nin biyografisini kaleme aldığı “Fatma Aliye” adlı eserinde kız ve erkek öğrencilerin eğitimine ve kadın eğitimcilerin durumuna ilişkin şu saptamayı yapmıştır:

“O zamanlar öğretim ve eğitim sistemi tamamıyla başka idi. Nasıl ki günümüzde kadınlar camilerde erkeklerin arkasında yer alarak ibadet ediyorsa o zaman da aynı şekilde umumi dersleri de erkeklerin arkasından dinleyebiliyorlardı. Eğer, ders veren bir kadın öğretmense ve özellikle bu kadın öğretmen genç ve güzelse, önüne bugün paravana dediğimiz türden bir perde konur ve kadın öğretmen bu perdenin arkasından dersini verirdi” (Mithat, 1994: 10).

Dönemin aydınları büyük oranda karma eğitimden yana olmuşlardır. Ayrıca Halide Edip Adıvar gibi yazarlar kız çocuklarının yurt dışında eğitim görmesi gerektiğini savunmuştur. Bazı aydınlar tarafından kızların aldığı eğitimin pratiğe aktarılamadığını bu nedenle de eğitimin eksik olduğunu düşünülmüştür. Bu dönemde tartışmaların odak noktası, kız okullarının her yönüyle Avrupa standartlarına yükseltilmesi olmuştur. Ancak bu tartışmalar ışığında somut bir çalışma yapılamamıştır.

Tüm bu tartışmalar çerçevesinde devrim niteliğinde olmasa da II. Meşrutiyet döneminde eğitim konusunda birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle iki adet rüşdiye ve resmi olarak kız idadisi yine bu dönemde açılmıştır. Ayrıca kız çocuklarının eğitim aldığı kız sıbyan mekteplerinde, öğretmenlerin kadın olması düşüncesi tartışılmaya başlanmıştır. Hem bu ihtiyacı karşılamak hem de II. Meşrutiyet döneminde eğitime geçen kız liselerine öğretmen yetiştirmek amacıyla kızlar için 1914’te ilk üniversite olan Darül Fünun açılmıştır. Üniversite öncesinde kız teknik öğretim okulları ve kız sanat okullarının açılmıştır. Yine bu dönemde ilk kez kızlar konservatuara gitme hakkına kavuşmuştur. Bunun dışında hemşirelik eğitimi de bu dönemde verilmeye başlanmıştır. Böylece kızlara, artık sadece ev hayatında kullanacağı bilgilerin eğitimini değil, mesleğini oluşturacak bilgilerin eğitimi de verilmeye başlamıştır. Ayrıca yine II. Meşrutiyet döneminde açılmış birçok dernek de faaliyetlerini kadın eğitimi konusunda sürdürmüştür ve birçok kadın bu dernekler vasıtasıyla eğitim görmüşlerdir (Cemiyet ve derneklerle ilgili bilgi daha sonraki bölümde verildiğinden burada değinilmemiştir).

1. 1. 3. Çalışma Hayatında Kadın

Meşrutiyet’in ilanının, basın ve çeşitli cemiyetlerin kadının özgür bir biçimde kendini temsil etmesine ön ayak olmuştur. Savaşların getirdiği ekonomik buhran da buna eklenince kadının çalışma hayatında yerini alması gecikmemiştir. Şefika Kurnaz’a göre kadınlar Meşrutiyet’ten önce de çalışmışlardır; 1897 yılında Kıbrıs fabrikasında çalışan işçilerin yüzde 50’den fazlasının kadınlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte sanayi

kuruluşlarının sayısının artmasıyla, kadınlara yönelik istihdam da sağlanmıştır. Kadınlar Dünyası dergisinde kadınların çalışma hayatına ilişkin olarak “Babı Ali’de bir kadın ticaret-hanesi vardı. Kadınlar sadece ticaretle uğraşmayıp başka işlerle de meşguldüler. Örneğin Kadınlar Dünyası’nın makinist ve müretteplerinin bir kısmı kadındı, evkaf-ı İslamiye Matbaası’nda kadın mürettepler çalışmıştır” (Çakır,1994:297).

Çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren fabrikaların yaklaşık yüzde 50’si ve daha fazlası kadınlardan oluşmuştur. Örneğin “1915’te 6’sı İstanbul’da, 2’si İzmir’de olmak üzere toplam 8 konserve fabrikası vardır. Bu sayı 1913’te 7’ydi. 1913’te bu fabrikalarda 80 erkeğe karşılık 194 kadın işçi çalıştırılmaktaydı, bu sayı 1915’te, 22 erkeğe karşılık 43 kadın olarak görünmüştür”(Kurnaz, 1991: 98).

Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* adını taşıyan çalışmasında, çalışmasının merkezini oluşturan *Kadınlar Dünyası Dergisi*’nin İstanbul dışında çalışan kadınlardan bahsettiğini ifade etmiştir:

“Şam’da, Akşehir’de, Balıkesir’de kadınlar haftalık pazarlarda, ürettikleri ürünleri, yaptıkları elişlerini satmışlardır. Bursa’daki iplik fabrikalarında, dokuma tezgâhlarında kadın işçiler önemli görevler üstlenmişlerdi. Ayrıca pazarlarda kendi ürettikleri ürünleri satıyorlardı. Tesettür bu duruma engel olmamıştır. Lakin ne karga gibi hoplatan var ne de hindi gibi kabartan bol çarşafı vardır. Bartın’da Müslüman kadınlar tarafından faaliyete geçirilen ve yönetilen 37 manifatura dükkânı vardı. Ayrıca Salı günleri pazarlar kuruluyor, kasabalı, köylü kadınlar ürünlerini burada satıyorlardı. Pazar günleri de Kadınlar Pazarı adlı bir caddeye birkaç yüz kadın yaptıkları el ürünlerini getirip sergileyerek satıyorlar, kadın-erkek herkes buraya serbestçe girebilmiştir” (Çakır, 1994: 29).

Kadınların yavaş yavaş çalışma hayatında görünmeye başlaması sevindirici olmuştur ancak, kadınlara ödenen maaş Avrupa’daki hemcinslerinden farksız olarak, erkeklerin aldığı maaşın yarısından az olmuştur. Sermayeden yoksun ev kadınları dışarıda çalışmak istediklerinde Avrupa’da olduğu gibi çalışma yeri olarak fabrikaları seçmek zorunda kalmışlardır. Her ne kadar Meşrutiyet özgürlük havası estirmişse de kadının aile dışında sosyal hayat içerisinde görülmesine tepkiler de gösterilmiştir: “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyelerinden Bedre Osman Hanım telefon şirketine memur olarak girmek için başvurunca reddedilmiştir.” (Kurnaz, 1991: 95).

Kadınlar şekerçilik ve bisküvi imalatında, tütün ve konserve imalatında, dokumacılıkta, kereste imalatında, halı sanayilerinde çalışmışlardır. Söz konusu sektörlerde kadın çalışan sayısı erkeklerden fazla olmasına rağmen kadın çalışanlar erkeklere oranla daha az maaş almışlardır. Örneğin 1913 yılında konserve fabrikasında erkeklere 30 kuruş ödenirken kadınlara 10 kuruş ödenmiştir. Böyle bir uçurum olmasına rağmen kadınların çalışmaya atılması geçmiş dönemlerle kıyaslanınca önemli adımlardan biri olarak görülmüştür. Sektörel alanda kendine yer bulan Türk kadını cemiyetçilik faaliyetleri ile de hem görünür olma yolunda hem de ilerlemeye dönük adımlar yönünde ciddi çalışmalarda bulunmuştur.

1. 1. 4. Hukuksal Düzlemde Kadın

Osmanlı Devleti'nde dine dayalı bir yönetim anlayışı vardı. Devletin başında Halife bulunmaktaydı ve devlet, gücünü dinden almaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde hukukun temeli Şer'i hükümlerden oluşmaktaydı. Daha sonra hazırlanan Mecelle Kanunu ve Ali Kararnamesi de temelini Şer'i hükümlerden aldığından toplumda var olan hukuksal sorunları gidermede kalıcı çözümler üretememişlerdir. Bu durum devletin hem kozmopolit bir toplumsal yapıya hitap edecek hem de kadın ve erkeğin haklarının eşit olarak gözetecek bir hukuksal sistem olmadığını net bir biçimde göstermektedir. Aile kavramının nedenli önemli olduğu bilinen Osmanlı Devlet'inde kadının hakları kanunlar çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Evlenme, boşanma, boşanma sonrası çocukların durumu, miras hakkı, mahkemelerde şahitlik durumu gibi konularda kadının söz hakkı ya çok kısıtlıdır, ya yok denecek kadar az, ya da kadının hakkını savunmasını engelleyici birtakım maddelerle bu durum engellenmiştir.

Osmanlı Hukukunda kadının yerinin ne olduğu, kadının haklarının yeterince sınırlığı olduğu kadının, hukukun hangi kısımlarında varlığının kabul edildiği ile de açık bir biçimde ortaya konmamıştır: Evlenme, çok eşli evlilik, boşanma, çocukların velayeti, miras hakkı ve mahkemede şahitle ilgili durumlar haricinde hukuksal sistem içerisinde kadına dair hükümler yer almamıştır. Bu konular içerisinde de kadın, söz hakkına sahip olmamıştır. Özellikle de kişiyi direkt ilgilendiren konulardan biri olan evlenme ve boşanma konularında kadın kendi başına karar veremediği gibi onun adına başka bir kadının (örneğin annesi) da karar vermesi engellenmiştir:

“Nikah esnasında damat genellikle kendi rızasını kendisi açıklarken, gelin ise nikahta bulunmaz onun yerine vekil tayin edilen (ki bu baba veya baba tarafından bir vekil erkek olur) kişi gelinin evlilik kararını açıklar, imam da vekil ve damattan aldığı

onay ile nikahı kıyar. Ayrıca bununla da kalmayıp kadın, istediği erkeği kendisine eş diye seçemediği gibi küçük yaşlarda hatta beşikte evlendirmelere maruz kalmıştır” (Velidedeoğlu, 1968: 5).

Osmanlı Devleti’nde söz konusu evliliğe onay verme noktasında da erkek yine kadına göre daha şanslı sayılmıştır: Erkeğin kendi rızası olmadan bir evlilik gerçekleştirilebilmesine imkân tanınırken, kadının rızası alınmadan evliliğin gerçekleştirilmesi çok doğru sayılmamıştır. Bu da erkeğin boşanma hakkının olması kadının ise boşanma hakkının bulunmamasıyla açıklanmıştır. Evlenecek olan kadının rızasının alınmaması -kadının boşanma hakkı olmadığı için- pek de adil bir yaklaşım olarak görülmemiştir. Bu nedenle de geline vekil olacak kişinin kadını evliliğe zorlama hakkı olmamıştır. Fakat evlenecek kadının bakire ve eşinden ayrılmış olması veya eşinin vefatı sonucu dul kalmış olması evlenecek kadının evliliğinin onaylanma biçimini de değiştirmiştir. Bu da ayrı bir rencide edici durum olarak göze çarpmaktadır. Şöyle ki; eğer evlenecek kadın bakireyse evlenme onayını açık bir biçimde ifade etmesi, kadının utanmasına sebep olacağından çeşitli işaretlerle bunu anlatmasını hukuk uygun bulmuştur. Eşinden ayrılmış ya da eşi vefat etmiş kadının ise böyle bir utangaçlığı olmayacağı düşünülerek hukuk, onun evlenme isteğini sözlü olarak onayını gerekli görmüştür (Imber, 2004: 181).

Osmanlı Devleti hukukunda, evlenme sırasında erkeğin kadına evlenmeden önce bir güvence olarak vermekle yükümlü olduğu mehir denilen paranın veriliş amacından yola çıkılarak kadının burada da aşağılandığı vurgusu yapılmaktadır: Hukukçuların çoğu, bu mihir parasını kadının cinsel organına ödenmiş para olarak yorumlamışlardır. Bu nedenle de mihirin aslında kadının onurunu kırıcı bir uygulama olduğunu savunmuşlardır (Imber, 2004: 189). Bunun yanında erkek evlilik devam ettiği sürece vermek zorunda olduğu *nafaka* adında bir meblağ vermekle yükümlü sayılmıştır. Bu yükümlülük kadının ölümü, boşanma sonrası belli bir süre evlenmenin yasak olduğu (iddet) süre dolana kadar sürmüştür. Fakat burada şöyle bir ayrıntı göze çarpmaktadır ki kadının yaşam alanı içerisinde ne kadar sınırlı bir hak verildiği de görülmüştür: Nafaka, kadının sadece yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması için ödenmektedir. Kadının dışarıda kullanmak için alacağı ayakkabı, elbise türü eşyalar nafaka içerisinde yer almamıştır.

Nafaka konusunda kadının mağduriyetini gözler önüne seren bir diğer durum ise kadının evi terk etmesi sonucu boşanmalarda nafaka hakkına sahip olamamasıdır. Örneğin aile içi şiddetten dolayı kendini korumak amacıyla evi terk eden kadın boşanması halinde nafaka talebinde bulunması halinde, kendisine nafaka verilmemesi öngörülmüştür. Böyle bir uygulama

manın açıklaması ise kadının başkaldırı durumunun önüne geçmeye çalışmaktır (Imber, 2004: 196).

İslam Hukuku'nda boşanma konusunda da kadın söz sahibi olamamıştır. Kadının evlilikteki akıbeti, eşinin ağzından çıkacak üç kelime ile sınırlı kalmıştır: Boş Ol!, Boş Ol!, Boş Ol! Erkek ise istediği zaman eşini boşayabilme özgürlüğüne sahip olmuştur. Kadının boşanma hakkı- istisnai durumlar dışında-yok sayılmıştır.

Eski hukukta nikâh sırasında kadının, eşini boşama hakkının olduğu gerçeği kabul edilirse; erkek, boşanma hakkını kadına verirse, kadın da ileride boşanmaya sebep olan olaylar neticesinde kendisine verilmiş boşanma hakkını kullanabilirdi. Fakat böyle bir uygulamadan ne kadınların ne de erkeklerin haberi olmuştur (Velidedeoğlu, 1968: 6).

Boşanmanın yanında boşanma sonrası çocukların durumu hakkında Hukuk, çocukların durumunu “velayeti” ve “bakım” olarak ikiye ayırmıştır. Velayet baba ya da babanın akrabasına, gözetim de anne veya annenin akrabasına verilmiştir. Eğer anne evlenirse gözetim için tekrar başka bir bakıcı seçilmektedir.” (Imber, 2004: 202).

Eski Hukuk'ta sadece evlilikte değil diğer alanlarda da kadınlar hukuktan erkeklerle eşit olarak yararlanmamışlardır. Örneğin miras paylaşımında yine bir ayrımcılık göze çarpmaktadır: Kadınların mirastaki durumu da yine onların ikinci sınıf vatandaş olduğunu göstermiştir. Kadın, mirastan erkeğe oranla daha az pay almıştır. “Kadın erkeğe oranla -duruma göre - yarı, dörtte bir, yedide bir veya sekizde bir miras payı alabilmekteydi.” (Velidedeoğlu, 1968: 7).

Kadının mahkemede herhangi bir konuda şahitliği istendiğinde tek başına şahit olması yeterli görülmemiştir. İki kadın şahide karşılık bir erkek şahit yeterli görülmüştür. İki kadın şahit ve bir erkek şahidin yanında dört kadın da iki erkeğin yerini tutamayacağı düşünülmektedir. Şahitlerden birinin erkek olması zorunlu olmuştur. Eğer ikinci bir erkek şahit yoksa onun yerine ancak iki kadın şahit zorunluluğu getirilmiştir. Mecelle'yi açıklayan Ali H. Efendi söz konusu için şöyle demiştir:

“ İki hatunun bir recül makamında akdedilmesinin sebebi şudur ki, hatunların ziyadei nisyanları sebebile zaptü hıfzı vakiada noksanları bulunmakla iş bu noksanları diğer hatunun zammı şهادeti ile ikmal kılındı.” Bu açıklamanın Türkçesi ise şöyledir: “İki kadının şahitlikte bir erkek yerine sayılmasının sebebi şudur ki, kadınlar çok unut-

kan olduklarından olayları, akılda tutma hususundaki bu eksiklikleri başka bir kadının şahitliğinin eklenmesiyle tamamlanmıştır” (Velidedeoğlu, 1968: 7).

Medeni Kanunu'nun kabul edilmesine kadar kadının Osmanlı Devleti hukuk sistemi içerisindeki yeri her zaman erkekten sonra gelmiştir. Nasıl ki sosyal alanın tümünde hakları kısıtlanmışsa hukuksal düzenlemeler içerisinde de erkeklerle eşit bir hakka sahip olmamışlardır.

1. 1. 5. Osmanlı Döneminde Kadın Hareketleri

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kadın faaliyetlerinde de çeşitlenmeler olmuştur. Kadınlar bu dönemde çeşitli cemiyetler ve dernekler kurmuşlar, iş hayatında görünür olmaya başlamışlardır. Basında ise kadınlara yönelik dergi ve gazeteler kadınları eğitim konusunda bilinçlendirmenin yanında bazı gazete ve dergiler hukuksal düzeyde de kadın haklarını savunmuşlardır (Kadınlar Dünyası dergisi örnek olarak verilebilir). Ayrıca kadın dergilerinin sayısında da patlama olmuştur. Bunun yanında göze çarpan ve bugünkü kadın dergilerinin kadını temsili ve kadını taşıdığı nokta itibarıyla kıyaslandığında ortaya çıkan çarpıcı bir tablo da şudur: O dönemin kadın dergileri kadının haklarının korunmasında, kadının kendini sağlıklı bir biçimde temsil edebilmesinde çok ciddi biçimde çalışmıştır. Hatta öyle ki Türk Kadını adlı dergi kadınların eğitimine yönelik Türk Kadını dershanesi açmıştır (bkz. Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını).

II. Meşrutiyet döneminde kadınların aktif olarak sosyal yaşam içerisinde yer almalarını sağlayan ve onların haklarını sorgulayan birçok dernek ve cemiyet kurulmuştur. Avrupa'da birçok kadının katıldığı 1848 Şubat Devrimi gibi bir devrim olmasa da kadınların kurduğu bu cemiyetlerle toplumda kadının konumunun sorgulanması noktasında yankı uyandırmıştır. Cemiyet ve dernekler kadınların, o dönemde hem eğitilmelerinde hem hayır işlemlerinde hem de haklarının savunmasında önemli bir role sahiptir. “Kadınlar aile denilen özel alan içine sıkıştırılmış toplumsalın dinamik süreçlerinden uzaklaştırılmış olsalar da bir araya gelme fırsatı bulabildiklerinde ortak yaşılmışlıklarını bir başkaldırı hareketine dönüştürebilmeyi başarmışlardır” (Çakır, 1994: 14). Bu başkaldırı hareketlerinden biri olan dernek ve cemiyetler çok farklı amaçlarla kurulmuşlardır. Bu derneklerin bazıları yardımı, bazıları siyaseti amaçlamış, bazıları sadece kadının eğitimi ve gelişmesini amaç edinmiştir.

Öncelikle yoksul ve zor durumdaki kadınlara yardım eden Emine Semiye'nin Selanik'te 1898'de kurmuş olduğu Şefkat-i Nisvan Cemiyeti'nden bahsetmek gerekmektedir. Derneğin çalışma şekli ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Her Perşembe günü düzenli olarak toplanan dernek üyelerini para ve çeşitli eşyalar toplamakla yükümlü kılıyor, düzenlenecek pazarlarla (Şefkat pazarı) bu eşyaları satarak elde edilen geliri yoksul kadınlara veriliyordu. Satılmayan mallar da kadınlara dağıtılıyordu” (Çakır, 1994: 44).

Bunun dışında farklı ırk ve dinden olan kadınların da birleşerek kurdukları cemiyetler de vardı. Örneğin, Beyoğlu Rum Cemiyeti, Türk ve Ermeni Kadınlar İttihat Cemiyet-i Hayriyesi. Ayrıca “Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi, Kadıköy Fukarasever Hanımlar Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Müslüman Kadınlar Birliği” (Çakır, 1994: 45) gibi cemiyetler Osmanlı Döneminde fakir kadınlara veya ailelere ya da bir felaket yaşamış kişi veya ailelere yardımda bulunmayı amaçlamışlardır.

Söz edilen derneklerle paralellik gösteren diğer dernekler ise şunlardır: Fatma Aliye'nin Rumeli sınırındaki askerlerin giyecek ihtiyacının karşılanması için kurduğu Cemiyet-i İmdadiye derneği askerlere sağlık malzemeleri ve çamaşır gibi yardımlarda bulunmuştur.

“Yine Nezihe Muhiddin'in 1909 yılında Esirgeme Derneği adını taşıyan ve İttihat Terakki Mektebi'ne para yardımı için kurmuş olduğu bir dernekten Zekiye Hanım tarafından Selanik'te 1908 yılında kadının eğitimini hedef alan Cemiyet-i Hayriye'yi Nisvaniye adında bir dernek kurulmuştur. Yine aynı yıl eğitimle ilgili faaliyetlerde bulunan Halide Edip Adıvar'ın kurucusu olduğu Tealili Nisvan Cemiyeti faaliyetlerini sürdürüyordu. Müdafai Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti ise 1913 yılında kurulmuştur. Söz konusu dergi de kadınların eğitimi ve eğitim konusunda gelişmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Derneğin amacı, “dış kıyafetin ıslahı; kadınların sosyal ve iş hayatına atılması; özel okullar, gazete, kitap ve konferanslar ile kadınların aydınlatılmasıdır” (Kurnaz, 1991: 82).

Bazı cemiyetler de hem askeri hem de sosyal alanda faaliyet gösteren cemiyetlerdendir. Bir yandan kadınların sosyal konumunu yükseltirken onların toplum içerisinde görünmelerini sağlayıcı nitelikte çalışmalarını sürdürürken bir yandan da ülkenin içinde bulunduğu durum paralelinde çalışmalarda bulunmuşlardır.

Bu cemiyetlerden biri de Teal-i Vatan-i Osmanî Hanımlar Cemiyeti'dir. Bu cemiyet Osmanlı Devleti içerisindeki kadınların sosyal açıdan konumlarını yükseltmek amacıyla 1910'da Nesime Yusuf Hanım tarafından kurulmuş bir cemiyettir. Cemiyetin açıldığı dönem Türk kadınının kabuğundan sıyrılmak adına mücadeleler verdiği bir dönemdir. Bu mücadele hem iş alanında hem de eğitim alanında. Bunun yanında devletin içinde bulunduğu dönem itibariyle de programında savaşa dair çalışmalar da yapmışlardır. Bu sebeple cemiyetin programında “ önce devlete Nevzad-ı Vatan adını verecekleri bir savaş gemisi hediye etmek, sonra da doğumevleri, atölyeler ve kız okulları açmak, Hilal-i Ahmer'e yardım etmek gibi hususlar yer almıştır” (Kurnaz, 1991: 79).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti adıyla 1911'de kurulan cemiyetlerdendir. Amacı, Balkan Savaşı sonrası Balkan ülkelerinden gelen kadınlara yardım eden bir cemiyetti. Bu cemiyet, “Rumeli'den gelen kimsesiz göçmen kadınlara yardım edip, onların geçim problemlerini, *iş evleri* açarak çözmeye çalışmıştır” (Çakır, 1994: 72).

Mamulât-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi ise siyasi bir amaç taşımıştır; “İttihat ve Terakki ile anlaşamayan Milli Meşrutiyet Fırkası tarafından kurulmuştur” (Kurnaz, 1991: 79).

1916 yılında Ahmet Edip Bey tarafından kurulan Bilgi Yurdu ise (Serpil Çakır'ın Osmanlı Kadın Hareketleri adlı eserinde “Bilgi Yurdu” derneği dershanesi olarak geçmektedir). Ahmet Edip Bey'in eğitim hizmetinin sadece devlet tarafından verilmesine karşı olan düşüncesi sonucu kurulmuştur. “Okullardaki gibi derse devam mecburiyeti olmadığından hanımlar istedikleri derse girmektedirler. Burada hesap, handese, ilm-i taniye, riyaziye, terbiye ilmi ve çocuk büyütme, terbiye-i bedeniye, okuma-yazma gibi dersler okutulmaktaydı. Her ayda hiç okuma yazma bilmeyen 30'ar hanım ilim tahsiline sevk edilebilecek hale getiriliyordu” (Kurnaz, 1991: 83). Bilgi yurdunun dışında Serpil Çakır'ın da belirttiği gibi kadının eğitime yönelik Türk Kadını Dergisi, Türk Kadını Dershanesi'ni açmıştır. Dershanenin kurucusu Muallim Ahmed Halid'tir. Burada da yine kadınların eğitime yönelik dersler verilmiştir.

Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi, 1916 yılında kurulan cemiyet, çalışmak isteyen kadınlara aracılık görevi görmüştür. Bu kadınların sağlıklı bir biçimde iffetlerini de koruyarak çalışmalarını sağlayacak iş yerlerine onları yönlendirmiştir.

1918 yılında Musuk-i Muhibbi Hanımlar Cemiyeti Nişantaşı'nda kurulmuştur. Bu dernekte usta bestecilerin eserleri tanıtılmıştır. Kadınların ilgisi yoğun olmuştur. Eğitim veren

cemiyetler yanında kadınlara meslek edindiren cemiyetler de kurulmuştur. “Konya’da açılan Şefkat Heyeti kızlara dikiş öğretmek için dikiş evleri açmış, masraflar çıktıktan sonra gelirin yüzde 10’unu yetimlere ayırmıştır” (Çakır, 1994: 50).

1. 2. Osmanlı Dönemi Kadın Dergiciliği

Kadın dernek ve cemiyetleri Osmanlı döneminde kadın hareketinden bahsedildiğinde akla gelen ilk kurumlardan olmuşlardır. Ancak Osmanlı döneminde kadın hareketi yani “Osmanlı Hareket-i Nisvani” (Zihnioğlu, 2003: 2) ve Osmanlı dönemi feminist hareketi dernek ve cemiyetler dışında yazın alanında ve özellikle de kadın gazete ve dergilerde seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Osmanlı döneminde kadınların seslerini duyurma adına, var olduklarını ispatlama adına yaptıkları her eylem hemen hemen tüm kadın çalışmalarında feminist düşünce perspektifinde ele alınmıştır. Bu bölümde kadın dergilerinden bahsederken, söz konusu dergilerin çıkış amacının feminist doğrultuda kadının kimlik savaşı vermeye yönelik olduğu temel düşüncesinden hareket edilmiştir.

Osmanlı döneminde feminist hareketlerini Zihnioğlu, imzasız kadın mektuplarının yayımladığı yıl olan 1868’den Türk Kadın Birliği’nin fes edildiği 1935 yılına kadar olan dönemi “Birinci Dalga Feminizmi olarak adlandırmış, 1935’ten 1980 yılına kadar olan dönemi de II. Dalga feminizmi olarak adlandırmıştır. Zihnioğlu’na göre I. Dalga feminizm (bunu da üç bölüme ayırmıştır: Birincisi İlk kadın mektubunun basında yer aldığı 1868 yılı ila II. Meşrutiyet’e kadar olan dönem; ikincisi II. Meşrutiyetle Milli Müdafa dönemine kadar olan süre; üçüncü olarak da Cumhuriyet’in kuruluş yıllarındaki düşünsel ve eylemsel etkinliklerin yapıldığı dönem) döneminde kadın yazının ortaya çıkışının iki ekseninde gerçekleştiğini söylemektedir: Daha çok erkeklerin oluşturduğu matbuat ve edebiyat alanında kendilerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bunun dışında da kadın okurlara hitap eden kadın dergilerinde kendilerini göstermişlerdir (Zihnioğlu, 2003: 20).

Kadının basın hayatında tam olarak yer edinmesi yine Tanzimat döneminde gerçekleşmiştir. Kadınlara yönelik ilk süreli yayın, 1868’de Terakki Gazetesi’nin eki olarak çıkmaya başlayan “Muhadderat (İslam Kadınları)”dır. Pazar günleri çıkan “Muhadderat”ta Rabia imzasıyla çıkan bir yazıda “Biz de insan değil miyiz?” sorusunun yanında şu satırlar yer almaktadır: “Şurasını iyi bilmek gerekir ki, ne erkekler kadınlara hizmetkâr, ne de kadınlar erkeklerle cariyeye olmak için yaratılmıştır” (Altındal, 1994: 182).

Muhadderat sadece kadınlara yönelik yazı ve makaleler yayınlayan bir gazete olmamış okuyucu mektuplarıyla da, gazetenin çıktığı dönemde kadınların rahatsız oldukları, söyleyemedikleri, sıkıntılarını, kanayan yaralarını mektuplar sayesinde gazeteye aktarabilmişlerdir. Bundan dolayı da aslında dönem gazetelerinin en önemli görevi de “*okuyucudan okuyucuya aktarım*”da bulunmasıdır. Böylece kadın gazete ve dergilerini okuyan kadınların yalnız olmadıklarını, sorun ettikleri konuları hemcinslerinden birçok kişinin de sorun olarak gördüğünü fark etmeleri sağlanmıştır.

Bu dönemde sadece kadın yazarlardan oluşan çok sayıda dergi ve gazete yayım hayatına başlamıştır. Söz konusu dergi ve gazetelerin temel amacı Türk kadınına eğitmek ve eğitim seviyesini yükseltmek böylece toplum içerisindeki haklarını savunabilmektir. Çünkü “Kadınların, kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları ilk kez basın kanalıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara dönem gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkardıkları kadınlara yönelik sayfa ve eklerde özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Kadın dergileri her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekingenliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli işlev görmüştür” (Çakır, 1994: 22 – 23).

Gazetelerde “kadınlara roman okutmak yarar mı sağlar yoksa zarar mı?” (Efendi, 1994: 61) adlı anketler vasıtasıyla kadının aklı çelinebilen, kontrolsüz bırakılmaması gereken bir varlık olarak nitelendirilmesinin haricinde kadınlar, seslerini kadınlar lehine yayım yapan gazeteler ile bazı gazetelerin kadın ekleri ve bizzat kadın dergilerinde duyurabilmişlerdir. Bu tür yayımlarda kadınlar direkt yazar veya muhabir olarak yer almasalar da dergiye ya da gazeteye gönderdikleri mektuplar, aracılığı ile istek ve şikâyetlerini dile getirmişlerdir.

Tahsilli veya tahsilsiz birçok kadın okuyucudan gelen mektuplar yayımlanmaz endişesiyle babanın, erkek kardeşlerin ya da eşlerinin adları kullanarak yazılmıştır. Bu durum kadın gazete ve dergilerin içeriklerini de direkt konu olmuştur: Söz konusu yayınlarda, kadınların erkeklerle toplum içerisinde eşit olmadığı, kadınlara kötü muamele yapıldığı, kale alınmadıkları hatta kadınların ikinci sınıf olarak görüldüğü düşüncelerine yer verilmiştir. Bu düşünceler daha çok okuyucu kadınların dergilere gönderdiği mektuplarda yer almıştır. Dergi ve gazetelerde yer alan konular daha çok; çocuk bakımı, yemek ve ev işlerine yönelik bilgiler, eşlerin birbirine yaklaşımlarına yönelik tavsiyeler niteliğinde olmuştur. Söz konusu süreli yayınların çıkış amacı kadınları eğitmek ve kadınların evde ve dışında da erkekler kadar söz hakkına sahip olduklarını göstermek amacını taşımaktaydılar fakat bu tür dergiler de kadının toplumdaki, annelik ve ev kadınlığı rollerine vurgu yapmadan geçmemiştir.

Kadınların eğitim ve sosyal yaşamın bir parçası olması yönünde mücadele veren gazete ve dergilerin yanında, kadınların hem siyasal hem de çalışma hayatında da var olduğu noktadan hareketle kadınları örgütleyen ve fabrikalar açılmasını ve kadın işçi istihdam edilmesini sağlayan dergiler de (Kadınlar Dünyası) vardır. Kadınlar Dünyası, Fransa'daki benzeri La Voix des Femmes (Kadınların Sesi) adlı dergi gibi kadınların sesi olmuş ve aynı zamanda kadınları harekete geçirmiş, onları haklarını arama noktasında provoke etmiştir. O dönem kadın dergi ve gazetelerinde, kadına bugün anladığımız anlamda bir özgürlük anlayışı geliştirilmemiştir. Bu da dönemin toplum yapısıyla ilintilendirilmiştir.

Hemen hemen tüm süreli yayımlarda ortak olan nokta, formatlarının aynı veya benzer oluşuydu. Söz konusu dönemde yayımlanan çoğu kadın dergisinin veya gazetenin sahibinin ya da muharririnin erkeklerden oluştuğu (Şüküfezar hariç) görülmüştür. Ayrıca yazarlarının büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşan dergilerle erkeklerden oluşan dergiler arasında toplum içerisinde kadını ele alışları bakımından farklar görülmüştür. Yazarlarının erkek olduğu dergilerde veya gazetelerde “kadınlar her yönüyle inceleniyor, evde, sokakta, hemen her alanda kadınların yaptıkları eleştirilmiş, olması gereken ifade edilmiştir. Bu konuda o denli ileri gidiliyordu ki, genç kızların okudukları romanlardan olumsuz etkilenebilecekleri düşüncesiyle, bu romanların dikkatle gözden geçirilip, uygun görülürse okutulması önerilmiştir” (Çakır, 1994: 20).

Ayine dışında tüm yayımlar İstanbul'da çıkmıştır. Birkaçının dışında hemen hemen tüm kadın gazete ve dergileri isimleri itibariyle hedef kitleye direkt olarak seslenmişlerdir.

1. 2. 1. Terakki Muhadderat

1868 yılında Muhadderat gazetesinin Pazar günü yayımlanan eki Terakki Muhadderat'tır. Gazete, ilk sayısında kendisini şu şekilde tanımlamıştır: “Muhadderat kadınlar için gazetedir. Bu gazete haftada bir kere Pazar günleri Çiçek Pazarı'nda Cemiyet-i Osmaniye Matbaasında tabolunur, malumat ve ilanat-ı nafiye maalmemnuniye kabul kılınır” (Toska,1921: 359).

İstanbul'da çıkmış olan bu gazete Ali Reşat tarafından çıkartılmıştır. Gazetenin dış sayfasında Terakki adı, iç sayfalarında ise Terakki Muhadderat adı kullanılmıştır. Kadınlara direkt hitap etmese de kadınlar lehinde yayım yapan gazete Terakki Gazetesi'dir. “Kadın hakları ve seçimden söz eden ilk gazete özelliği göstermiştir” (Kurnaz, 1991: 39).

Bunun dışında aile hayatının dışında da kadınların birçok haktan mahrum bırakıldığı, kadınların ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğü düşüncelerine yer veren birçok okuyucu mektubu vasıtasıyla bu konuları tartışma zemini oluşturmuştur (gazete ayrı bir başlık altında incelenmiştir).

1. 2. 2. Ayine

Aile hayatının önemine, ailede eşlerin, çocukların görev ve sorumluluklarından bahseden, kısacası içinde bulunduğu dönemin aile kavramıyla örtüşen nitelikte yayım yapan süreli bir yayım olarak sürdürmüştür.. Hedef kitlesi kadın ve çocuklar olan yayım “Selanik’te 1874 - 1876 yılları arasında her hafta Pazar günleri çıkmıştır.. Çıkararı Mustafa, sahib-i imtiyaz Mustafa Hamdi’dir” (Kurnaz, 1991: 42).

1. 2. 3. Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat

Dönemin bir diğeri gazetesi ise Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat’tır. 1875’te yayım hayatına başlayan bu gazete kadınlar için çıkartılmış ve haftada bir yayımlanmıştır. Gazete yayım ilkesini kadınlarla ilgili yararlı konulardan bahseden bir gazete olarak tanımlamış ve aynen şu şekilde ifade etmiştir: “Kadınlara dair nafi şeylerden bahseder” (Çakır, 1994: 25).

1. 2. 4. Aile

Daha çok aile yaşantısı ve çocuk bakımı gibi konulara ağırlık veren sahibinin Mihran, muharririnin ise S. Sami olan dergi 1880’de yayım hayatına başlamıştır” (Kurnaz, 1991: 43).

1. 2. 5. İnsaniyet

Kadınların haklarını korumak amacıyla yayımlanan bir diğeri gazete ise İnsaniyet’tir. 1883 yılında Filip Efendi tarafından çıkartılan gazete yayım ilkesi olarak kadınların haklarına saygı duyulması ve korunmasının önemini temel almıştır. Erkek yazarların da bulunduğu gazetede okumuş kadınların yazılarına daha sık rastlanmıştır.

1. 2. 6. Hanımlar

Yine 1883 yılında çıkartılan kadın gazetelerinden biri de Hanımlar dergisidir. Aylık olarak yayımlanan derginin muharriri “Cafer” (Kurnaz, 1991: 41)’dir. Birçok genç ve yaşlı kadınlar dergiyi desteklediklerini, dergiye gönderdikleri mektuplarla kanıtlamışlardır.

1. 2. 7. Şükufezar

1883 yılında yayım hayatına başlayan dergi, çiçek bahçesi anlamına gelen “Şükufezar” sahibi kadın olup, kadınların çıkardığı ilk yayındır. On beş günde bir neşrolunmak üzere 1886’da çıkarılmaya başlanan derginin sahibi Arife hanımdır” (Altındal, 1994: 83).

Derginin sahibi ve yazı kadrosunun sadece kadınlardan oluşması sebebiyle ilk dergi olma özelliğini göstermiştir. Ayrıca dergide yazı yazan kadınlar erkek isimleri ile değil bizzat kendi isimlerini kullanarak yazılarını yayımlatmışlardır. 15 günde bir yayımlanan derginin sahibi Arife hanımdır. Derginin yayın ilkesi ilk sayısında şu şekilde ifade edilmiştir: “Biz ki saç uzun, aklı kısa, diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkeklığe tercih etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız” (Kurnaz, 1991: 41). Görüldüğü üzere dergi diğerlerinde olduğu gibi feminen bir yaklaşımla amaçlarını açıklamıştır. Kadınların erkeklerin gölgesinde kaldığı ve erkeklerden daha az zekâ seviyesine sahip olarak görüldüklerinin altını çizerek, bu durumun değişmesi için çalışacaklarını ifade etmeye çalışmışlardır.

1. 2. 8. Mürüvvet

Aynı adlı gazetenin kadınlar için hazırlanmış yan yayını olarak bilinmektedir. 1885 – 1886 yıllarında yayımlanan derginin en önemli özelliği dergide yayımlanacak yazıların konu başlıklarına göre ilk kez bu dergide ayrılması ve Abdülhamit’in desteğini almasıdır. Mürüvvet de kadınların eğitimine büyük önem vermiş, kadınların kültür düzeylerinin yükseltilmesine dönük çalışmalarda bulunulmuştur.

1. 2. 9. Parça Bohçası

1889’da 15 günde bir yayımlanan bu dergide yine çocuk, kadın ve aile konularına yer verilmiştir. Parça Bohçası da kadınlar tarafından çıkartılmıştır.

1. 2. 10. Hanımlara Mahsus Gazete

Yazarlarının çoğu kadınlardan oluşan Hanımlara Mahsus Gazete, 1895’te yayımlanmaya başlamıştır. Dikiş, nakış, çocuk bakımı vb. konular üzerinde durulmuştur. Fakat gazete kadınlara sadece anne ve eş rolü çizmemiş aile hayatı dışında da kadınların varlıklarını ispatlamasının önünün açılması gerekliliğini vurgulamıştır.

1. 2. 11. Âlem-i Nisvan

1906 yılında Kırım’da yayımlanan Tercüman gazetesinin eki olarak çıkmıştır. Bu gazete eki de daha önce yayımlanan kadın dergileri gibi kadınların yazdığı mektuplara yer vermiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra toplumsal alanda görülen rahatlama basın alanında da kendisini göstermiş böylece kadın dergi ve gazetelerinde de hareketlenmeler olmuştur. Gazete ve dergi çıkaran kadın sayısında artış olmuştur. “Tanzimat döneminde çıkan 13 yayından 2’sini hanımlar çıkartmaktayken, bu devredeki 22 gazete veya dergiden 4’ünü hanımlar çıkarmaktadır. Ayrıca, erkeklerin çıkardığı yayınların 4’ünde de kadınlar müdür veya baş yazar olarak görev yapmışlardır” (Kurnaz, 1991: 92).

Bu dönemde çıkartılan birçok kadın gazete ve kadınları haklarını arama noktasında harekete geçirmiştir. Tanzimat dönemindeki kadın dergi ve gazetelerinden farklı olarak da eğitim, öğretim ve çalışma hayatında kadının özgürleşmesini savunurlarken, Türk kadınının modernleşmesi noktasında kılık kıyafet konusunda da Batı’yı referans olarak almışlardır. Ayrıca II. Meşrutiyet’in ilanından sonra çıkan gazetelerde siyasi konulardan uzak duran kadınlar tarafından, siyasi konulara da ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Dönemin ilk kadın dergilerinden biri olan *Demet*’te kadınlar ilk kez siyasi konularla tanışmıştır ayrıca “dergide yer alan siyasi makaleler okurlar tarafından ilgi görmüştür” (Çakır, 1994: 33).

Ayrıca bu dönemde kadınlar sadece kadın dergilerinde yazmakla kalmayıp dönemin yaygın basın organı olarak kabul edilen gazetelerde de yazılar yayınlamaya başlamışlardır. “Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Tanin, Servet-i Fünun, Sabah, Milliyet gibi İstanbul’da çıkan çeşitli günlük gazetelerde, kadın imzalarına rastlanmıştır” (Çakır, 1994: 35).

1. 2. 12. Demet

1908’de yayımlanmaya başlayan bu dergide kadınlar yine eş ve anne merkezli olarak ele alınmıştır fakat çıkış noktası bu olsa da siyasi konulara da yer verilmiştir. Dergi “renkli ve resimli olarak yayınlanan ilk kadın dergisidir” (Özen, tarih yok: 25).

1. 2. 13. Mehasin

Yine 1908 yılında edebiyatçı, ilk psikolojik roman yazarlarından Mehmet Rauf tarafından Mehasin adlı bir gazete yayınlanmıştır. Gazete, kadınların sosyal hayat içerisinde özgür

olmaları gerektiğini savunmuştur. Gazete çocuklara yönelik güzellik yarışmaları düzenlemiştir.

“Gazetenin içinde kadınlara verilen konferanslar da yer almıştır. Bu konferanslardan birinde Ahmet Hikmet, kadınların 30 sene değil, 600 seneden beri esir olduklarını belirtmiştir. Celal Sahir de kadının o günkü durumunun dinden değil, doğu’nun cehaleti ve taassubundan kaynaklandığını ifade etmiştir. Bunların yanında, farklı görüşte olanların yazılarına da yer verilmiştir. Mesela, Zöhre imzalı bir yazıda ifade aynen şu şekildedir: “Feministler ve muarızları ne derlerse desinler, bir enstitü üyesi kadar âlim olan kadınları bir tabiat galatı addederim” (Kurnaz, 1991: 87). Ameliyat yapmanın bir kadın için yakışsız ve hatta ayıp olduğundan yakınılmıştır. Fatma Aliye ise bir yazısında kadınların erkeklerle aynı arabaya binmelerinin yasaklanmasını eleştirmiştir. Gazete 1910 yılında yayım hayatına son vermiştir.

1. 2. 14. Kadın

Kadın adını taşıyan biri 1908 diğeri 1910, öteki ise 1911 yılında aynı adı taşıyan farklı üç dergi daha çıkartılmıştır. Bu dergiler de adından da anlaşılacağı gibi doğrudan kadına hitap eden dergilerdendir. Dergi kadınların özgürlüğünü savunmuştur. Fakat özgürlüğü savunurken kadının sorumluluğu dâhilindeki konular hakkında da bilgiler verilmiştir. Örneğin 1911 yılında yayım hayatına başlayıp 1912’de sona eren Kadın adlı dergide “fikri edebi yazıların yanı sıra çocuk bakımı ve terbiyesi, moda gibi kadınları ilgilendiren konulara da yer vermiştir. Çift sütun üzerine 32 sahife olup resimlidir. Tercüme yazılara da yer verilmiştir (Kurnaz, 1991: 88).” Zaten kadın dergilerinin yayımlanmaya başlamasından bu yana asıl üzerinde durulan konu kadının en az erkeklerle eşit olacağı bir özgürlük mücadelesi için çabalamışlardır. Kadın dergi ve gazetelerinde kadınlar özgürlük haklarından bahsederken kıstas aldıkları nokta erkeklerin sosyal yaşamdaki konumları olmuştur. Yoksa 1848 Şubat Devrimi’ne katılmış kadınlar gibi feminist eylem peşinde olmamışlardır.

Bu dergiler dışında II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar birçok kadın dergisi yayımlanmıştır. Bunlar “Mussaver Kadın, Kadınlar Dünyası Erkekler Dünyası, Güzel Prenses, Kadınlık, Siyaset, Seyyale, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Âlemi, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Türk Kadını, Genç Kadın, Kadın Duygusu, İnci, Diyane, Kadınlar Saltanatı, Hanım, Ev Hocası, Süs, Firuze’dir” (Çakır, 1994: 37).

1. 2. 15. Kadınlar Dünyası

Dergiler içerisinde yayın hayatı en uzun olan Kadınlar Dünyası'dır. 1913'ten 1923'e kadar yayımlanan dergi de diğer kadın dergileri gibi Osmanlı toplumu içerisinde kadının erkeklerden geri planda oluşuna vurgu yapmıştır fakat dergi bu durumu sadece dergi sayfalarında ele almamış bir kadın derneğinin yayın organı olması sebebiyle de kadınların hak mücadelesinin öncülüğünü yapmıştır.

1. 2. 16. Hanımlar Âlemi

30 sayı çıkmış olan bu gazete, 1913 yılında yayımlanmaya başlanmıştır. Gazete kendisini "Perşembe günleri çıkan edebi ve içtimai resimli hanım gazetesidir" şeklinde tanımlamıştır. Kurucuları Mehmet Asaf, Hüseyin Kazım, başyazarı Mehmet Asaf'tır. Yazıların çoğunun Fransızca dergilerden alınmıştır. Fransız kadınlarının gösterişli kıyafetleri yayımlanarak, Müslüman hanımlara örnek olması sağlanmıştır. Hanımlar Âlemi'nin Türk kadını üzerinde olumsuz etki uyandırdığı eleştirileri yapılmıştır (Kurnaz, 1991: 89).

1. 2. 17. Erkekler Dünyası

Kadınlar Dünyası'na karşıt gibi duran Erkekler Dünyası dergisi erkeklerin eşit olduğunu savunmuştur.

1. 2. 18. Kadınlar Oyuncak Değildir

Bu dönemde çıkan Diken Dergisi bünyesinde Kadınlar Oyuncak Değildir adlı ilk kadın mizah dergisi de yayımlanmıştır.

1. 2. 19. Genç Kadın

"Fatma Fuat Hanım yönetiminde çıkarılan Genç Kadın (1918 – 1919) adlı dergi ise sansürü kınayan dönemin önemli yayınlarından. Sansürü, sansür nedeniyle çıkarılan yazıların yerini boş bırakmak suretiyle protesto etmiştir" (Özen, t.y.: 30).

1. 2. 20. İnci

Kadınları ev kadını ve bir anne olarak ele alan İnci dergisi ise 1919'da Sedat Simavi tarafından çıkarılmıştır. Kadınların aile hayatında mükemmel olmaları yolunda telkinde bulunmuştur. İnci, kadını iyi bir anne ve eş olmak için görevlerini yerine getirmekle sorumlu olarak

ele almıştır. “İnci’nin hemen hemen her sayısında görülen ortak konular şunlardır: Edebiyat, güzellik, moda, çocuk bakımı, Batılı kadının yaşam tarzı, ünlü Türk kadınlarımızın yaşam öyküleri. Bunu 8. sayısında şöyle belirtmiştir: “Kadınlığa bil cümle nazari ve ameli meselelerden bahseden yazılar yer alır” (Özen, tarih yok: 31). Dergi daha sonra Yeni İnci adıyla devam etmiştir.

1. 2. 21. Hanım

Sedat Simavi tarafından çıkartılan bir diğer dergi ise Hanım dergisidir; bu dergi de aile dergisi özelliğini taşımaktadır.

İlk kadın mektubunun basında yer almasından Kurtuluş Savaşı’na kadar olan dönemde çıkan kadın dergileri ve gazeteleri tarafından, kadınların sosyal hayatta kendilerine yer bulmalarının önündeki engelleri aşmalarına yönelik çeşitli çözüm önerileri üretilmiştir: Kimliğin yeniden kazanılması için kamusal alanda görülme, kamusal alanda ve aile içerisinde eşitsizliğin giderilmesi, toplumun her alanında kadınların var olması, her mesleği icra edebilmesi ve tüm bunlar için de eğitim olanaklarından eşit şekilde yararlanabilme gibi konular. Ayrıca söz konusu dönemde kadın hareketi beyaz ve özgür, hanedana yakın üst sınıftan kadınların öncülüğünde gerçekleştiği görülmüştür (Zihnioğlu, 2003: 53).

1. 3. Terakki Muhadderat’ta Kadın

Bilim ve teknik haberler veren gazete olarak nitelenen Terakki 1868 yılında Filip ve Ali Raşit tarafından kurulmuştur. Haftada iki defa çıkan ve orta boy olan gazete Pazar günü de mizah ilavesi çıkarmış böylece yüksek baskı sayısı elde etmiş bir gazetedir. Gazete zamanın en kuvvetli kalemlerini yazı ailesinde toplamıştır. Recaizade Mahmut Ekrem, Ebuzziya, Sami Paşazade Sezai, Ayetullah İsmail ve Hayrettin müstear adlarıyla yazan Polonyalı Karskier. (Aktaran: Kurtoğlu, 2000: 27).

Terakki Muhadderat, Terakki Gazetesi’nin pazar günleri kadınlara yönelik haftada bir çıkarttığı gazete ekidir ve ilk olarak 15 Haziran 1285/ 28 Haziran 1869 tarihinde yayımlanmıştır. Türkçe Müslüman kadınlar anlamına gelen Terakki Muhadderat’ın yayıncısı Ali Raşit’tir. Gazetede Ali Raşit dışında bir erkek ismine rastlanmamıştır. Terakki Muhadderat, Tanzimat dönemi kadınlarının mektupları açısından önemli bir gazete olmuştur. Gazetenin yazı dilinde eski anlatım kullanılmıştır. İmla kurallarının hemen hiç olmadığı gazete yazılar sütun-

lar halinde düzenlenmiştir. Çoğu yazıda başlık bulunmamıştır. Gazetede sadece Fransa İmparatoriçesi Eugenie'nin çizilmiş bir resmi yer almıştır (Ramazanoğlu, 2000: 23).

Gazetenin ağırlık noktasını Türk kadının geri kalmışlığı konusu oluşturmuştur. Geri kalmışlığı, kadının eğitimsiz oluşundan ziyade daha edilgen bir yapıda ele alarak, toplumun kadını geri plana ittiği üzerinde durmuştur. Mesela kadınların seçme ve seçilme hakkının tanınmadığına, kamusal alan içerisinde erkeklerle eşit düzeyde olmadıklarını savunmuş, Avrupa'daki feminist hareketlerden örnek vermiştir. Gazetenin 31. sayısında "Hanımların (kadınların) seçme ve seçilmesi hakkında bir yazı" adlı kadınların seçme ve seçilme hakkının savunulduğu bir yazı da yayımlanmıştır. Kadınların aile dışında toplumsal hayat içerisinde tek başlarına dışarı çıkmalarının dahi yasak olduğu bir ortamda, annelik görevi, ev kadınlığı sorumluluğu dışında bireysel anlamda siyasetin içerisinde var olması gerektiğini hatırlatan bu yazı söz konusu dönem açısından gayet önemli olarak görülmüştür.

Kadın erkek eşitliğine vurgu yapan gazete sosyal alanda kadınların geri planda kaldığı üzerinde durmuş "gazetenin 104. sayısında Üç Hanım imzalı bir yazıda, vapurlarda kadınlara ayrılan yerlerin kötülüğünden yakınılmış, erkeklerle aynı vapur ücreti ödemelerine karşın böyle bir hor görülmenin nedeni sorulmuştur" (Çakır, 1994: 23). Gazete ayrıca şeriatın uygun gördüğü çok kadınla evliliği de sorgulamıştır.

Gazete daha çok kadınların seçim hakları, tek eşlilik vb. konular üzerinde durmuştur. Gazetenin kadın hak ve özgürlüklerine bakış açısı bugünkü anlamından çok farklıdır: Çok kadınla evlilik, eğitim sorunu, küçük yaşta evlilikler, evin dışında ikinci sınıf insan muamelesi yapılması, eşi veya babası olmaksızın karar alma özgürlüğünün olmayışı vb. Türkiye'deki kadının haklarından bahsederken Batı'daki kadının hakları ile karşılaştırma yaparak açıklamaya çalışmıştır. Kadın ve erkek eşitliği üzerinde durmuş ve söz konusu eşitliği, "Ne erkek kadınlara hizmetkâr, ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmıştır (Kurnaz, 1991: 39)" sözüyle yeniden tanımlamıştır.

1. 3. 1. Terakki Muhadderat'ta Osmanlı Kadını ve Annelik Rolü

Terakki Muhadderat'ta kadınların bu hak ve özgürlüklerinden başka anne olmalarının verdiği sorumluluklar da gelen gazeteye mektuplar vasıtasıyla hatırlatılmaya çalışılmıştır. Mesela gazetenin 3. sayısından itibaren "Süt Emen Çocuklar ile Meme Veren Kadınlara Dair" adını taşıyan (bu ad sabit kalmamıştır fakat benzer başlıklarla benzer konular işlenmiştir) yazılar ile çocukların terbiyesine ilişkin yazılar da yayımlanmıştır (bkz. Toska, 1992).

Gazetede özellikle ahlak kavramına sık sık vurgu yapılmıştır. Çocuk eğitiminin temelinde “ahlak”ın yer alması gerektiğini savunan gazetede yazılar, çocuğun ahlaklı olarak nasıl yetiştirilebileceğine dair yazılardan oluşmuştur. Tabii çocuğun ahlaklı yetiştirilmesi anenin ahlaklı olmasıyla ilintili olduğundan kadının, ahlakı üzerinde duran yazılara da sıkça yer almıştır. Kadının ahlaktan yoksun oluşunun öncelikle ailesi daha sonra da toplumu felakete sürükleyeceği düşüncesi hem toplumda hem de gazetede hâkim olan düşüncelerden birisi olarak yerleşmiştir.

“Terbiyesiz kaldığı halde yüzlerinden görülecek mazzarat ve zaiyatın haddü payanı yoktur. Hatta bunlar erkeklerden ziyade şerre sebep olurlar. Validelerinin elinde terbiyesiz büyümüş ve sinn-i kemale vasıl olarak mugayir-i adabı insaniye birtakım hareketlerde bulunmuş erkekler bile terbiyesiz olan kadınların iğfalatına aldanıp şerlerine uğramışlardır. Kütub-ü tevarihe müracaatla ma'lum olacağı vechile nisanın sui hallerinden naşi, âlemde pek çok inkılabat ve ihtilalat zuhura gelmiştir” (Ramazanoğlu, 2000: 31).

1. 3. 2. Terakki Muhadderat'ta Din

Gazete, dini kaidelerden bahsederken genelde dikte edici bir üsluptan ziyade yazılarda satır aralarına serpiştirilen öğütler ve Hadis-i Şerif'lerden bahsedilmek suretiyle yapılmıştır. Dergide din, kadınlara yasak getiren değil, onların özgürleşmelerine yardım eden bir inanç düzlemi olarak sunulmuştur.

1. 3. 3. Terakki Muhadderat'ta Cinsiyetçilik

Gazete ayrıca, II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Toplumunda birçok aile kız çocuklarını okula gönderme konusunda çekimser tavrını sürdürürken, kadınlar dışarıya tek başlarına çıkamazlarken, toplum içerisinde konuşulmayan çeşitli konulara yer vermiş, birçok kadın okuyucunun kendisini okuyucu mektupları ile ifade etmesine ve söylemek istediklerini söylemesine fırsat vermiştir: Örneğin Rabia imzasını taşıyan bir mektupta,

“Şurasını iyi bilmek gerekir ki ne erkekler kadınlara hizmetkâr ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmıştır. Erkekler hüner ve marifetleriyle hem kendilerini hem de hepimizi geçindirebiliyorlar da, biz niçin bilgi ve hüner kazanmaya kudretli olamıyoruz? El ve ayak, göz, akıl gibi vasıtalarda bizim erkeklerden ne farkımız vardır? Biz de insan değil miyiz? Yalnız cinsimizin ayrı oluşu mu bu halde kalmamıza sebep ol-

muştur? Bunu hiçbir sağduyu sahibi kabul etmez. Eğer öyle olmak gerekse idi, Avrupa kadınları da bize benzerdi. Bilgiden yoksun kalmamıza meşru örtünmemiz sebep gösteriliyorsa ona da taşrada bulunan kadınlarımızı göstermekle yetinirim. Çünkü onlar erkeklerine her çeşit hizmette yardım etmekte, erkeklerle beraber çalışmaktadırlar” (Çakır, 1994: 24).

1. 3. 4. Terakki Muhadderat'ta Evlilik

Gazetede çok eşlilik kavramının şartlara bağlı olduğu üzerinde durulmuştur. Birden fazla evliliğin keyfiyete göre yapılması noktasındaki yorumların yanlış olduğu İslam'ın doğru yorumlanmamasından kaynaklandığını savunmuştur.

Dergide zihinlerde var olan bu yanlış fikirlerin tenkidine geçilmeden önce İslam dininde çok eşliliğin yerinin ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle evliliğin ibadetle eş değerde olduğu ifade edilmiştir. Hemen sonra “çok eşlilik” in İslam dinince “mübah” kılınma şartları anlatılır ve dört eşle evlenmenin esprisinin dörde kadar sınırları genişletmek olmayıp bütün Kur'an-ı Kerim müfessirlerinin yorumladığı gibi, daha önce Arap toplumlarında çok daha fazla olan kadın sayısının dörde indirilmesi olduğu belirtilmiştir. İslam dini geldiği zaman Arap toplumu cahiliye zamanlarını yaşamaktadır. Hatta nikâh bile bağlayıcıyı kaybetmiştir (Ramazanoğlu, 2000: 43). Terakki Muhadderat'ta çok eşlilik konusu şu şekilde ele alınmıştır:

“Şurası bilinmelidir ki birden ziyadesini sayısız hesabsız almak mübah değil belki Kuran-ı Kerim'de tahdit olunduğu vechile dörde kadarı mübahdır hem de Kuran'da gösterilen adet dahi müfessirinin beyanlarına göre tenzildir. Yani Araplar zaten daha çok kadın alırlar imiş de sonra şeriat-ı ekber had vesnür tayin etmiştir. O da birbirinin haline hazed ettirmeyerek Kemal-i adalet ve müsavat üzere her birilerine başka başka idare ve iltifat edebilmeyi akli kesenlere göredir. Yoksa her isteyen iki, üç kadın almağa mezun değildir” (Ramazanoğlu, 2000: 43).

1. 4. Hanımlara Mahsus Gazete'de Kadın

Hanımlara Mahsus Gazete, kadınları bilgilendirmek, varlıklarıyla iftihar ettikleri kadın şair ve yazarların eserlerini yayımlayarak ve bu yolla kamuoyuna Osmanlı kadınlarının doğuştan yeteneklerini göstermeye çalışmıştır. Bu da gazetenin nihai amacını oluşturmuştur (Zihnioğlu, 2003: 46).

Gazetenin künyesi şu şekildedir: “*Kadınlar arasında eğitimi yaymaya hizmet eder. Kadın yazarlarımızın eserlerini neşre vasıta olur. Kadınlarımızın milli terakkilerini belirtmeye çalışır. Haftada bir kere resmi olarak yayımlanır. Fiyatı bir kuruştur*” (Özen, tarih yok: 19).

Gazete Abnül Hakkı Tahir Bey tarafından yayımlanmıştır. “Gazetenin müdürü ise Hakkı Bey’in karısı Şadiye hanımdır. Fatma Aliye, Nigar ve Makbule Leman Hanım, ilk sayıdan itibaren “hanımlara mahsus gazetenin yazarları arasında yer almışlardır. Hâsılâtından yüzde beşini gelinlik ve kimsesiz kızlara çeyiz parası olarak vereceğini duyuran Hanımlara Mahsus Gazete, çıkış amacını şöyle belirtmiştir: “Kadın ne derece malumatlı olursa büyüteceği çocuklar o kadar terbiye görecektir (Altındal, 1994: 184)”. Gazetenin en önemli özelliği 1895 – 1908 yılları arasında 13 yıl toplam 604 sayı olarak çıkan en uzun süreli kadın dergisi olmasıdır” (Çakır, 1994: 27).

Gazetenin entelektüel bilgi birikimine sahip kadınlardan oluşan yazarlar kadrosu, kadının bilgi ve birikim elde etmesinin yanında ahlakı da elden bırakmaması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bu, bir bakıma gazetenin çıktığı dönemde halen “kadının yeri evidir” mantığı ile hareket eden kişilere bir göndermede bulunulmuştur. Kısacası kadın, “ahlakını koruyarak da toplum içerisinde bir yer edinebilir, düşünce dünyasını geliştirebilir” inancıyla hareket edilmiştir. Zaten ilk mektubun yayımlanmasından beri kadınların sürekli vurguladıkları konu bu olmuştur: Örtüleriyle, ahlaklarıyla eğitim görmek, ev ve kamusal yaşamın bütününde kısıtlanmadan yer alabilmek öncelikli istekleri olmuştur (Zihnioğlu, 2003: 20).

Gazete, toplumda var olan geleneksel ve kanıksanmış değerler üzerinden yola çıkmıştır. Kadının annelik vasfı unutulmamış, kadının bilgi ve birikime sahip olma durumu, kendisine bireysel bir yarar sağlaması açısından değil çocuklarının iyi yetişmesi noktasından hareketle ele alınmıştır. Bunu söylerken de Hanımlara Mahsus gazetenin toplumda kadının kendi özgüvenini sağlayıcı bir zemin oluşturduğu gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zaten gazetenin amaçları arasında çocuk yetiştirecek kadınların donanımlı olması düşüncesinden ziyade beğendikleri şair ve yazarları yayımlayarak kadınların ne derece kabiliyetli olduklarını göstermiştir. Ancak gazete, kadınların fikirlerini ve bakış açılarını genişletmeye çalışırken, ahlak ölçülerinin elden bırakılmadığını da vurgulamıştır.

1895 – 1908 yılları arasında aralıksız yayımlanan Hanımlara Mahsus Gazete, Osmanlı aydın kadının varlık mücadelesinin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Gazetede kadın-

lar kendi kimlikleriyle yayın alanına çıkmıştır. Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim, Faik Ali, Mehmet Tahir, A’van-zade Mehmet Süleyman gibi erkek yazarlar yazmışsa da asıl yazı heyeti kadınlar tarafından oluşturulmuştur. Kadın yazarların arasında Fatma Aliye, Abdülhak Mihrünissa, Leyla, Emine Semiye ve Fahrünissa, İkbâl, Şadiye, Zeynep, Remziye ,Harife hanımlar da bulunmuştur (Zihnioğlu, 2003: 47).

Dönemin en uzun süreli yayınlarından olan Kadınlara Mahsus Gazete kendisinden önce çıkmış gazeteler gibi Osmanlı döneminin ideolojik düşüncesini yansıtmaya çalışmıştır. Osmanlı kadınlarını bilgilendiren “Hanımlara Mahsus Gazete olayları kadın gözüyle yansıtmaktan çekinmemiş hatta kadınların erkeklerden farklı yanlarını gözler önüne sermiş böylece şefkati ve duygusallığı güçsüzlük olarak görmeyen kadınlar, hanımlara mahsus bir tarzda yazılar yazmışlardır (Altındal, 1994: 184).

Genelde çok kısa sürede kapanan dergi ve gazetenin aksine bu gazete uzun yıllar yayım hayatını sürdürmüştür. Gazetenin sahibi İbnül Hakkı Mehmet Tahir’dir. 8 sayfadan oluşan gazete; kadının sağlıklı bir nesil yetiştirebilmesi için eğitilmiş ve kültürlü olması gerektiği noktasından hareketle yola çıkmıştır.

Gazetede yazı yazan kadınlar başta Cevdet Paşa’nın kızı Fatma Aliye olmak üzere kendi isimlerini kullanmışlardır. Daha önce yayım hayatına başlamış olan gazetelere yazı gönderen kadınlar genelde takma ad kullanmışlardır. Fakat Kadınlara Mahsus Gazete’ye yazı gönderen kadınlar kendi isimlerini kullanmışlardır. Babalarının ve eşlerinin gölgelerinde yaşayan çoğu kadın bu gazetede kendi adıyla toplumda kalemiyle bir yer edinmiştir. Ahmet Rasim ve Ahmet Mithat Efendi de gazete yazarlarındandı fakat gazete kadın yazarların etkisi altındaydı. Zaten erkek yazarlar da Hanımlara Mahsus Gazete’nin yayım ilkesiyle orantılı bir yayım çizgisi oluşturmuşlardır.

Hanımlara Mahsus Gazete’nin, kadınların eğitimi üzerinde durmasının yanında dolaylı da olsa kadınları yazmaya teşvik etmekte olduğu da görülmektedir. Kadınların söylemek istediklerine bir vasıta olacağı üzerinde durarak kadınların sesi olduğuna da vurguda bulunulmuştur. Batılı kadınların yaşam tarzlarından da bahsedilen gazetede, Türk kadınının da meslek edinip çalışabilecek yeterliliğe sahip olduğu üzerinde durmuştur. Gazetenin yazarlarında İlk Türk kadın romancısı Fatma Aliye’nin yazdığı bir yazıda Türk kadınının gelişiminin önündeki en büyük etkenin erkekler olduğu ifadesi yer almıştır. Batıdaki kadının gelişimini engelleyen etkenin de yine erkekler olduğunu savunmuştur. Buna örnek olarak da “erkeklerin Avru-

pa'da yazarlık yapan kadınlara onları aşağılamak için mavi *çoraplılar-bas blue* şeklinde takılan isimleri göstermiştir” (Çakır, 1994: 29).

Hukuksal izleklere gayet saygılı olan gazete, yazı gönderen kadınların, yazı ve şiirlerine telif hakkı ödenmekteydi. Ayrıca “gazete satışından elde edilen hâsılâtın yüzde 50'sini evlilik çağına gelmiş kimsesiz kızlara çeyiz parası olarak vermiştir” (Özen, tarih yok: 19).

Gazetenin çıktığı dönem göz önünde bulundurulduğunda çeyiz parası yardımı ile kadının evliliğe dair teşvik edildiği de görülmektedir. Ayrıca yetim çocuklar için de benzer uygulamalar yapılmıştır.

Yaprak Zihnioğlu'nun da belirttiği gibi 1868'de imzasız kadın mektupları ve yazılarıyla başlayan hareketlilik dönemin en uzun süreli gazetesi olan (614 sayı, 15 yıl) Hanımlara Mahsus Gazete ile en üst seviyeye ulaşmıştır (Zihnioğlu, 2003: 46).

1. 5. Kadınlar Dünyası

Müdafa-i Hukuk Nisvan Cemiyeti'nin bir yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi 17 Nisan 1913 yılında yayım hayatına başlamıştır. “İstanbul'da çıkan bu derginin imtiyaz sahibi Ulviye Mevlan Hanım, mesul müdürü ise Emine Seher Hanım'dır” (Özen, t.y. :26).

Dergi kendisini şu şekilde tanımlamıştır: “Kadınlık hukuk ve menfaatini müdafaa eder, musavver gazetedir. Sehaifimiz ve mezhep tefrik etmeksizin Osmanlı hanımları arasına küşadedir” (Toska, 1992: 250).

Kadınlar Dünyası yayım hayatının başlarında günlük olarak yayımlanmıştır. Daha sonra haftalık olarak çıkmaya başlamıştır. Her gün yayımlandığında 4 sayfa olarak yayımlanmış ve resim kullanılmamıştır. Dergi haftalık olarak çıkmaya başladıktan sonra “resimli ve 16 sayfa olmuş, dergi kapakları fotoğraflı olarak çıkmıştır. Dergi Türk kadınının fotoğrafını ilk kez yayınlarken, bu konuda da çığır açmıştır” (Çakır, 1994: 81).

Derginin ilk sayıda çeşitli yazılara ve şiirlere yer vermiştir. İlk sayısında yer alan yazı başlıkları ve yazarları şu şekildedir:

“.....,Arz-ı Teşekkür

Kadınlar Dünyası, Hukuk-ı Nisvan, s.1

Emine Seher Ali, Kadınlık'ta Seviye-i İrfan, ss.1-2

Hacer İsmet, Firak (şiiir), s.2

Semiha Nihal, Moda Nedir?, s.3

....., *Bedia'nın Dersi, s.3*

....., *Bedia'nın İmtihan'ı (tefrika eser), ss.3-4*

....., *Terbiye-i Etfal (tefrika eser), s.4" (Toska,1992: 251).*

Derginin sahibinin, yazar kadrosunun kadın olması yanında sadece kadınların yazılarına yer verilmiştir. Hatta "kendi adını taşıyan *Kadınlar Dünyası* matbaasında basılan derginin, mürettepleri bile kadındı" (Çakır, 1994: 82). Dergi, bu özelliğiyle de feminen bir çizgide olduğunu göstermiştir.

Dönemin ve daha önceki dönem kadın dergilerinden farklı olarak kadın haklarını hukuksal ve toplumsal yönde şiddetli bir biçimde savunmuştur. Dergi, üç kez ciddi biçimde ke-sintiye uğramıştır. Birincisi kâğıt sıkıntısı yüzünden, ikincisi 1. Dünya Savaşı yüzünden, üçüncüsü ise Kurtuluş Savaşı yüzündendir. Fakat 9 yıl süren yayın hayatıyla döneminin en uzun soluklu kadın dergilerinden biri olmuştur.

Derginin ismi hem Arap, hem de Latin harfleriyle Kadınlar Dünyası olarak yazılırken, başlığın sağ alt köşesinde Fransızca anlamı olan *Monde Feminin*'de yer almıştır. 1918'den 1921'e kadarki sayılarda Batılı Kadını Osmanlı kadınından haberdar etmek ve karşılıklı iletişim kurmak amacıyla, Fransızca bir de ek çıkarılmıştır" (Çakır, 1994: 81). Burada göze çarpan, derginin diğer bazı dergiler gibi Batılı kadını Osmanlı kadınına örnek olarak sunmamış aksine Osmanlı kadınına batılı kadınlara tanıtma çabası içerisine girmiştir.

Kadınlar Dünyası dergisi kendisinden önce çıkan ya da çıktığı dönemde yayım hayatını sürdüren dergilerden farklı özelliklere sahip olarak nitelendirilmiştir. Diğer dergilerde; kadınların toplum içerisinde nasıl algılandıklarını, ev dışında yaşadıkları sıkıntıları, erkeklerle eşit hakka sahip olmadıklarını, öğrenim haklarını kullanma istekleri, ev hayatında iyi bir kadın olma yolunda neler yapılması gerektiği, çocuk bakımı konusundaki püf noktaların neler olduğu üzerinde durulmuştur. Kadınlar Dünyası dergisi dışındaki dergilerde de hiç şüphesiz kadının toplum içerisinde bazı haklardan yoksun bırakıldığı, hatta zaman zaman toplumda erkek-

leri baştan çıkararak tehlikeli varlıklar olarak algılandıkları dergilerdeki kadın yazarlar tarafından sık sık dile getirilmiştir. Fakat dergilerin hiçbiri bir çözüm önerisi sunmamış, kadının içinde bulunduğu durumu betimlemenin ötesine geçememiştir. Kadınlar Dünyası Dergisi ise kadın sorununun çözülmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur: Kadın sorununun çözümünde önerilen yol, feminizmin öncülük edeceği bir kadın inkılâbı düşüncesidir. Düşünülen kadın inkılâbı içtimai inkılâptan bağımsız değildir. Yeni bir kadın tipinin yaratılması ve benimsenmesi, toplumsal yapıda, yaşam biçiminde, dünyaya bakış tarzında gerçekleştirilecek temel dönüşümlerle oluşacaktır. Kadın inkılâbı, insanlığın mutluluğu için gerçekleştirilecek inkılâplar içinde, en önemlisi olmuştur (Çakır, 1994: 81).

Dergide Kadın inkılâbından da sürekli bahsedilmiştir ve kadın inkılâbının başarılabilmesi için sosyal alan içerisinde kadının yer alması gerektiği üzerinde durulmuştur. Osmanlı Toplumunda kadınların en çok yakındığı konular olan, “ulaşım araçlarına yalnız başlarına daha doğrusu yanlarında yakınlarından bir erkek olmadan binmemesi ayrıca araçlarda erkeklerle ayrılan yerle kadınlara ayrılan yerin farklı olması, kadınların eşit ücret vermelerine rağmen erkeklerden daha kötü koşullarda yolculuk etmesi; kocalarına saygıda kusur etmemesi, mükemmel bir ev kadını olmayı bilmesi, iyi bir çocuk yetiştirebilmesi dışında bir göreve sahip görülmemesi; çalışma hayatında yer alamaması alırsa da engellenmeye çalışılması veya birtakım caydırıcı yöntemlere maruz kalması (örneğin erkeklerden daha düşük ücret almaları); iyi giyindiklerinde kötü kadın muamelesi görmeleri, erkekleri ayartarak yoldan çıkararak varlıklar olarak görülmesi, boşanma hakkının sadece erkeğin hakkı olarak görülmesi” gibi konular Kadınlar Dünyası dergisinin üzerinde durduğu ve mücadele alanı bulduğu konulardır. Bu nedenle dergi de bu sorunu gerek yazılarla gerekse okuyucu mektuplarıyla sürekli dile getirmiştir.

Kadınlar Dünyası kadınların Osmanlı toplumu içerisinde yaşadıkları sıkıntıyı gözler önüne sermenin dışında kadınları, haklarını arama ve savunma noktasında da harekete geçirmiştir. Harekete geçerken de kadın dernekleri önemli bir işleve sahip olmuştur. Dergi de kadın okuyucularını, dönemin kadın derneklerinin amaç ve isteklerinden haberdar etmiştir: “Kadın derneklerinin verecekleri aidatlarla kitaplar, romanlar alınabilmeli, sinemalar açabilmeli, bu yolla kadınlık aydınlatılmalıydı. Ayrıca içeride çamaşır makinelerinin bulunduğu çamaşırhaneler, ticarethaneler, lokantalar açılmalıydı” (Çakır, 1994: 168).

Dergi, kadınların siyasette de söz hakkı olduğunu, sadece haklarını savunma noktasında değil iş hayatında da kadınların var olduğunu savunmuş, ekonomik alanda kadınların aktif rol almasının kadınlarda istenilen köklü değişim için vazgeçilmez bir unsur olarak görmüştür. Kadınlar Dünyası dergisi de - Fransa'daki benzeri dergiler Kadınların Görüşü ve Kadınların Sesi gibi - kadınların siyasi alanda yer almaları gerektiğini savunmuştur. Söz konusu dergiler de "kadınların oy ve temsil hakkını savunmuşlardır" (Andree, t.y.: 53).

Kadınlar Dünyası dergisinde kadınların seçme ve seçilme hakkını savunmakla birlikte kadınların siyasetteki yerinin sadece seçme seçilme hakkına sahip olması ya da siyasetin içerisinde bulunması değil temelde sosyal yaşam içerisinde kadınların siyasal altyapısının oluşumuna zemin hazırlayacak şartların da olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Hatta bazı konularda kamuoyu oluşturmuştur: "Balkan Savaşı yüzünden okul binaları hastaneye dönüştürülmüştür. Savaş sonrasında erkek okulları yeniden eğitime açılırken, kız okullarının açılması konusunda hiçbir girişim yapılmamıştır. Bu yanlış tutuma tepki gösteren kadınlar olmuş, durumun düzeltilmesi için Maarif Nezareti'ne İstanbul Vilayeti Maarif Müdürü'ne dilekçeler yazmışlar, ayrıca yetkililerle doğrudan görüşmeler yapmışlardır. Eğitim konusunda hükümete iletilen bir diğer talep, Darülfünun'da düzenlenen, kadınlara yönelik konferansların ders saatlerinin daha geç saate alınmasıdır. O saatlerde kadınların işlerinin yoğun olması gerekçesi ileri sürülerek, bu düzeltimin hiç olmazsa *kadın hukuku* dersi için yapılması istenmiştir. Bu çabalar Kadınlar Dünyası'nda gerek makaleler, gerekse mektuplarla ses getirmiş, sorunu tartışmaya çağıran yazılarla bilinçli bir kamuoyu oluşturulmuştur" (Çakır, 1994: 246).

Kadınlar Dünyası Dergisinin değindiği bir diğer konu ise kadınların iş alanında yaşadığı sıkıntılar ve kadınlara yönelik yapılan adaletsizliklerdi. Kadınların ücretinin erkeklerden düşük olmasının sürekli eleştirildiği dergide Avrupa'daki kadınlar örnek gösterilmiştir. Dergi, kadın çalışanların ücret konusunda uğradıkları haksızlığı da feminist bir yaklaşımla ele almıştır:

"Yüzyılın başında ücret genelde çok düşüktür. Bu durum Sefaret Ücreti terimiyle ifade ediliyordu. Ancak kadının ücreti erkeğe nazaran çok daha düşüktü. Kadınlar dünyasında bu konuyu vurgulayan yazıların birinde Fransa'daki kadınların durumu 'Sana-yi'de Sefalet-i Nisvan' başlığı ile anlatıyordu. Bir başka yazıda; asıl orada çalışabilen, çalışarak yaşamak hakkından bizim gibi mahrum olmayan kadınların daha çok sefalet çektiklerini bizzat kendi gözlerimle gördüm, asırlardan beri beraber çalışmaya alışmış milletler bile, kadınların daima kendilerinden aciz olduğunu arz ediyorlar denilerek,

her iki cinsin teşvik-i mesai ettiği ancak tevhid-i mesa-i etmediği , erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetinden vazgeçemedikleri, en azından onlara düşük ücret vererek bu hakimiyeti sürdürmek istedikleri, bu durumun asırlardan beri beraber çalışmaya alışmış milletlerde bile değişmediği vurgulanmıştır” (Çakır, 1994: 299).

Kadınların hukuksal olarak haklarını arayamadıklarını savunan Kadınlar Dünyası, boşanma hakkının erkeklerde olması ve bunun Şer-i Hukuk ile güvence altına alınması konusunu ele almıştır.

Derginin son sayısında ise;

“Sayı:194-15,21 Mayıs 1921

Ulviye Mevlan, “Pek Güllünc Oluyoruz”, s.2

Fatma Muammer Bahattin, “İstihsal-i Hukuk-ı Nisvan -Cemiyette Kadın”, ss.2-3

Süheyla Efser,” Terbiyevi Mülahazalar”,ss.4-5

Rayegan Nihat, “ Ümtizaçsızlıkların Sebebi”, s.5

Prenses Nina Midivani, ” ....”(şiiir) s.5-6

Gülsüm Niyazi, ”Bakışların” (şiiir) s.6

Fatma Muammer Bahattin ,”Bulut veya Sefine-i Halil” (şiiir) s.6

Yaşar Nezihe, ”Gözlerin” (şiiir), s.6

Hayriye Süha, ”Şıklık ve Moda”, s.7.

....., “ Mühim Bir Mektup”, s. 8

....., (ilanlar)” (Toksa vd.,1992: 305).

Kadınlar Dünyası dergisi diğer dergiler gibi kadınların Osmanlı Toplum yapısı içerisinde yaşadıkları zorlukları gözler önüne sermeye çalışmış, bununla kalmayıp çeşitli derneklerle birlikte kadınların sosyal alanda faal olmaları, haklarını aramaları konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Bunları yaparken kadının haklarının kazanılması için kökten bir değişime ihti-

yaç olduğu üzerinde durmuştur. Feminist bakış açısıyla yayım hayatını sürdüren dergi 1921'e kadar ayakta kalmayı başarabilmiştir.

II. BÖLÜM

2. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ

2. 1. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Konumuna Genel Bir Bakış

2. 1. 1. Aile İçinde Kadın

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk kadınının aile içerisindeki yeri de diğer alanlarda olduğu gibi değişkenlik göstermiştir. Kadının eğitimde eşit hakka sahip olması, iş yaşamında görülmeye başlaması ve özellikle de medeni kanununun kabul edilmesi ile kadının aile içerisindeki konumu da daha belirgin bir hal almaya; eşinin yanın da söz hakkına sahip olmaya başlamıştır.

Osmanlı döneminde kadınların aile içerisinde söz hakkına sahip olmamasında önemli bir yer arz eden evliliğin yasalarla korunması durumu söz konusu olmadığından kadın da pasif bir konumda yer almıştır. Çok eşlilik, boşanmanın mümkün olmaması, olursa da bunun erkek tarafından yapılması gibi durumlar kadının aile içerisindeki konumunun erkeğin takdiriyle belirlendiğini gözler önüne sermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra özellikle de Medeni Kanunla birlikte kadının aile içerisindeki yeri daha görünür olmuştur. Zaten Cumhuriyetin önemle üzerinde durduğu noktalardan biri olan "sağlıklı bir ulus inşası" için de Türk aile yapısının sağlam, kanunlarla desteklenen bir yapıda olması önemli bir konu olmuştur.

Kandiyoti daha Osmanlı döneminde modernleşme konusunda özellikle üzerinde durulan konulardan birinin de aile olduğunu, Osmanlı aydınları da, aile yapısının değişmesi halinde toplumun da kendini yenileyebileceğini savunduklarını söylemiştir: Yüzyılın başında Osmanlı toplumunda, modernleşme yanlıları tarafından yapılan saldırının sebebi olarak, Osmanlı aile yapısının pek çok toplumsal yararın kaynağı olarak görülmesinden kaynaklanmıştır. Eşlerin birbirini seçerek evlendikleri, arkadaşlık ilişkilerine ve istikrarlı tek eşliliğe dayanan çekirdek aile, daha sağlıklı bir ulus yaratmaya en uygun aile biçimi sayılmıştır" (Kandiyoti, 1997: 106).

Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin kadının aile içerisindeki yerini tama olarak açıklayamaması ve böylece kadının toplumdaki konumunun pasif bir yapıda olması, çok eşli ortamda büyüyen çocukların topluma yararsız hale gelmesinden dolayı Medeni Kanunun kabulü kadınlar açısından çok önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Böylece Cumhuriyet'in ilanı ve Medeni Kanun'un kabulü ile tek bir kadının evinin kadını olmuştur. Aile içi ilişkilerde eşiyile aynı oranda söz sahibi olma hakkını elde etmiştir. Böylece Türk ailesinde kadın da boşanma

hakkına sahip olmuştur. Çocuklar üzerinde karar alınırken hem anne hem de baba söz hakkına sahip olmuştur.

Cumhuriyet döneminde kadın aileye ekonomik olarak katkıda bulunmak için çalışabilmek için eskiden olduğu gibi eşinin rızasını beklemek zorunda kalmamış eşler karşılıklı olarak anlaşarak kadının çalışmasını olanaklı hale getirmişlerdir. Böylece ekonomik anlamda da söz sahibi olan kadının aile içerisinde karar alma noktasında önemli bir konuma yükselmiştir.

2. 1. 2. Eğitim Sürecinde Kadın

Mustafa Kemal Cumhuriyet'in ilanı sonrası ülkedeki eksiklikleri teker teker tespit etmiş ve bu eksikliklerin en başında eğitimin geldiğini saptamıştır. Ayrıca bir ülkenin ideolojisinin sağlıklı biçimde benimsenmesi ve o ülkeyi fikirsel manada koruyabilecek neslin yetişmesinde eğitimin önemini vurgulamıştır. Atatürk 1937 yılında eğitimle ilgili son konuşmasında kadın ve erkek eğitimini ayırmayarak tüm ülke fertlerinin eğitimi olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur:

“...Büyük davamız en medeni gönençli bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu büyük Türk milletinin idealidir. Bunda başarı ancak süreli bir planla ve rasyonel tarzda çalışmakla elde edilebilir. Bu sebeple okuma-yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak esastır” (Doğramacı, 1989: 92).

Atatürk, eğitimin önemi üzerinde dururken daha önceki dönemlerin cinsiyetçi yaklaşımını tamamen reddetmiş ve eğitimde kadın erkek eşitliğinin önemi üzerinde durmuştur. Atatürk'e göre muasır medeniyetler seviyesine erişme noktasında çıkılan yolda ülkedeki tüm fertlerin memleket ideolojisini anlamlandırmak ve bu yolda sağlıklı kararlar alınması ve çağdaşlaşma ışığında gidilen bu yolda sağlam ve emin adımlarla gidilmenin en önemli noktasının eğitim olduğu düşüncesinin altını çizmiştir. Leyla Kırkpınar da Atatürk'ün toplumsal sorunlarına çözüm yolları bulunacağına ilişkin umudunun tam olduğu bu noktada eğitimin çok önemli bir faktör olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Kırkpınar, Atatürk'ün sorunlara yönelik çözüm önerisi geliştirmede sadece erkek eğitimi değil kız çocuklarının eğitiminin de göz ardı edilmemesinin ve her iki cinsin eğitiminin eşit koşullarda sağlanması üzerinde durduğunu, Türkiye'nin çağdaşlaşma ülküsünün gerçekleştirilmesinde, eşit haklara sahip, bütünleşmiş,

Cumhuriyet Devrimi'nin prensiplerine haiz tüm kadın ve erkeklerin omuzlarında olduğunu ifade etmiştir" (Kırkpınar, 1998: 94).

Bu düşünceden hareketle toplumda eğitime yönelik kanunlar hazırlanmıştır. Öncelikle Türk toplumunun eğitim bakımından gerilerde kalmasına neden olan yapılar (tekke, medrese ve zaviyeler), eğitimde birlik ilkesini içeren kanun ile ortadan kaldırılmıştır. "3 Mart 1924 tarihinde Meclis'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile bütün okullar MEB'e bağlanmıştır. Michael Winter'e göre "Tevhid-i Tedrisat Yasası birleşik, modern, seküler, eşitlikçi ve milli bir eğitimi olarak ifade edilmiştir. Sistemin, ulusçuluğu geliştiren bir rolü olması, özellikle milli kimlik yerine İslam kimliğine sahip olan ve aynı zamanda çok sayıda bölgeye, kabilelere,ırklara ve dil birimlerine ayrılmış olan bu ülke için yaşamsal önem taşımıştır" ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevhid-i Tedrisat Kanunu](http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevhid-i_Tedrisat_Kanunu)).

Milli birliğe ve bütünlüğe en çok ihtiyaç duyulan dönemlerden biri olan İnkılâplar döneminde eğitim yapısındaki çalışmalar, hem eğitim yapısının sistemli bir şekil almasında hem de eğitimin eşit biçimde verilmesinde önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim alanında en önemli kanun 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Dağınık halde olan eğitim tek çatı altında birleştirilerek modern görünümüne kavuşturulmuştur. Söz konusu kanunla çağdaş eğitimin temeli atılmıştır.

Tevhid-i Tedrisatla birlikte iki cinsin de eğitimden eşit olarak yararlanabilme hakkı birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır. Doğramacı'nın da altını çizdiği gibi iki cinsin eğitimden eşit olanaklarla yararlanabilme hakkı, örneğin Almanya'da 1908 yılında, Çin'de 1920'lerde ve Mısır'da 1929'larda sağlanabilmiştir ve bu üç ülkede de bu hak, uzun yıllar kadın mücadelesini gerektirmiştir (Doğramacı, 1989: 136).

1926 yılına gelindiğinde ise yine Doğramacı'nın ifade ettiği gibi Harp okulları dışındaki diğer tüm okulların kapıları kız öğrencilere de açılmış ve böylece Cumhuriyet'in ilk on yılında Türkiye kadın hakları konusunda birçok batı ülkesini geride bırakmıştır. Ayrıca 1927 yılında Türkiye'nin bütün okullarında karma eğitim başlatılmıştır (Doğramacı, 1989: 104).

Karma eğitimle birlikte kız çocukları ve erkek çocukları eğitimden eşit şekilde yararlanma imkânı bulmuştur. Daha önce kız çocukları için yaşla sınırlandırılan (10 yaş) okuma

hakkı özellikle de Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitimde yapılan reformlarla erkek çocuklarla eşit tutulmuş, her iki cinsde de okuyabildiği yere kadar okuma hakkı tanınmıştır.

Türkiye'de 1975 – 2000 döneminde üniversite mezunu kadın sayısı 56 binlerden 910 bine kadar yükselirken, okuma yazma bilmeyen kadın sayısı, yüksek seviyedeki yerini korumuştur.

2000 yılı itibariyle Türkiye'de 25 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 4 milyon 625 bini bulmuştur. Bu rakam erkeklerde 1 milyon 176 bin kişide kalmıştır. Buna karşılık, 1975–2000 döneminde kadınların eğitimde büyük mesafe kaydettikleri de görülmüştür. Nitekim dönem başında:

“ · 1 milyon 920 bin seviyesinde olan ilkokul mezunu kadınların sayısı 7 milyon 644 bine,

· 167 bin olan ortaokul mezunu sayısı 896 bine,

· 199 bin olan lise mezunu sayısı da 1 milyon 539 bine çıktı.

·Üniversite mezunu kadın sayısı da 56 binlerden 910 bine kadar yükseldi”

(http://www.cnnturk.com/ozel_dosyalar/haber_detay.asp?pid=546&haberid=79141).

2. 1. 3. Çalışma Hayatında Kadın

Mustafa Kemal'in toplumda her yönde kadın erkek eşitliğini sağlamaya dönük çalışması neticesinde eğitimde de çeşitli reform ve yeniliklerle kadın erkekle eşit duruma getirilmiştir.* Böylece eşit eğitim alan kadın ve erkek aynı oranda meslek sahibi olmaya hak kazanmıştır. Fakat reformların benimsenmesi kolay olmamış, bu nedenle de meslek sahibi olan kadınların iş yaşamına katılmaları zaman almıştır. Kadının iş piyasasında görülmeye başlaması hiçbir zaman kadının erkekle eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğu anlamına gelmemiştir.. Özellikle de ücret konusunda erkeklerle eşit ücret alması mümkün olmamıştır. Ayrıca Türkiye henüz bir tarım toplumu olmasından dolayı kadınların yapacakları meslekler de sınırlı kalmıştır. Bu nedenle kadının tarımda çalışmasına gayet doğal olarak bakılmış fakat toplum, kadının tarım dışı faaliyetlerde bulunmasına henüz hazırlıklıymış gibi görülmemiştir.

* Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal tarafından yapılan inkılâp ve daha sonra 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde kadın ve erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat gerek inkılâplar gerekse Anayasa'daki maddelerin harfiyen uygulandığını söylemek güçtür. Söz konusu inkılâp ve yasa maddelerinin toplum tarafından benimsenip uygulanması uzun yıllar almıştır.

Bir toplumda kadının sosyal konumu, o toplumdaki ekonomik faaliyetteki yeri ile ilintili olarak ele alınması daha doğru sayılmıştır. Kazgan'a göre kadının toplumdaki yerini ise yaşadığı ülkenin gelişmişlik düzeyi, kapitalist düzende bağlı buldukları toplumsal sınıf ve toplumun kültürel değeri tarafından belirlenmiştir (Kazgan, 1982: 137). Çalışma yaşamında da kadın, söz konusu toplumsal sınıf ve kültürel değerlerden bağımsız şekilde katılmamıştır. Bu nedenle 19. yüzyılda hem dinsel ideolojinin yanlış algılanıp uygulanması hem de kültür, kadınların toplumsal yaşamda görünmelerini engellemiştir. Osmanlı döneminde özellikle kent yaşamında kadının çalışma hayatından bahsetmek, istisnalar hariç, zor bir konu olmuştur.

Kırsal alandaki kadın kentli kadına göre üretim faaliyetine katılma noktasında daha rahattır. Çünkü tarımda makineleşmenin görülmediği dönemlerde iş gücüne duyulan ihtiyaç fazla olmuş ve bu nedenle de kadının tarımsal alandaki iş gücüne de ihtiyaç duyulmamıştır. Şöyle ki özellikle de, “ II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda, Türkiye gelişmesine faal nüfusun yüzde 80'den çoğunun tarımda çalıştığı bir aşamadan başlamıştır. Ailedeki ücretsiz çalışan kadın işgücü hesaba katılmak şartıyla, kadınlar tarımsal nüfusun yüzde 50'den fazlasını oluşturmuş, yaşı 15 ve artı olan kadınların yüzde 81,5'i çalışıyor görünmüştür. Öyle ki kadınlar toplam çalışanların yüzde 47'sini oluşturmuş, işgücü içerisinde erkeklerle yaklaşık bir orana sahip olmuşlardır. Bununla beraber faal kadınların ancak yüzde 4'ü tarım dışı faaliyetlerde çalışmaktaydı. Fakat köy hayatı kadına sınırlı bir hayat sunmuştur. Esasen kentleşme-sanayileşme düzeyi henüz çok düşüktü; tarım dışı faaliyetlerde çalışan faal nüfus oranı yüzde 17 olarak kalmıştır” (Kazgan, 1982: 138).

Doğramacıya göre 1927 yılında sanayide toplam kadın nüfusu yüzde 1,9 iken ziraat ile uğraşan kadın sayısı yüzde 96,2 olarak belirlenmiştir.(Doğramacı, 1989: 123) Yüzdeler dilimlerine bakıldığında tarımsal faaliyetlerle ilgili işlerde çok sayıda kadın çalışan bulunurken, tarım dışı faaliyetlerde çalışan kadın sayısının ise oldukça az olduğu saptanmıştır. 1927 ve 1985 yılları arasında toplam nüfus içerisinde kadın çalışanlara bakıldığında mesleksiz kadın oranının çok yüksek olduğu görülmüştür (Doğramacı, 1989: 124).

Kadının köyde tarımla işlerde çalışmasının dışında özellikle de kentte iş yaşamının içine girmesi bazı çevreler tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. Doğramacı, kadının çalışma hayatında görülmesinden duyulan rahatsızlıklara gazetelerde yer verildiğini, en çok itiraz edilen mesleğin ise tıp olduğunu ifade etmiştir. 1920 ila 1927 yılları arasında kadınların çalıştığı sektörün tarım olduğunu belirten Doğramacı ayrıca 1935 – 1945 yılları arasında da kadınların en çok tarım ve zirai sektöründe yer aldığını belirtmiştir (Doğramacı, 1989: 123).

Kadınlar, köylerde daha çok halı dokumacılığı, meyve sebze ekimi gibi işlerde çalışmaktaydılar. Fakat Kazgan'ın da ifade ettiği gibi 19. yüzyıl sonlarına doğru, Batı Kapitalizmi iş hayatını piyasalaştırırken, erkekler yanında kadınlar da bunun etkilerinden uzak kalamamışlar düz işçi olarak fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır (Kazgan, 1982: 137).

Köylerin ulusal piyasa ekonomisini içine çekilmesi özellikle de 1950'li yıllardan sonra hızla artmıştır (Kandiyoti, 1996: 30). Tarımda makineleşme ile tarımda insan gücüne ihtiyaç azalmış ayrıca tarım işletmelerinin azlığı ile birlikte böylece köyden kente göç de hızlanmaya başlamıştır. Köyden kente gelen özellikle de genç nesil, geleneksel aile tipinden ziyade çekirdek aile oluşturmuş ve şehirdeki hızlı ve pahalı yaşam gücü içerisinde ayakta kalmak için kadın, tam zamanlı işlerde çalışmaya başlamıştır.

Türk toplumunda kadın istihdamının bir değerlendirmesi yapıldığında, kadınların işgücüne katılım oranlarının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca bu katılımda sürekli bir azalma da göze çarpmıştır. 1992 verilerine göre, kadınlar toplam işgücünün yüzde 30,8'ini, erkekler yüzde 69,01'ini oluşturmuştur. 1955 yılında çalışma yaşamındaki kadın nüfusunun yüzde 77'si işgücüne dâhilken 1992'de bu oran yüzde 32'lere, 1995'te ise yüzde 30'a inmiştir. Kadın istihdamı özellikle tarım kesiminde yoğunlaşmıştır. Yüzde 75,7'si tarım kesiminde çalışan bu kadınların (DİE, 2000) büyük bir çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak görülmüştür. Ücretli çalışan kadınların oranı, yüzde 3.02'dir. (Aktaran, Arat, <http://www.baskonsolosluk.ch/3633/>).

Görüldüğü gibi Türkiye'de çalışan kadın nüfusu tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır. 1955'ten 1995'e kadar olan 40 yıllık süre içerisinde kadınların iç gücüne dâhil olma oranları gittikçe azalmıştır.

Tarım kesimindeki kadın işgücünün mesleklere göre dağılımına bakıldığında tarımcılık, ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık en çok yapılan işlerdir. Kadın işgücü öteki sektörlerde çok düşük oranlarla temsil edilmekte, sanayide çalışanların yüzde 11'ini, hizmetlerde çalışanların yüzde 12,5'ini oluşturmaktadır (Aktaran Arat, <http://www.baskonsolosluk.ch/3633/>).

Kentlerde 20 – 24 yaş gurubundaki kadınlarda işsizlik oranı yüzde 32,5'e kadar çıkmıştır (erkek işsizlik oranı, yüzde 19,2). Çalışan kadınlar, sosyal güvenlik kurumlarından birine bağlı olarak çalıştıklarında sosyal güvenceleri, yani sigortaları olabilmektedir. Ne yazık ki sigortalı olmadan kaçak çalışan çok sayıda kadın bulunmaktadır. Kadın sigortalılar bu neden-

le, toplam sigortalıların ancak yüzde 10'unu oluşturabilmişlerdir (Aktaran Arat, <http://www.baskonsolosluk.ch/3633/>).

2. 1. 4. Hukuksal Düzlemde Kadın

Osmanlı Devleti teokratik bir devlettir. Devlet'in başında halife bulunmuş ve ülke din kurallarına göre idare edilmiştir, hukukla ilgili konular şer'i hükümlere ya da İslam Hukuku'nun belirlediği kaidelere göre ele alınmıştır. Devletin kozmopolit bir yapısı olduğu göz önünde bulundurulursa farklı dine mensup kişilerin hukuksal sorunlarını İslam diniyle açıklamak mümkün değildi ve bundan dolayı da toplumda hukuk alanında belli bir düzenden söz etmek mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde büyük önem taşıyan ticaret ilişkileri, tutarlı bir yapının olmamasından kaynaklı olarak birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorun başta olmak üzere hukukun daha düzenli bir yapı arz etmesi için yeni bir kanun (dini hükümler devrin ihtiyaçlarına uydurulmaya çalışılmıştır) hazırlanmıştır. Fakat bu kanun da birçok maddeyi kapsamamıştır: Aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku vb. (Akipek, 1973: 39).

Mecelle de dini inançlara dayalı bir kanundur. Devrin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır: Miras ve aile hukukuyla ilgili esaslar yer almamıştır (Akipek, 1973: 40). Miras ve aile hukukunun bir kanunda yer almaması da toplumun o alanlarda ortaya çıkacak sorunlarının çözüme kavuşturulmaması anlamına gelmiştir. Ve sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulmasında büyük engel teşkil etmiştir.

Toplumun en önemli yapı taşlarından biri olan "aile"nin sağlıklı bir yapısının olması düşüncesiyle bir kararname hazırlanmıştır. Hukuki Aile Kararnamesi denilen bu kararname evlilik sözleşmesinin resmi memur önünde yapılması, evlenme yaşının erkeklerde 18, kadınlarda 17 olması ve zorla evlendirmelerin geçersiz sayılmasını düzenleyen dini esaslardan meydana gelmiş bir kararnamedir. Osmanlı hukukuna fazla bir yenilik getirmeyen kararname, mutlak boşanma hakkının erkekte bulunma durumuna ve çok eşliliğe sınırlama getirmemiştir. Fakat Hukuk-i Aile Kararnamesi aile hukukuyla ilgili bütün konuları kapsamamıştır. 157 maddeden oluşan kararnamede aileye ilişkin üç nokta yer almıştır. Bu üç nokta evlenme akdi, boşanma ve karı kocanın birbirine karşı olan nafaka mükellefiyetinden oluşmuştur. Kararname 2 yıl yürürlükte kalmıştır (Akipek, 1973: 41).

Osmanlı döneminde gerek Şerri Hukuk gerek Mecelle, gerekse de Hukuk-i Aile Kararname si kadının, toplumdaki yerinin, aile içerisindeki konumunun, boşanma halindeki durumunun ne olması gerektiği konusunda yol gösterici olamamıştır. 1924 yılı sonlarında toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap verecek bir kanun arayışı içerisine gidilmiştir.

1925 yılında Adliye Vekili Mahmut Esat Bey daha önce Türk Milletinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik oluşturulan Ahkâmı Şahsiye ve Vecibat Komisyonları'nın milletin ihtiyaçlarını karşılamadığını, ülkenin medeni bir kanuna ihtiyacı olduğunu ifade etti. Mahmut Esat adı geçen komisyonların önünde yaptığı konuşmanın ardından bu komisyonların faaliyetlerine son verilmiştir. Ardından da İsviçre Medeni Kanununun bazı kısımları değiştirilerek bir bütün halinde alınmıştır. Kanun tercüme edildikten sonra hukukçu milletvekillerinden, mahkeme başkanları ve üyelerinden, hukuk profesörlerinden ve avukatlardan oluşan 26 kişilik bir heyet tarafından Türk Medeni Kanununun tasarısı hazırlanmıştır” (Veldet, 1945: 112).

Tüm ihtiyaçlara cevap verecek şekilde hazırlanan Medeni Kanun tasarısı, İsviçre Medeni Kanunu bire bir alınmamış çeşitli kısımları değiştirilmiştir. Bu değişiklikler, bir heyet tarafından toplumun genel yapısı, ülkenin temel değerleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Mahmut Esat, daha önceki kanunlarda yer almayan konulara özellikle dikkat çekerek aile, kurumlar ve miras konularının Medeni Kanunda yer aldığını ve bu konuların en önemli konular olduğunun altını çizmiştir.

Medeni Kanun TBMM'nin elli yedinci oturumunda görüşmeye ve onaya açılmıştır. Adliye Vekili Mahmut Esat oturumu açış konuşmasında Medeni Kanunun en önemli bölümlerinin aile teşkilatı, kurumlar bölümü ve miras sorunları olduğunu belirtmiştir. Mahmut Esat tasarının aynen kabul edilmesini istemekte ve bu kanunun Türk annesini layık olduğu yere getireceğini vurgulamıştır:

“Türk tarihinin, bendenizin anlayışına göre en hazin siması Türk kadınıdır. Yeni layiha¹ nin aile teşkilatı ve miras ahkâmı (hükümleri), şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan fakat ezelden hanım olan Türk annesini layık olduğu mevki'-i ihtiramına (saygın yere) getirecektir” (Zihnioğlu 2003: 181).

Mahmut Esat Bey'den sonra söz alan tutanak yazarı Şükrü Kaya da Türk kadının yaptığı fedakârlığı ve Türk erkeklerinin bu konuda gösterdiği cömertliği vurguladı:

¹ Layiha: (1) Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı. (2) Hukuk Tasarı.

“Efendiler! Milletler ailelere istinat eder(dayanır). Aileler, millet bünyesinin kuvvetli hücreleridir. Bir millet ki rüknü aslisi(temel direği) olan kadını hukukundan mahrum eder, hayattan iskat (siler), kendi kendisine yarısını mefluç eder (felç eder). Efendiler! Asırlardan beri Türk kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lazım gelen hürmete hak kazandırmıştır... Türk erkeklerinin civanmertliği ve seciyesi (tabiatı) ve hususiyle (özellikle) Türk kadının fazileti artık bu müsavatsızlıkları izale (gidermek) zamanını çok geçmiştir” (Zihnioğlu, 2003: 181).

Medeni Kanun kabule sunulduğunda tartışmasız kabul edilmiştir (daha sonra çeşitli itirazlarda bulunulmuştur). Gayet sistemli olan Medeni Kanun çeşitli bölümlerden oluşturulmuştur. Daha önceki kanunlarda bulunmayan; aile hukuku, miras hukuku ve eşya hukuku Medeni Hukuk'ta farklı başlıklar ve bölümler halinde yer almıştır.

Medeni Kanun beş bölümden oluşturulmuştur: Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Ayni Haklar (Eşya Hukuku), Borçlar Hukuku. Borçlar Hukuku kısmı ayrı bir kanun halinde düzenlenmiştir” (Veldet, 1945: 116).

Çalışmanın konusu itibariyle Aile Hukuku üzerinde durulmuştur. Medeni Kanunundan bahseden çoğu çalışmada; daha önceki kanunlarda kadının toplum içerisindeki durumundan bahsedilmediği ve Medeni Kanunla kadının velilik, miras vb konulardaki durumuna netlik kazandırıldığından söz edilmiştir. Ancak Zihnioğlu ise kanunun, *Evliliğin Şahsi Münasebetleri* başlıklı bölümünde cinsiyet hiyerarşisi kurularak kadın- erkek eşitsizliğinin yasallaştırıldığı görüşünü savunmuştur.

Aile Hukuku'ndaki başlıklar; Karı-Koca Hukuku, Hısımlar ve Vesayet'tir. Karı - Koca başlığını taşıyan kısma bakılacak olursa; Hukukçular Karı-Koca başlıklı birinci kısmı evlilik Hukuku olarak adlandırılmıştır. Evlilik Hukuku üç bölümden oluşturulmuştur: Evliliğin Meydana Gelmesi, Evlenmenin Umumi Hükümleri ve Evliliğin sona Ermesi. Evliliğin Umumi Hükümlerinin de iki alt bölüm bulunmaktadır: Evliliğin Şahsi Münasebetleri ve Evliliğin Mali Münasebetleri (Zihnioğlu, 2003: 182).

Zihnioğlu, Evliliğin Şahsi Münasebetleri bölümünde eşlerin evlilik birliği içindeki hukuki durumunu düzenleyen 151. ve 159. maddelerin, kadın-erkek eşitsizliğinin yasallaştırıldığı maddeler olduğunu ifade etmiştir. Bu maddelerle “kadınlar, hakları için mücadele etmemişler de bu maddeler ile haklarına kavuşturulmuş” düşüncesinin benimsetilmeye çalışıldığı ayrıca

kadının kocasından bağımsız hareket edemeyeceğinin de garantisini verdiği için Zihnioğlu söz konusu maddeleri eleştirmiştir. Söz konusu maddeler;

“151. Madde: Evlenme merasiminin icracı ile evlilik birliği vücut bulur. Karı koca yekdiğerine karşı bu birliğin saadetini müttehiden (birlikte) temin ve çocukların iâşe ve terbiyesine beraberce ihtimam etmek hususlarını iltizam etmiş olurlar. Karı koca bir birine sadakat ve müzaheretle (yardım) mükelleftir.

152.Madde: Koca, birliğin reisidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iâşesi ona aittir.

153. Madde: Karı, kocanın aile ismini taşır. Kadın müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar.

154. Madde: Birliği, koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun, koca tasarruflarından şahsen mesul olur.

159. Madde: Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahaten (açıkça) ve zımmen (dolaylı olarak) müsaadesi ile bir iş veya sanat ile iştigal edebilir” (Zihnioğlu, 2003: 182).

Medeni Kanunun Türk kadını için en önemli özelliği olarak çok kadınla evliliğe sınırlama getirmiş olması ve boşanmanın erkeğin tekeline çıkarılmasıdır. Böylece kadının evinin tek hanımı olma durumu güvence altına alınmıştır. Ayrıca kadının hiçbir şekilde düşünce ve görüş belirtmeden erkeğin inisiyatifiyle gerçekleşen boşanmalar, kısacası kadının kaderinin erkeğin iki dudağın ucunda olma durumu (kısmi de olsa) teoride ortadan kalkmıştır.

Medeni Kanun’la birlikte kadının aile içerisinde ve dışında özlük hakları (görünürde dahi olsa) belli bir sisteme oturtulmaya çalışılmıştır. Kanun çerçevesinde evlenme ve boşanma gibi hakların erkeklerin tekeline çıkarılarak kadınlara bu konuda tercih belirtme hakkı tanınmıştır. Böylece ailenin dışında sosyal alanda kadına tanınan bu haklar direkt olarak kadının aile içerisindeki konumunda da değişmelere neden olmuştur. Özellikle de tek kadınla evlenmenin yasal olması kadını toplumda ve aile içerisinde ezik durumdaki konumundan kurtarmıştır. Boşanma hakkının sadece erkekte olması, kadının her an tehdit altında olmasına neden olmuş, kadının aile içindeki durumu, erkeğin ağzından çıkacak tek bir kelimeye bırakılmıştır. Medeni Kanun’la birlikte kadının aile içerisindeki hakları verilmiş böylece kadının onuru kurtulmuştur.

2. 1. 5. Cumhuriyet'in İlamı Sonrası Ortaya Çıkan Kadın Hareketleri

1980 askeri darbesinin ardından 1983 yılında Özal'ın partisi olan ANAP iktidara gelmiş ve daha sonra "Özal Dönemi" diye adlandırılacak bir dönem başlamıştır. Söz konusu dönem liberal politikanın hüküm sürdüğü bir dönem olmuştur. Bu politika bağlamında toplum tüketime özendirilmiş, Türkiye'de özellikle de liberal politikaların güç aldığı Amerika'daki tüketim yapısı Türkiye'de de yavaş yavaş yer bulmaya başlamıştır. Liberal politikanın ön gördüğü serbest piyasa ekonomisi ile de özel şirketler, kuruluşlar güçlenmeye, piyasa hareketlenmeye başlamıştır. Bu durum yayıncılık alanında da kendisini göstermiş, devletin elinde olan radyo ve televizyon kanalları dışında özel radyo ve televizyonlar da kurulmaya başlamıştır. Bu durum, "1980"lerin sonunda televizyon ve radyonun özelleştirilmesi çeşitli gruplar için dinamik ve etkili bir kamusal tartışma alanı açtı" (Schroeder, 2007: 87). Çeşitli düşünce etrafında şekillenen çeşitli medya kuruluşları ortaya çıkmıştır. Böylece çeşitli düşünceler kamuoyu önünde tartışılmaya, konuşulmaya başlanmıştır.

Kandiyoti'nin ifade ettiği gibi, 1980 askeri darbesinin ardından demokrasiye geçiş süreciyle birlikte düzenlenmeye başlanan yuvarlak masa toplantıları, paneller ve Talk Show'lar; aydınlar, politik aktör ve vatandaşlar için kimlik, sekülerizm, etnisite ve demokrasi konularını tartışmak için önemli araç olarak görülmüştür. Bu tartışma aynı zamanda kadınların yeni bir kadın kimliği arayışına da ışık tutmuştur (Schroeder, 2007: 87).

Kadınların kimlik arayışları tüm dünyada etkisi süren Batı'nın İkinci Dalga Feminist hareketlerinden de önemli derecede etkilenmiştir. Söz konusu hareketlilik liberal, sosyalist ve radikal feministleri birleştirmiş, üçünün de ortak düşüncesi "kimliğimize, emeğimize ve bedenimize sahip çıkalım" olmuştur. 1980'ler kadın hareketi açısından başta kadına yönelik şiddet olmak üzere toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kamusal alana taşındığı ve kadına yönelik her türlü ayrımcılığı toplumsal bir mesele yapma amacını taşıyan kampanya, gösteri ve yürüyüşlerin en yoğun olduğu yıllar olmuştur (Tekeli vd., 1990: 90)."

1980 yılında var olan kadın kitlesel hareketleri, 1990 yılına gelindiğinde, çeşitli örgütler veya dernekler vasıtasıyla kurumsal yapı etrafında birleşmiştir. Radikal feministler, İslamcı kadınlar, Kürt kadınlar hem kadın olarak haklarını arama yoluna gitmişler hem de uluslar arası kadın örgütleriyle tanışarak kadın hareketlerini Türkiye'nin sınırları dışına taşımışlardır. Dünyada farklı kadın örgütleriyle bir araya gelerek faaliyetleri hakkında yakından bilgi edine-

rek, bu bilgi ışığında “Türkiye’deki derneklerde neler eksik neler yapılabilir ya da birlikte yapılabilecek şeyler var mı?” gibi konular üzerinde düşünme fırsatı doğmuştur.

1990 yılından 2000 yılına kadar olan 10 yılda kadın örgütleri 1995 Pekin’de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı’nda dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen kadın dernekleriyle bir araya gelerek değişik modellerde kadın örgütleriyle tanışma fırsatı yakalanmıştır. Bunun dışında Türkiye’de de Devlet Bakanlığı’na bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla da kadın sorunları ulusal ve uluslararası platformda politikalar oluşturulma yoluna gidilmiştir” (Tekeli vd., 1990: 91).

Hangi düşünce tarzından yola çıkarlarsa çıksınlar kadınların örgütlenme biçimleri ve uluslararası düzeyde kadın konularını tartışıyor olmaları “Batılı feminist hareketlerin Türkiye’deki feminist hareketlerin oluşumunda etkili olduğunu göstermiştir” (Schroeder, 2007: 115).

1990’larda kadın emeğinin sömürülmesi, kadının bedenini kendi kontrolünde olduğu gerçeğinin topluma duyurulmaya çalışılması, etnik ve dinsel ayrımcılık nedeniyle toplumdan dışlanmaları, erkek egemen toplum yapısının kadını, her alana etkisi altına aldığı ve bu etkinin de kadının özgürlüğüne bir darbe olduğu Türkiye’deki feminist mücadelelerin ana konusu olmuştur. Tüm bu konular Batılı feminist hareketlerin de temel konularını oluşturmuştur.

2. 2. Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergiciliği

Cumhuriyet dönemini kadın dergiciliği gerek inkılâplar, gerek batı etkisinin toplumun her yönüne etki etmeye başlaması, sektörel canlanmalar, gibi nedenlerden dolayı yavaş yavaş kabuk değiştirmeye başlamıştır. Kadın, gerek eğitim eşitliğinin sağlanması yönünde adımlar atılması, gerek siyasi alanda kadının çeşitli haklar elde etmesi gerekse kadının çeşitli meslek dallarında çalışmaya başlamasıyla birlikte sosyal hayatın çeşitli alanlarında görünür olmuştur. Böylece kadın Cumhuriyet dönemi öncesinde kadın dergilerinde fikirsel alanda hem kendi ülkesinde hem de batı karşısında varlığını ispatlama gayesi içerisindeyken bu gayret doğrultusunda hakkını arayan mektuplar ve makaleler yazıp “biz de varız” mesajı verirken, Cumhuriyet sonrası kadın dergilerinde ise “kadın” daha çok fiziksel varlığını da kanıtlama gayreti içerisine düşmüştür. Bu da Cumhuriyet’in “batılı kadın” tanımlaması doğrultusunda kadının, yavaş yavaş görünür olmasından kaynaklanmıştır.

Cumhuriyet ilanı sonrası kadın dergilerinde kadın, Osmanlı dönemindeki gibi çeşitli hakların elde edilmesi için uğraşana, birey olduğunu katılmaya çalışan, toplumun her alanında eşit olduklarını savunan, eleştiren, tartan ve tartışan kadın kimliği ile yer almamıştır. Bunda Cumhuriyet döneminde kadınların çeşitli hakları elde etmesinin önemi büyüktür: Kadın, mücadeleden yoksun bırakılmıştır. Bu da kadınlara, verilen haklara uygun davranışlar sergilemek dışında bir şey bırakmamıştır. Kadınların Osmanlı dönemindeki gibi kimlik mücadelesi verme kaygısının az olması ya da hiç olmamasının sebebi sadece çeşitli hakların verilmesi değil, ekonominin dinamiklerinde oluşan değişimlerin de payı büyüktür. Bu değişimler kadın dergilerinin sayılarında, periyotlarında, tasarımlarında, içeriklerinde farklılaşmaya da neden olmuştur.

Kadın dergileri diğer yazılı materyaller gibi toplumun değişen değeri hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan sayılmıştır. Bu doğrultuda öncelikli olarak, bu alanda çalışma yapmış olan Aslı Davas Mardi'nin Hanımlar Âlemi'nden Rosa'ya adlı bibliyografyasına sık sık başvurmak yerinde olacaktır.

Aslı Davas Mardin Hanımlar Âlemi'nden Rosa'ya adlı bibliyografyasında 1228 yılından 1996 yılına kadar olan kadın süreli yayınlar üzerinde yaptığı incelemede 1928 – 1996 yıllarını 10 yıllık dönemlere ayırmıştır. Bu çalışması neticesinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır: 1928 yılında hiç bir dergiye rastlanmamıştır. 1929 yılında Hanımlar Âlemi'ne rastlanıyor. 1930 – 1940 yılları arasında 12, 1940 – 1950 yılları arası 17, 1950 – 1960 yılları arası 22, 1960 – 1970 yılları arası 16, 1970 – 1980 yılları arası 22, 1980 – 1990 yılları arası 44, 1990 – 1996 yılları arasında da 63 dergi yayımlanmıştır (Mardin, 1998: 15).

1928 – 1996 yılları arası yayımlanan kadın dergileri farklı sürelerde, farklı aralıklarla okuyucuya ulaştırılmıştır. Ve söz konusu süre içerisindeki kadın dergilerinde yayın yönetmeni ya da sahibi olarak kadın adına rastlanmamıştır.

Söz konusu süre içerisinde yayımlanan 195 yayının periyotları birbirinden farklıdır: Kimi yayın her gün, kimi yayın haftalık, kimi yayın 15 günlük kimisi aylık, kimisi iki aylık, kimisi de üç aylık periyotlar halindedir. Çıkan yayımların yayım sorumluları ve sahiplerine bakıldığında yine Mardin'in çalışmasına göre 1947 yılına kadar kadın dergi ve gazetelerinde yayım sorumlusu ve sahibi kadın olan bir yayıma rastlanmamıştır. Sadece 1940 yılında Adana Kız Lisesi öğrencilerinin yazılarının yayımlandığı Sesimiz dergisinin Genel Yayın Yönetmeni olarak Belkıs Zincirkıran adına rastlanmıştır. 1947 yılında ise hem sahibi hem de yayın so-

rumlusunun kadın olduğu iki dergiye rastlanmaktadır. Biri sahibi ve başyazarı İffet Halim Oruz olan sadece Cumartesi günleri çıkan, haftalık gazete “Kadın Gazetesi”, diğeri ise sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Nezihe Saim Güngör olan “Güngör” gazetesidir (Mardin, 1998: 19).

Mardin’in çalışma alanı içerisine aldığı yıllar arasında çıkan dergileri konularına göre beş ana başlık altında incelemek mümkün: Bunlardan birincisi giyim modası, güzellik, bakım, fotoroman diğeri din konularını işleyen yayımlar, bir diğeri anne - çocuk konulu dergiler, öteki mesleki dergiler (bunlar hemşirelik mesleği ve sekreterlik) ve son olarak da fikir yayımları olarak ayırabiliriz. Söz konusu yayımlara bakıldığında 1954 yılına kadar çıkan tüm kadın yayımları konu itibarıyla birbirinden farklı konular işlemişlerdir. Fakat bir konu hariç: O da fikir gazetesi ya da dergisi denilen (gerçi tüm gazete ve dergiler belli bir fikir üzerinden hareketle yayımlarını sürdürür ama burada kastedilen yayımlar; kadınların ufkunu genişletici bilgilerle dolu olan, kadınları belli bir düşünce etrafına toplayan dergi ve gazeteler) dergiye ilk olarak 1954 yılında rastlanmaktadır. “Demokrat Kadın” adlı bu dergi Demokrat Parti’nin kadınlar kolunun bir yayınıdır.

Cumhuriyet dönemi kadın dergiciliğinde özellikle de ilandan sonraki döneme bakıldığında kadın dergilerinin çoğunun amacı Cumhuriyet kadını nitelemesine uygun kadın tipi yaratmaktı. Bunu bazı dergiler makyaj, saç üzerinden, bazı dergiler giyim üzerinden bazıları da fikir üzerinden gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Makyaj, saç ve giyim konuları üzerinden modern kadın tipi yaratmaya çalışan dergiler genelde Avrupalı kadını örnek almışlar, gerek kullandıkları kapak resimleriyle, gerekse ele aldıkları konularla Türk kadınının dış görünüşüyle de modernliği yakalaması gerektiğinin altını çizmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’nde kadınlar salt fikirleriyle görünür olma telaşındayken Cumhuriyetle birlikte dış görünüşte de “ben varım” deme derdine düşmüştür.

Süheyla Kırca Schroeder’in de belirttiği gibi Cumhuriyet’in kurulmasından sonra 1928 – 1940 yılları arasında kadın dergilerinde düşüş yaşanmıştır. Bu süre içerisinde 13 dergi yayımlanmıştır. Bunun sebeplerinden birincisi 1928 yılında Latin Alfabesi’nin kabul edilmesi, ikinci ve en önemlisi de kadının kamusal alanda yavaş yavaş kendine yer bulmaya başlamasıdır. Osmanlı döneminde toplumsal hayatta sadece erkeklerin varlığına ilişkin düzenlemeler yapılırken Cumhuriyetle birlikte kadınlarla erkekler eğitimden eşit şekilde yararlanmaya başlamış, seçme ve seçilme hakkını elde etmiş, daha önceki dönemlerde belirli meslekleri yapabiliyorken kadınların çeşitli mesleklerde çalışabilmesine imkân sağlanmıştır. Ve tüm bu gelişmeler kadının, erkekler karşısında eşit hak elde etmek uğruna, (daha önce yapıldığı gibi)

gazete veya dergiler aracılığı ile kimliğini ispatlama kaygısı da yavaş yavaş ortadan kalkmıştır (Schroeder, 2007: 138).

1980 yılında feminist hareketleri temelinde güçlenen kadın hareketleri kadın dergiciliğini de etkilemiştir. Örneğin 1928 yılından bu yana en fazla kadın dergisinin çıktığı dönem 1980 – 1990 yılları arasındadır. Bu dönemde yaklaşık 44 dergi çıkıyor. Mardin 139. 1980 yılında kendini gösteren feminist akım ve liberal politikalar yayım sektörünü etkilemiş, yayımların içeriklerinde (ele aldıkları konular, öne çıkardıkları başlıklar vb.), görüntülerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. 1980 ve sonrası kadın dergileri; annelik, iyi bir ev kadını olmanın yolları, iyi yemek pişirmenin püf noktaları, el işi örnekleri gibi konuların yanında, eğitim, çalışma hayatında kadın, flört gibi konular ele alınarak, “liberal söylemin biçimlendirdiği modern şehirli kadına hitap etmişlerdir (Schroeder, 2007: 140).” Bu dergiler modern kadın tipinin sade ev kadını olanından, özgür, dinamik, başarılı, toplumda yeri olan, entelektüel olanına yer vermektedirler. Kadına evin ve çocuk yetiştirmenin dışında uğraş alanları işaret etmektedirler (Saktanber, 1990: 221).

Elele hariç yerli olan bu dergiler “kadını” her yönüyle geleneksel yapının dışında Avrupalı kadın imajı ekseninde değişmesini sağlamaya çalışmışlar böylece kadın ürünleri tüketiminde de ciddi rol oynamışlardır. Özellikle de yabancı patenli dergiler yerli yabancı markaların katalogları haline dönüşmüştür.

Kadın dergilerinin bir reklam mecrası olarak keşfedilmeye başlamasıyla birlikte yabancı patentli dergilerin sayısında da artış gözlemlenmiştir. Amica, Options, Cosmopolitan, Votre, Beaute, Prima Dona gibi yeni dergiler ışıltılı kağıtlarıyla, güçlü görsel malzemeleriyle yaşları 25 – 30 olan şehirli, çalışan, ayakları yere basan kadına hitap ediyordu. 1996–1997 yılları arasında piyasaya Biba, Amica, I. M. Donnace ve Options girdi ve bu dergiler çok kısa bir zamanda kadın dergisi piyasasının neredeyse dörtte birini kontrol eder hale gelmiştir (Schroeder, 2007: 140).

1990 yıllarda kadın dergileri piyasası oldukça genişlemiştir. En çok dergi 1990’ların sonunda yayımlanmıştır. Aslı Davaz Mardin’in çalışmasına baktığımızda bu dönemde 60’ın üzerinde kadın dergisine rastlanmıştır. Bu dergiler sadece ticari faaliyet gösteren dergiler değil, bazı kurum, kuruluş veya derneklerin yayın organlarıdır. 90’ların sonunda yayımlanan dergiler de yine anne-çocuk, eşitlik, moda, güzellik, el işleri, Kürt kadınlarının kimliği, İslamcı kadınlar, çalışan kadın vb. konuları işlemiştir.

Türkiye’de kadın dergiciliği teknolojinin gelişmesine paralel olarak hızlanmıştır. Daha önceki tarihlerde görsel açıdan ve dergi kâğıdı açısından bakıldığında dergilerde son yıllarda daha kaliteli malzemeler kullanılmıştır. Tabii bunda sadece teknolojinin payı yoktur. Kadın dergiciliğinin dergi piyasası içerisinde ticari bir sektör olarak yerini almasıyla da ilişkilidir. Reklam pastasından büyük paylar alan kadın dergileri zaten yayıncılık alanında büyük bir reklam pastasına sahip yayıncı kuruluşların bünyesinde hazırlandıkları için reklam sıkıntısı da çekmemiştir.

1990’larda büyük şirketler tarafından yayınlanan ve iyi bilinen bazı dergiler şunlardır: Milliyet: Kim (iş kadını), Hey Girl (genç kız dergisi), Votre Beaute (moda ve stil), Elite (moda ve stil). Sabah: Cosmopolitan (iş kadını), Viva (moda ve güzellik), H.Bazaar (moda ve güzellik), Vizyon (moda ve güzellik). Hürriyet: Marie Claire (iş kadını), Elele (moda, stil), Fame (moda ve stil) (Schroeder, 2007:144).

2. 2. 1. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Yayımlanmış Kadın Dergilerine Örnekler

2. 2. 1. 1. Firuze (15 – 29 Eylül 1924)

Cumhuriyet’in ilanından sonra yayımlanan ilk kadın dergisi Firuze’dir. Kendisini Hanımlara mahsus haftalık edebi mecmua olarak tanıtan dergi 2 sayı olarak yayımlanmıştır. Başyazarı Muazzez Yusuf olan dergi kendisinin Süs dergisinin devamı olduğunu belirtmiştir (Toska, vd., 1992: 34).

Derginin 2 sayısına da bakıldığında derginin edebiyata ağırlık verdiğini görmekteyiz. Dergide yer alan konular kısaca şöyledir: Bürokraside yer alan kadınlarla mülakatlar, kadın ressamlar hakkında bilgiler, güzel bir vücuda sahip olmanın kuralları vb. (daha fazla bilgi için bkz. Toska, vd.). İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası)

Firuze 2 sayı çıktığı için, hakkında çok fazla bilgi sahibi olmak mümkün görülmemektedir. Hem bu nedenle hem de kendisini Süs dergisinin devamı olarak belirttiği için Süs dergisi hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır:

2. 2. 1. 2. Süs (1923 – 1924)

Dergi kendisini “Haftalık, edebi hanım mecmuasıdır” şeklinde tanıtmıştır. 55 sayı çıkmış olan dergi, haftalıktır. Mesul Müdürü Mehmet Rauf, Sermuharriri ise Mehmet Rauf, Mu-

azzez Yusuf ve Hüseyin Remzi'dir. Dergi 16 Haziran 1923 tarihinde yayımlanmıştır. İlk sayısında edebi bir kadın dergisi ilkesine uygun yazılar yayımlanmış ve uygun konular işlemiştir (Toska vd., 1992: 341).

Cumhuriyet'in söylemi doğrultusunda yayım yapan dergide Cumhuriyet'in örnek gösterdiği şair, yazar ve kadınları yer verilmiştir. Zehra Toksa ve kadın alanında çalışmalarda bulunan bir grup arkadaşı tarafından yayıma hazırlanan Kadın Dergileri Bibliyografyası'nda Süs'ün 55 sayılı nüshalarına baktığımızda, dönemin şairlerinin ve yazarlarının kitapları, önemli yazarlarla mülakatlar, moda, sinema gibi konulara yer verildiğini görüyoruz.² Süs tam da Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı bir kadın imajı çizmeye çalışmıştır. Kadının annelik vasıflarından ayırmayarak okuyan, öğrenen, çalışan, kendine bakan (yani süslenen, modayı takip eden) tam anlamıyla modern bir tablo çizmeye çalışmıştır. Süs politikadan uzak durmuş fakat Hükümet'in çizgisine ters düşen durumlarda eleştiri oklarını atmaktan da geri kalmamıştır. Örneğin Süs'ün yeni yayımlanmaya başladığı dönemler Nezihe Muhiddin Kadınlar Halk Fırkasını kurmaya çalıştığı döneme rastlamaktadır. Fakat dönemin hükümeti tarafından uygun kurulması uygun görülmemiştir.

Süs Dergisi Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş haberini verirken; "yeni fırka isminden zannolunduğu gibi siyasi cereyanlara dâhil olmak arzusunda değildir." Yorumunu yapmıştır. Fakat gerçek böyle değildir. Zaten Fırka'nın Genel Sekreteri şair yazar Şuküfe Nihal de Fırkanın, kadının siyasi alanda haklarını sağlamak için çalışacağını söyleyerek derginin, dönem hükümetinin Fırka'ya yaklaşım tarzını destekleyen tutumuna cevap vermiştir (Zihnioğlu, 135). Dergi, 26 Temmuz 1924 Tarihi'nde 55. ve son sayısını yayımlamıştır.

Süs'ün haricinde Harf İnkılâbı'na kadar Asar-ı Nisvan, Çalığışu ve Kadın Yolu adını taşıyan kadın dergileri de yayımlanmıştır. Bu bölümde ele alacağımız ikinci dergi ise 1925 – 1927 yılları arasında yayımlanmış Kadın Yolu dergisidir. Dergi, Nezihe Muhiddin'in kurduğu Türk Kadın Birliği (TKB)'nin bir yayın organıdır.

2. 2. 1. 3. Kadın Yolu Dergisi (1925–1927)

Cumhuriyetin ilan edilmesinden Harf İnkılâbı'na kadar olan beş yıllık süre içerisinde yer alan çeşitli dergiler arasında Kadın Yolu'nun seçilmesinin nedeni derginin sıradan bir kadın dergisi olmamasından kaynaklanmıştır. Dergiyi özel kılan ise Yaprak Zihnioğlu'nun belirttiği gibi derginin çıktığı dönemde cinsiyetçi zihniyet ve uygulamalara karşı ideolojik bir

² Daha fazla bilgi için Toska, vd., 1992: 340 - 356

mücadele vermesi ayrıca Cumhuriyet'in ilanı sonrası direkt kadınları ilgilendiren birtakım reformlarda azımsanmayacak düzeyde etkisinin olmasıdır" (Zihnioğlu, 2003:171).

Kadın Yolu Dergisi'nin ideolojik mücadele vermesinde sadece yayın politikası ve amacının gereği olmasının yanında bir sivil toplum kuruluşunun (Türk Kadın Birliği) yayın organı olmasından da kaynaklanmaktadır. Fakat Kadın Yolu Dergisi hiçbir zaman muhalefet yönelttiği sert tutumlar içerisinde olmamış bilakis muhalefete yönelik ılımlı politikalar izlemiştir. Bu ılımlı tavrıyla da kadınların çeşitli haklar elde etmesinde belirgin düzeyde etkisi olmuştur.

Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği (TKB) 1926 yılında ılımlı bir muhalefet çizgisi izlemiştir. Muhittin'in VE TKB'nin bu tutumu 1926 Aralığında gündeme gelen belediye seçimlerine yönelik birtakım girişimlerde kendisini göstermiştir. Muhittin ve TKB'nin kadınların birtakım haklar elde etmesi yönünde mücadele verirken, bu mücadeleyi gayet sakin şekilde yürütmüştür. Böylece dönemin Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Müfettişi İbrahim Tali'den de destek bulmuşlardır" (Zihnioğlu,2003:186).

2. 2. 1980'li Yıllarda Yayımlanan Kadın Dergilerine Örnekler

2. 2. 1. Kadınca Dergisi

Aralık 1978 yılında yayım hayatına başlayan Kadınca'nın sahibi Gelişim Basım ve Yayın A.Ş adına Ercan Arıklı'dır. Genel Yayın Yönetmeni Duygu Asena, Sorumlu Yayın Müdürü Muhittin Sirer'dir. Dergi kendisini "Aylık kadın dergisidir" şeklinde tanıtmıştır (Mardin, 1998: 211).

Kadınca'nın, gerek içeriği, gerek kullandığı fotoğraflar, gerekse de işlediği konular hedeflediği "kadın"ı entelektüel, zeki, ne istediğini bilen, seçimlerini kendi yapabilen, bunun yanında iyi yemek yapmasını bile, modayı takip eden, cinsel tercihleri ahlaksal ve dinsel örüntülere (tam anlamıyla olmasa da) körü körüne uymaktan kaçınan,³ cinselliğini kendi istediği kişi ile, istediği şekilde ve istediği zamanda yaşayabilen, kariyer sahibi olarak betimlemeye çalışmaktadır. "Kadınca Dergisi Türkiye'de kadınlığı erkek söyleminin dışında tanımlamaya çalışan ender bir popüler medya örneğidir" (Tekeli vd., 1990: 221). Kadına evinin, eşinin ve çocuklarının hayatı dışında bir hayat olduğu söylemini her fırsatta yinelemiştir. Gü-

³ Dergide kadın- erkek arasındaki mesafenin dinsel kurallar ve ahlak yapısı çerçevesinde biçimlenmez fakat, toplumun uygun görmediği uç ilişkileri de onaylamaz. Örneğin dergide sürekli Heteroseksüel ilişki biçimine vurgu yapılmaktadır.

zel bir vücuda sahip olmayı, iyi giyinmeyi sadece erkekler için değil, kadının kendi için önemli olduğu vurgusunu yapmıştır.

Kadınca'da kadın, kendi istek ve beklentilerini elde etmede aktif bireyler olarak görülmesinin yanında erkekler tarafından nasıl algılandığı üzerinden yola çıkarak, özellikle de kadınların entelektüellikten uzak olduğunu düşünenlere atıfta bulunarak derginin ilk sayısındaki başlangıç yazısında Asena, kadınların erkekler tarafından nasıl algılandığını "Son Söz" adlı yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

"Ne yazık ki, ülkemizi kadını yalnızca fotoroman okuyan, gazetelerdeki dedikodu sayfalarını karıştırmaktan başka şey yapmayan bir yaratık olarak gören kafalar hala var. Örneğin, dergimizde, fotoroman olmaması, dedikodu sütunlarının, sosyete haberlerinin, bulunmaması pek yadırgandı bu kafalarca. Dediğim gibi, Türk kadını yalnız ve yalnız bu tür şeyleri okurmuş... Evet... Ne dersiniz? Bazı erkeklere neden bu izlenimi veriyor, Türk kadını? Neden kadın deyince gazete okumaz, ciddi yayınları almaz, kitaplarla ilgisiz bir tip çiziyor bazı kişiler? Neden karşılarındaki, yüzlerce binlerce, başarılı örneğe karşın, kadın hala güçsüz hala çevreyle ilgisiz, hala yalnızca kadın, onlarca?" (Mardin,1998: 212).

Kadınca şehirlerde yaşayan ev kadınlarına hitap eden bir dergi olarak yayım hayatına başlamıştır. Daha sonra radikal feminist olarak tanımlanan Duygu Asena ve ekibinin yayımı devralmasıyla daha feminist bir görüntü çizmiştir. 1980'li yıllarda feminizmin sokak gösterileri ile kendini duyurmaya çalıştığı dönemlerde kadına yönelik şiddet ve her türlü ayrımcılığa karşı yapılan protestolar Kadınca'da geniş yer bulmuştur. Dergi, böylece feminist düşüncenin tam olarak desteklendiği bir yayım olmuştur (Schroeder, 2007: 157).

Kadınca dergisi 1990'lı yıllarda Asena ve ekibinin dergiden ayrılmasıyla, moda ve güzellik dergisine dönüşmüştür. Kadın hareketleri ve eylemlerini gündeminde tutan dergi bunların yanında her fırsatta kadının kendi bedeninin hakimi olduğu mesajını vermeyi ilke edinmiştir.

Kazancıbaşı ve ekibi 1993'te görevi devraldıklarında derginin söyleminde gözle görünür bir değişim yaşanmıştır: Kadın hareketinin gündemini ve eylemlerini okuyuculara ileten ve kadınları kendi bedenleri ve cinsellikleriyle ilgilenmeye teşvik eden bir dergidir. Dergi 22 yaşın üzerinde orta ve alt orta sınıftan kadınlara seslenir; bunların yaklaşık %35'i çalı-

şan,%10'u öğrenci, geri kalanı ise ev hanımıdır (Schroeder, 2007: 158). Kadınca, 1998 yılının başında, maliyetini karşılayamadığı için kapanmıştır.

2. 2. 2. Kim Dergisi

Kim dergisi de 1990'ların popüler dergilerindedir. Editörü Duygu Asena olan derginin feminist yansımaları görülmüştür. Salt kadın bedenini veya kadın istek ve arzularını malzeme yapmayan dergi feminizmin ilgilendiği konulara da değinmiştir.

Kim, kadın erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi konulara ironik bir biçimde değinmiştir. Bu bağlamda okuyucuları da Duygu Asena'nın tanımına göre; orta sınıf, kendi başına ayaklarının üzerinde durabilen, 20 – 30 yaşları arasında, hangi statüde olursa olsun modern, özgür kadınlardan oluşmaktadır (Schoeder, 2007: 158).

2. 2. 3. Elle Dergisi

Dergi, 21 Kasım 1945 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönem Fransız basını için bir tabula rasa dönemi olarak kabul edilmiştir. Çünkü savaştan önce var olan basın grupları, savaş sonrası ortadan kalkmış ya da yasaklanmıştır. Marie Clarie de geçici bir süre için Fransız pazarında olmamıştır. Savaş öncesi dönemde derginin yazı işleri müdürü Pierre Lazareff'in eşi Helene Gordon Lazareff Elle adında yeni, haftalık bir dergi çıkartmıştır. Derginin ilk sayısının kapağı resimden değil çizimden oluşmuştur (Giet, 2006: 32).

Türkiye'de Hachette Filipacchi Medias Group'un lisansı ile Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. tarafından yayımlanmıştır. Derginin konu başlıkları ise moda,güzellik,sağlık, aşk ve seks,psikoloji,astroloji, ayın röportajı, adresler. Elle de 20-30 yaş arasındaki bayanlara hitap etmiştir. Aşk, seks gibi konular başta olmak üzere kadın okuyucularına tavsiyelerde bulunmuştur. Kimi zaman psikolojik destek veren kimi zaman da sağlık terapileri konusunda okuyucularını aydınlatan dergi aylık olarak yayımlanmıştır. Elle dergisi de kadını cinsel kimliği ile ele almıştır. Dergi, çalışan, bakımlı, erkek ilişkilerindeki sınırı kendi belirleyen kadın imajı çizmiştir.

III. BÖLÜM

3. COSMOPOLİTAN DERGİSİNİN SÖYLEM ANALİZİ

3.1. AMAÇ

Osmanlı'dan günümüze kadın dergileri Türkiye'de yayımlanmaya başlamasına kadar olan sürede kadın dergileri kadını anne, eş, ev kadını rollerinden ayırmayarak tanımlama yoluna gitmişlerdir. Hemen hemen tüm kadın dergileri toplumun bütününde ve aile içerisinde kadının konumunu erkeğe göre tanımlamışlardır: Kadın, erkekten biyolojik olarak farklıdır. Bu farklılık da toplum içerisinde kadının ve erkeğin rollerini biçimleştirmiş ve kesinleştirmiştir. Bu biçim ve kesinleşme kadın dergilerinde hem metinlerde hem de görsel olarak kendisini göstermiştir. Söz konusu dergiler kadının yalnız olmadığını, onun arkadaş ve dostunun bu dergiler olduğunu, kadınları anladıklarını ve onların dert ve sorunlarına çare bulacak önerileri dergiye yazı yoluyla aktardıklarını, sorumluluklarını bilerek kadınların dar çerçevede kendilerini nasıl geliştirebilecekleri doğrultusunda yararlı olmayı amaç olarak seçmişlerdir.

Liberal şehirli kadına hitap eden popüler kadın dergileri, kadınların ekonomik anlamda ya da toplumsal yapı içerisindeki diğer alanlarda özgürlüklerini kazanmalarında radikal çözümler sunmaktan uzak durmuşlardır. Sadece, geleneksel yapının “kadın” a biçtiği roller dışında roller biçmek ve geleneksel yapının “kadın” tanımını sarsmak (ki Cosmopolitan bunu kökten sarsmıştır) suretiyle “kadın” a yeni nitelikler kazandırmaktan öteye gidememişlerdir.

Özellikle de 1970 ve 1980'lerde kadınların yaşamlarında gözlemlenen değişiklikler kadın dergilerinin alışılmış yenilikçi tarzını etkilemiştir. Bu yıllardaki değişiklikler olarak doğum kontrolü, kürtaj imkânlarının artması, kadınların daha fazla eğitim görmesi, iş olanaklarının artması, kadınların “kariyeri” önemli bir mesele olarak görmeleri neticesinde kadın dergileri de kadına bu perspektifte yaklaşmışlar ve kadın temsilini bu perspektiften yola çıkarak tanımlamışlardır (Schroder, 2007: 130). 1990'lı yıllarda ise kadın dergilerinin içerisine sağlık konuları da serpiştirilerek konularını genişletmişlerdir.

Medya holdinglerinin giderek güçlenmesi ile kadın dergileri de bu holdinglerin bünyelerine yerleşerek kadın dergisi endüstrisinin daha da genişlemesinde büyük rol oynamışlardır. Genişleyen kadın dergileri endüstrisi kadınların isteklerinin, dertlerinin, sıkıntılarının, arzularının birer yansıtıcısı olmuşlardır.

Kadınlık arzuları, gelecekteki kusursuzluk vaadiyle, ideallere ulaşma-ideal bacaklar, ideal saçlar, ideal evler, ideal kekler, ideal ilişkiler-tuzağıyla davet edilir. Sunulan idealler gerçekte yoktur, sadece fotoğraf tekniklerinin nihai ürünleri ya da inceltilmiş fanteziler olarak görünürler. İşler kötü gidebilir, yaşam zor olabilir, ilişkiler tatmin edici olmayabilir, ihtiyaçlarınızın karşılanmadığını hissedebilirsiniz, fakat her zaman bir düzelme vaadi vardır. Bu ideallere ulaşın, kendinizi daha iyi hissedeceksiniz. Kadın hoşnutsuzluğu sürekli bir arzu olarak, daha fazlasının arzu edilmesi olarak, daha önceden var olanın kusursuz işleyişi olarak yeniden düzenlenir, hoşnutsuzluk ideal arzusuna dönüştürülür (Coward, 1989: 16).

- Cosmopolitan da Türkiye’de yayımlana diğer popüler kadın dergileriyle her ne kadar paralel özellik gösterse de birtakım konuları ele alma noktasında cesurca davranması derginin farkını ortaya koymaktadır.

- Diğer popüler kadın dergileri geleneksel cinsiyet tanımlaması yaparken Cosmopolitan gelenekselden farklı bir cinsiyet tanımına gitmiş, genekseli derinden sarsmıştır (Örneğin bekâretin tabu olarak görülmesi).

- Diğer dergilerde özellikle de kadın cinselliğine dayalı konular açık açık ifade edilmişti, fakat Cosmopolitan kadın cinselliği, seks gibi konuları cesurca ve açık biçimde ifade etmektedir.

- Cosmopolitan’da bir konu ele alınırken her zaman olumlanmaz, çatışan görüşlere yer verir. Bir sayısında boşanmaları normal olarak bakarken diğer sayıda daha gelenekselci düşünerek boşanmaların toplumsal bir kaos olarak görebilmektedir.

- Derginin beklisi de en önemli özelliği muhafazakâr kesimden de okuyucularının olmasıdır. Dergi, muhafazakârların takip ettiği gazetenin reklâmlarını yayımlamasıyla bu durumu daha da somutlaştırmıştır.

- Cosmopolitan 2008 yılı Haziran ayında kadın dergileri kategorisinde en yüksek tirajlı olan dergidir. 24.622’lik tirajıyla Instyle, Elle, Mari Clarie, All, Elele, Hülya, Madama Figaro, Harperst Baazar dergilerini geride bırakmıştır.

Tüm bunlara rağmen Cosmopolitan Türkiye’de yayımlanan popüler kadın dergileri arasındadır. Kadınların bedenlerine kadının kendisinden başkasının karışamayacağı, bunun kontrolünün kadının kendisinde olduğunu vurgulaması, bekâreti bir tabu olarak görmemesi, ilişki

yaşamak için evliliğin şart olması gibi genel düşünceleri kabul etmemesi, kadınlara akıl hocalığı yapması, iş yaşamında kadının da erkek çalışanlar ön planda olması gerektiğini düşünen, görsel malzemeyi fazlaca kullanarak kadınları tüketime kadar sürükleyerek piyasanın canlı tutulmasında önemli bir işleve sahip olması gibi özellikler Cosmopolitan'ın diğer popüler kadın dergileriyle paralel bir çizgide yürüdüğünü göstermektedir.

Cosmopolitan; moda, sağlık, güzellik-bakım, iş hayatı, kadın-erkek ilişkileri, cinsellik, ünlülerle röportajlar, okuyucu mektupları gibi konulara yer veren, 20 ila 35 yaş arasındaki kadınlara hitap eden, derginin birçok yerine yerleştirilmiş reklâmlar ve söylemi ile kadınları tüketime yönelten ticari popüler dergilerden birisidir. Aldığı reklâmlarla sayfa sayısı her ay değişkenlik gösteren dergi ortalama 380 sayfadır. Bu sayfaların önemli bir kısmı reklâm sayfalarından oluşmaktadır. Çoğu reklâm derginin tüm sayfasını kaplarken bazı reklamlar da ele alınan konuların ortasına, kenarına sıkıştırılmıştır. Derginin her kapağında yerli, yabancı kapak kızları bulunmaktadır. Dergi her ay birkaç ünlüyü dergi sayfasında konuk etmektedir. Her ay okuyucu ilişkiler, moda, sağlık konularında bilgi vermekte; eğlence yerlerinin seçimi, giyim (özellikle de marka ürünlerin fiyatları da verilerek, okuyucu bu doğrultuda bilgilendirilmektedir), makyaj konularında tavsiyelerde bulunup tüyolar vermektedir. Okuyucuyu aktif bir Cosmopolitan okuyucusu durumuna getirmek için her ay cosmo testler hazırlanmaktadır.

Dergi birçok kadının ortak sorunlarına yönelik çözüm önerileri üreterek soruna çare bulmayı amaçlamaktadır. Özellikle, kadınların kimseyle paylaşamadıkları, sormaya çekindikleri fakat öğrenmek istedikleri, seksle ilgili çeşitli sorunlarına yanıtlar aramaktadır. Geleneksel toplum yapısında kadınların dertlerini, anlattıkları tecrübeleri, belli yollardan geçmiş, tavsiyeleri dikkate alınabilecek nitelikte olan civardaki “abla”nın yerini almıştır. Çünkü kadının aile dışında da bir ilişkiler yumağı içerisinde olması sebebiyle bu ilişkilerin beraberinde getirdiği sorunlar da farklılaşmıştır. Kadının iş yaşamında yaşadığı sorunlar, aşk hayatındaki inişler ve çıkışların getirdiği sorunlar dergi sayfalarında yer alan uzmanlar tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Dergideki kadın daha önceki dönemlerdeki dergilerdeki kadınlar gibi değildir. Cinselliği istedikleri biçimde yaşayabilmektedirler, evliliği bir erkekle birlikte olmanın tek yolu olarak görmemektedir. Bir erkeği cezp etmenin yollarını aramaktadır hatta ve hatta tüm gayreti bunun içindir. Dergideki kadının erkek arkadaşı onun sevgilisi ya da hayat arkadaşı değildir. Birlikte olduğu kişidir. Partneridir. Yani belli bir konuda eşlik etmek eş olmak. Burada da eşlik edilen konu sekstir.

Evliliğin kutsallığı yoktur. Hatta evliliğe özgürlüğü kısıtladığı düşünüldüğü için sıcak bakılmaz. Cosmopolitan’da kadın zihniyle var olmaz. Bedenini kendi kontrol ettiği sürece vardır. Bedeni kendisine aittir ama onu bir tek erkek için saklamaz. Gerek giyimiyle gerek ilişkileriyle bunu kanıtlar. Modayı baştan çıkarıcılığa giden yol olarak görür. Bu nedenle iyi bir tüketicidir. En pahalı mağazalardan kimliğine uygun olanı seçer. Cosmopolitan, karşı cinsin özelliklerinden de yer yer bahsederek kadınların erkeklerin bilinmeyen yönlerini keşfetmesini sağlar. Dergi bir ay boyunca tekrar tekrar okunur. Fakat ay sonunda yeni bir dergiye ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yeni ayın yeni moda trendleri, renkleri çoktan değişmiştir. Cosmopolitan bu hızlı değişim içerisinde hızlı tüketilen bir popüler kültür ürünüdür.

Cosmopolitan diğer popüler kadın dergileri gibidir fakat aşk, cinsellik ve seks konularını diğer dergilere nazaran daha serbest ele alabilmektedir. Dergi, kadının cinselliğini doya doya yaşaması yolunda telkinlerde bulunabilmektedir. (Sekste başarılı olabilmenin 10 yolu, erkeği yatakta mutlu etmenin sırları, bir erkeği nasıl tahrik edersiniz? gibi başlıkları taşıyan yazılar, kadının cinsel özgürlüğünü sorunsuz yaşamasına ön ayak olmaktadır).

Dergi, kadının toplum içerisindeki yerine dair bilindik tanımlamanın dışına çıkmış, kadının evin içinden dışarıya taşımış, onu evleneceği kişiyi bulana kadar ahlaki yapısını muhafıza eden, zihinsel etkinlikleri ile toplumda var olma gayreti gösteren, hem evinin kadını hem de işte başarılı bir kadın tablosu çizmekten uzak kalmıştır. Cosmopolitan kadını erkek cinsine göre tanımlama yoluna gitmiştir. Kadının özgür bir birey olmasını erkeklerle olan ilişkilere göre belirlemiş, her an bakımlı ve güzel, iyi giyimli olması mesajı verilmiş kadının cesur ve özgür bir birey olmasını cinsellik üzerinden kurgulamıştır. Çalışmanın amacı popüler kadın dergilerinden biri olan Cosmopolitan’ın söylemini analiz etmek ve dergi içerisinde “kadın” a yüklediği anlamı çözmeye çalışmaktır.

3. 2. KAPSAM

Bu çalışmada Cosmopolitan dergisinin 2008 yılında yayımlanmış olan tüm sayıları incelenmiştir. Analiz, derginin içerisinde yer alan metinler ve kullanılan görsel malzemeler ile seçilen kelimeler üzerinden yapılmıştır.

3. 3. YÖNTEM

Her yazılı metin bünyesinde, alıcıya iletmek üzere bir anlam taşır. Bu nedenle sözcüklerin yan yana gelişi asla tesadüfi değildir. Her sözcük anlamlı veya anlamsız bir biçimde olu-

şur. Anlamı oluşturan ise, sözcüklerin belirli bir düşünce bağlamında yan yana getirilmesidir. Pozitivist bir ifadeyle anlatılacak olursa sözcüklerin anlamı, başka bir sözcüğün başka bir sözcükle ilişkiye girmesiyle oluşur. Ve bir araya gelmiş tüm sözcükler metnin aslında arka planında varolanı her zaman vermez. Eleştirel kuram bağlamında yapılan medya okumalarında dile hiçbir zaman salt harflerden oluşan zararsız işaretler gözüyle bakılmamıştır. Onlar bir toplumun tarihsel, düşünsel yapılanmasının art yöresini oluşturması ve söylemle ilişkisi bakımından önemle üzerinde durulması gereken semboller olarak algılanmışlardır. Kelimeler yüklendiği ideolojiyi, metin içerisinde söylem vasıtasıyla dolayına sokmaktadır. Sözen'in de belirttiği gibi söylemler sosyal yapıyla ilişkilidir söylem, “herhangi bir şeyin temsili veya konuşma yolu şekliyle sosyal olarak yapılanma özelliği gösterir; onlar asla saf değildir” (Sözen, 1997: 153).

Söylemin saf olmamasının arkasında yatan neden, onun-özellikle medya metinlerinde-ideolojiyle bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü toplum yapısındaki iktidarın gücü ideoloji perspektifinden bakılmaktadır. “İdeolojik düzeyde, toplumdaki güçlülere ve özellikle medya aracılığıyla iktidarın nasıl sürdürüldüğüne daha yakından bakarız. Fikirlerin çıkarlarla ve iktidarla bağlantıları olduğunu ve simgeler yaratma gücünün tarafsız bir güç olmadığını varsayarız” (İrvan, 2002: 131).

Söylem sürekli bir oluşumdur, bir devingenliktir; dil düzeneği ile bağlamın (iletişime katılanlar için de) etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Kocaman vd., 2003: 9). Metnin bağlı bulunduğu düşünce sistemi aynı zamanda metnin söyleminin oluşturulmasında temel oluşturur. Metin, içinde bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısından bağımsız düşünülemez. Bu nedenle metin toplumdan aldığı çeşitli ideolojik düşünce içerisinde tekrar şekillendirilerek tekrar topluma paket halinde sunulmaktadır.

Her metin, içinden doğduğu toplumun özelliklerini taşımaktadır. Toplum da dinamik bir yapıya sahiptir. Değişip, geliştikçe metinlerde bu değişim ve gelişme doğrultusunda hem içerik hem de görsel olarak birtakım farklılıklar gözlemlenmektedir. Bir ülkenin gazete ve dergilerine bakılarak bile ülkedeki değişimleri anlamak çok da zor olmamaktadır. Bu değişimlerin kökenlerini, metnin vermeye çalıştığı düşünce her zaman net bir biçimde ifade edilmez. Metindeki sözcük dizimi, seçilen sözcükler, vurgular, noktalama işaretleri, yazı karakteri, belirli kelimelerin tekrarı yoluyla analiz edilmektedir.

Eagleton'ın da ifade ettiği gibi “Her söylem, alıcısı üzerinde birtakım etkiler yaratmayı hedefler” (Eagleton,1996:279). Bu nedendir ki söylem analizinde bulunan araştırmacılar, belli bir ideoloji doğrultusunda oluşturulurken çeşitli tekniklerle belli bir söyleme kavuşan metnin, alıcıyı belli bir düşünceye karşı nasıl şartlandırıldığını bulmaya çalışırlar.

Cosmopolitan dergisi bir metindir. Dergide yer alan yazılar; röportajlar, dergi yazarlarının yazıları vs. belirli bir düşünce ışığında oluşturulmuştur. Dergide yer alan kadın Türk toplumundaki kadınların bütünü temsil etmekten uzaktır. Daha çok Amerikan kültüründen süzülüp gelen bağımsız, ayakları yere basan, eş seçiminde serbest olan, hatta evliliğin bir erkekle aynı evde yaşamak için şart olmayan, cinselliği tabu olarak görmeyen bir kadın imajı çizilmiştir. Dergi bu imajı sadece metinlerin içeriğinde değil, derginin bütününde bunu okuyucusuna yansıtmaktadır. Cosmopolitan'da kadına “bir dişi” olduğu, dergide kullanılan başlıklar, noktalama işaretleri ve seçilen kelimelerle sürekli hatırlatılır. Bu sayede dergi okuyucusuna, kendisine bahşedilen estetiklik ve güzellik özellikleri sayesinde “arzu edilen”e nasıl dönüştürüleceği noktasında tavsiyelerde bulunulur. Böylece genişleyen kozmetik, giyim sektörü de canlı tutulmaktadır.

1980 sonrası yayımlanmış olan kadın dergileri (ki genelde bu dergiler Amerika ya da Avrupa ülkeleri patentlidir) konularını aşk, cinsellik, bakım ve moda kavramlarından seçmektedir. Kadın tanımlamaları da söz konusu kavramlar üzerinden yola çıkılarak yapılandırılmaktadır. Cosmopolitan dergisi de 1980 sonrası Türkiye’de yayımlanmaya başlayan dergilerden biridir. Dergi, kadını Türk toplumunda öteden beri gelmiş klasikleşmiş kadın tanımından farklı bir tanımlama yoluna gitmiştir. Daha doğrusu her kesimden kadının sesi olan bir dergi değildir. Daha çok elit kesime hitap eden dergi, kadına bakış açısını üst tabakadan değerlendirmiştir. Bağımsız ayakları yere basan, güçlü kadın imgesi toplumun klasik düşünce tarzından arındırılmıştır. Toplumun kadına yüklediği, kadından beklediği birtakım davranış biçimini temelinden sarsmıştır.

Bu çalışmada Cosmopolitan dergisinde kadının ne şekilde ele alındığı çeşitli başlıklar altında incelenmiştir: Dergide kadının erkeklerle olan ilişki biçiminin toplum derleriyle her zaman paralellik göstermediğini “Kadın ve Erkek İlişkilerinde Kadının Sunumu” başlıklı bölümde analiz edilecektir. Cosmopolitan dergisinde kadın cinselliği dergi sayfalarında yazı ve görsel olarak nasıl ele alındığı, kullanılan dil ve ifade biçimi doğrultusunda “Kadının Cinsel Bir Obje Olarak Sunumu” başlıklı bölümde incelenmiştir. Güzelliğin ve kendine bakmanın yolunun; son moda makyaj ürünlerinin tekniği öğrenilmiş makyaj stillerini uygulamaktan

geçtiği düşüncesi kozmetik sektörünün canlı tutulması için kurgulanmış bir düşünce yapısı olduğu yapılan analiz doğrutusunda ele alınmıştır. Kadını kutsayan ve kadının kutsadığı bir olgu olan moda kendisini kadın bedeni üzerinden tanımlayarak kendisini her an arzu edilen kılmaktadır. Bu arzu, kadın bedenin dergi sayfalarında teşhiriyle tekrar tekrar canlı tutulmaktadır. Cosmopolitan’da moda ve kadın kavramlarının birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu ve kadının modayı takip etmesinin şıklığı yakalama ve güzel görünme noktasında önem arz ettiği incelenmiştir.

IV. BÖLÜM

4. 1. COSMOPOLİTAN DERGİSİNDEKİ KADIN TEMSİLİ

4. 1. 1. Cosmopolitan Dergisinin Kuruluşu, Yayın Politikası ve Yazı Kadrosu

63 ülkede 20 dilde yayımlanan ve kendisini dünyanın en çok satan kadın dergisi olarak nitelendirilen Cosmopolitan, 1965' te ABD'de, 1972 yılında ise Britanya'da yayım hayatına başlamıştır. Derginin sahibi "Britanya'daki diğer altı derginin de sahibi olan National Magazines Co. Ltd'tir" (Schroeder,2007:153). Cosmopolitan, Türkiye'de ise 1992 yılının Nisan ayında Turkuvaz Gazete Dergi Basım A.Ş. tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Şirket, yaşam kültüründen, bilgisayar dünyasına; sinemadan, coğrafyaya; dekorasyondan finans dünyasına; yemek kültüründen, kadın yaşamına kadar 25 farklı yayının sahibidir. Derginin imtiyaz sahibi Turkuvaz Gazete Dergi Basım A.Ş. adına Ahmet Çalık'tır. Tüzel Kişi ve Temsilcisi ile Genel Müdürü Levent Tayla'dır. Genel Müdür Yardımcısı Yonca Ertürk, Yayın Direktörü Özge Sankadılar, Yazı İşleri Müdürü ve Sorumlu Müdür Aslıhan Lodi'dir. Asli kadrosu 28 kişiden oluşan derginin künye kısmında "Katkıda Bulunanlar" kısmında yer alan "Bu Ay" başlığı altında, o ay dergiye katkısı bulunanlar ile beraber derginin o ayki kadrosu değişiklik göstermektedir. 2008 Aralık ayında fiyatı 7 YTL'dir. Cosmopolitan, yaşları 20 ila 35 arasında değişen kadınlara hitap etmektedir. Okuyucuları genelde; orta sınıfa ait, bekar ve çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Dergi, modadan, cilt bakımına, sağlıktan güzeleğe, aşktan, cinselliğe kadar birçok konuda bilgi vermektedir ve verilen tüm bu bilgiler popüler kültür sistemi ile paralellik oluşturmaktadır.

İçerdiği konular, kullandığı dil, kullanılan fotoğraflar derginin, popüler kültürden hem beslenen hem de popüler kültürü besleyen bir yapısının olduğunu gözler önüne sermektedir. Hâlbuki Cosmopolitan "ilk yayımlanmaya başladığı yıllarda söylemini devrimci olarak nitelendirmişti; kadınsılığı övmüş ve kadın olmanın zorluklarından söz etmiştir. Daha sonra ise konuları ele alış biçimi ve kavramlara yüklediği anlamlar bakımından diğer dergilere örnek oluşturmuştur, kadın dergisi piyasanın genişlemesinde önemli bir rol oynamıştır.

Cosmopolitan; moda, sağlık, güzellik-bakım, iş hayatı, kadın-erkek ilişkileri, cinsellik, ünlülerle röportajlar, okuyucu mektupları gibi konulara yer veren, derginin birçok yerine yerleştirilmiş reklâmlar ve söylemi ile kadınları tüketime yönelten ticari popüler dergilerden biri-

sidir. Aldığı reklâmlarla sayfa sayısı her ay değişkenlik gösteren dergi, ortalama 380 sayfa civarındadır. Bu sayfaların önemli bir kısmı reklâm sayfalarından oluşmaktadır. Çoğu reklam, derginin tüm sayfasını kaplarken bazı reklamlar da ele alınan konuların ortasına, kenarına sıkıştırılmıştır. Derginin her kapağında yerli, yabancı kapak kızları bulunmaktadır. Dergi her ay birkaç ünlüyü dergi sayfasında konuk etmektedir.

Her ay okuyucu ilişkiler, moda, sağlık konularında bilgi vermekte; eğlence yerlerinin seçimi, giyim (özellikle de marka ürünlerin fiyatları da verilerek, okuyucu bu doğrultuda bilgilendirilmektedir), makyaj konularında tavsiyelerde bulunup tüyolar vermektedir. Okuyucuyu aktif bir Cosmopolitan okuyucusu durumuna getirmek için her ay cosmo testler hazırlanmaktadır. Dergi birçok kadının ortak sorunlarına yönelik çözüm önerileri üreterek soruna çare bulmayı amaçlamaktadır. Özellikle, kadınların kimseyle paylaşamadıkları, sormaya çekindikleri fakat öğrenmek istedikleri, seksle ilgili çeşitli sorunlarına yanıtlar aramaktadır. Geleneksel toplum yapısında kadınların dertlerini, anlattıkları tecrübeli, belli yollardan geçmiş, tavsiyeleri dikkate alınabilecek nitelikte olan civardaki “abla”nın yerini almıştır. Çünkü kadının aile dışında da bir ilişkiler yumağı içerisinde olması sebebiyle bu ilişkilerin beraberinde getirdiği sorunlar da farklılaşmıştır. Kadının iş yaşamında yaşadığı sorunlar, aşk hayatındaki inişler ve çıkışların getirdiği sorunlar dergi sayfalarında yer alan uzmanlar tarafından çözüme kavuşturulmaktadır.

Dergideki kadın daha önceki dönemlerdeki dergilerdeki kadınlar gibi değildir. Cinselliği istedikleri biçimde yaşayabilmektedirler, evliliği bir erkekle birlikte olmanın tek yolu olarak görmemektedir. Bir erkeği cezp etmenin yollarını aramaktadır hatta ve hatta tüm gayreti bunun içindir. Dergideki kadının erkek arkadaşı onun sevgilisi ya da hayat arkadaşı değildir. Birlikte olduğu kişidir, partneridir. Yani belli bir konuda eşlik etmek eş olmak. Burada da eşlik edilen konu sekstir. Evliliğin kutsallığı yoktur. Hatta evliliğe, özgürlüğü kısıtladığı düşünüldüğü için sıcak bakılmamıştır.

Cosmopolitan’da kadın bedensel çekiciliği ile yer almaktadır ve bu çekici bedenini kendi kontrol ettiği sürece vardır. Bedeni kendisine aittir ama onu bir tek erkek için saklamaz. Gerek giyimiyle gerek ilişkileriyle bunu kanıtlar. Modayı baştan çıkarıcılığa giden yol olarak görür. Bu nedenle iyi bir tüketicidir. En pahalı mağazalardan giyinir. Cosmopolitan karşı cinsin özelliklerinden de yer yer bahsederek kadınların erkeklerin bilinmeyen yönlerini keşfetmesini sağlar. Dergi bir ay boyunca tekrar tekrar okunur. Fakat ay sonunda yeni bir dergiye ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yeni ayın yeni moda trendleri, renkleri çoktan değişmiştir.

Cosmopolitan bu hızlı değişim içerisinde hızlı tüketlenen bir popüler kültür ürünüdür. Bu alışma, hızla tüketlenen popüler kültür ürününde kadının temsil biçimindeki değişikliği gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir.

Cosmopolitan diğer popüler kadın dergileri ile benzerlik gösterir, fakat aşk, cinsellik ve seks konularını diğer dergilere nazaran daha serbest ele alabilmektedir. Dergi, kadının cinselliğini doya doya yaşaması yolunda telkinlerde bulunabilmektedir. (Sekste başarılı olabilmenin 10 yolu, erkeği yatakta mutlu etmenin sırları, bir erkeği nasıl tahrik edersiniz? Gibi başlıkları taşıyan yazılar, kadının cinsel özgürlüğünü sorunsuz yaşamasına ön ayak olmaktadır).

4. 1. 2. Kadın ve Erkek İlişkilerinde Kadının Sunumu

Cosmopolitan’da kadın ve erkeğin birbirine duyduğu duygusal yoğunluk ilişki kelimesiyle açıklanmaktadır. Kadın ve erkek arasında var olan günümüz ilişki biçimi Cosmopolitan’da da günümüzdeki anlamı doğrultusunda ele alınmaktadır. Rosalind Coward ’ın de ifade ettiği gibi günümüzde; kadının ve erkeğin birbirine olan sevgisi, iyi insan olması gibi özellikler popüler nitelendirmeler olarak görülüyor. Bunun yerine ilişkilerden söz ediliyor: İyi ilişkiler, kötü ilişkiler, uyumlu ilişkiler, bağımlı ilişkiler. Bu ilişki sakın ve özenli, karşılıklı desteğe dayalı ya da yok edici olabilir. Burada söz konusu olan, iki insan arasındaki karmaşık dinamiği ve aynı zamanda onların bütün eski ilişkilerini ayrıntılandıran bütün bir teknik sözlüktür (Coward, 1989: 128). Cosmopolitan’da kadın ve erkek ilişkisi Coward’ın ifade ettiği şekliyle “*teknik bir sözlük*”tür.

Cosmopolitan’da ilişki, heteroseksüel (duygusal ve/veya cinsel yönelimi karşı cinsine dönük olan) tür ve ilişki bir amaçtır. Yine Coward’ın ifade ettiği gibi “sakın ya da fırtınalı, yıkıcı ya da destekleyici olsun, ilişki kendi başına bir amaçtır. Baktığımız her yerde en arzu edilir durum olarak savunulan “ilişki”yi görürsünüz. Ve ilişki yokluğu üzülmenecek, sorunlar yaratacak bir durumdur” (Coward, 1989: 129). Cosmopolitan da ilişkiler üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Cosmopolitan okuyucu temelde ilişkisi var olarak kabul edilir. Derginin çıkış noktası ikili ilişkilerde mutlaka mutluluğa ulaşmaktır. Yapılan her faaliyet çiftlerin mutlu olması içindir. Mutluluğun ana kaynağı güzel bir ilişkidir. Bu nedenle dergi; ilişkinin duygusal boyutu, cinsel boyutu, görsel boyutu üzerinde durmayı kendine misyon edinmiştir. Derginin üzerinde durduğu bu üç unsur genellikle kadın üzerinden yapılandırılmaktadır. İlişkiye dinamizm katacak olan, eğer bitmek üzereyse kurtaracak olan, gerekirse çekip gitmesini bilecek olan hep kadındır.

Cosmopolitan’da ikili ilişkilerde kadın, eski Türk filmlerindeki kadın başrol oyuncusu gibi melankolik tavırlar içerisinde bulunmaya itilmez, mantığını kullanmaya davet edilir. Dergide kadın, saf aşık rollerinden arındırılmıştır. Kadın aşkından ölse de “mantığını kullanmalı” düşüncesi empoze edilmekte ve kadın “güçlü” imajı ile tasvir edilmektedir:

“Aşk mı mantık mı?”

“Başka bir arkadaşım Derya ise geçenlerde inişli, çıkışlı dediğimiz cinsten bir ilişkisini bitirdi. Motosiklet meraklısı erkek arkadaşı bir yandan yatakta harikalar yaratırken, bir yandan da arkadaşımın ülser olmasına sebep oldu. Derya, sevgilisinin hiçbir zaman ne yapacağından, nerede ve nasıl belirleyeceğinden emin olmadığından, günlerinin onu merakla beklemekle geçtiğini söyledi. Çıktıkları süre boyunca yaşadığı adrenalin patlamasını aşk zannederek, kendini kandırıldığının geç de olsa farkına varmış. Mantığını kullanıp aşkını göz ardı ederek bir anlamda huzura ermiş. Bir erkeği bütün kalbiyle sevebilmek, bir diyetle sadık kalabilmek gibi bir şey. Yani bu ilişkiyi ayakta tutmanız neredeyse imkânsız! Beyni tamamen devre dışı bırakmanın iyi bir fikir olduğuna inanan bir kadına ise şimdiye dek rastlamadık” (Haziran, 2008: 273).

Yukarıda örnek, bir ilişkiden yola çıkarak kadının aşk delisi olup acı çekmesinin zayıflık olarak görüldüğü fakat mantığı ile hareket etmesinin, kendisine yarar getireceğini ve gerçeği kabullenişin kaçınılmaz olduğunu ve kadının da burada mantığı seçerek doğruyu bulduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Kadın, Freud’un söylemiyle *Oedipus karmaşasından* kurtulduktan sonra anneyi model olarak görmeye başlar. Türk toplumu gibi geleneksel bir aile yaşantısına sahip ülkelerde annenin davranış şekli kız çocuğunda devam eder. Türkiye’de kadınlar gerek evliliklerde olsun gerekse kadın erkek ilişkilerinde olsun sabreden, katlanan konumundaydı. Kadının ilişkinin yürütülmesinde pasiflikten çıkarak aktif konuma geçmesiyle yani ilişkide söz sahibi olmasıyla birlikte, karşı tarafta kendisine ters gelen hal ve hareketler neticesinde ilişkiyi bitirenler kadınlar olmaktadır. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra yayımlanmaya başlayan kadın dergilerinin kadın erkek ilişkilerinde (ki bu genellikle karı koca ilişkisidir) kadının sabreden olması yönünde bir söylem geliştirmişlerdir. Cosmopolitan’da ise ilişkide kadının üzüldüğü, mutlu olmadığı durumlarda kadının, ilişkiyi derhal bitirmesi yolunda telkinlerde bulunmaktadır.

Cosmopolitan'ın Ağustos sayısında “Kadın-Erkek İlişkilerinin Kökenleri ve Kuralları” adlı yazıda Haluk Aydıngün'ün “Erkekler Mağara Adamından “adlı kadın ve erkek ilişkileri üzerine yazdığı kitabı ele alınmıştır. Kitapta yer alan düşüncelerden yola çıkarak, Cosmopolitan'ın da bu düşüncelere katılıp katılmadığını açıklayan yazılar vardır. Söz konusu başlığı taşıyan yazıda da mutsuz bir ilişkide kadının çekip gitmesi yolunda öneriler verilmektedir:

“Kadın Erkek İlişkilerinin Kökenleri ve Kuralları: Erkekler Mağara Adamından”

“Aslında biz kadınlar anlaşılmaz yaratıklar değiliz. Bizi anlamak istemeyen ya da anlayamayan erkekler. Kendisine kötü davranan erkeğin peşinden giden kadınlar mutlaka vardır ama bunun sebebi; kadının o erkeği sevmesidir. Her kusuruyla kabul ettiğimiz, koşulsuz sevdiğimiz insanlar tabii ki var. Ama eğer sevdiklerimizin bizi gerçekten mutlu etmeyen tavırları varsa, onları hayatımızdan itinayla çıkartıyoruz. Burada bahsedilen (kitap kastediliyor, yani magandaları seven kadınlar öylesine küçük bir azınlık ki, temel alınmaları bile yanlış” (Ağustos, 2008: 134).

Görüldüğü üzere sevmek kutsal kabul edilmiş. Fakat bir kadının kendisine acı çektiren bir erkeğe geleneksel kültürdeki gibi “ileride düzeler” şeklinde yaklaşılmamış, terk edilmesi gerektiği yönünde telkinde bulunulmuştur. Kadının ikili ilişkilerde zayıf varlıklar olmadığı, körü körüne bağlı olmadıkları anlatılmaya çalışılmış.

Cosmopolitan'da kadın erkek ilişkilerinde kadın, kendine güveni tam olarak resmedilmiş ve metnin içeriğinde her fırsatta da güven duygusu aşılama çalışılmıştır. Fakat bu güven duygusu erkeği baştan çıkarıcı fantastik bir unsur olarak ele alınmaktadır. Dergi, kadının erkek karşısında özgüven sahibi olduğunu gösterecek çeşitli beden dili hareketleri konusunda da teknik bilgi vermeyi ihmal etmemiştir. Ayrıca kullanılan kelimeler erkeklere atfedilen kelimelerden seçilmektedir. Örneğin “büyüleyici özellik” kelimesi bir kadın için aşağıdaki yazıda kullanılmıştır:

“Küçük Detaylar, Büyük Sonuçlar...”

“Erkeği etkileyen, baştan çıkarıcı detayların en önemlisi, kadının kendine duyduğu güvendir. Bir kadının etrafına yaydığı büyüleyici özellik her erkek tarafından hissedilir. Bazen barda elindeki içki kadehi ile duruşu, bazen cesaret isteyen açık bir kıyafet, bazen sadece küçük bir bakış veya gülümseme... Bir erkeğin tedirgin veya heyecanlı ol-

duğunu bir kilometre öteden hissedebilirsiniz. Aynı şey bir kadın için geçerli değildir. Kadın, yeri geldi mi tedirginliğini ve heyecanını örtmesini, dikkatleri başka yöne çekmesini iyi bilir. Sonuçta özgüvene sahip olmak kadar, bunu dışarı yansıtabilmek de önemli bir nokta. Tabii kendine güven konusunu abartıp, megalomaniye vardırmadığınız müddetçe!” (Temmuz, 2008: 142).

4. 1. 3. Kadının Cinsel Bir Obje Olarak Sunumu

Britanya dergilerinde 1990’ların yeni kadın imajı kendine güvenen, iddialı ve kararlı olmak gibi kişisel niteliklerin öne çıkarılmasıyla inşa edildi. Bu başarılı kadın, başarılı, çekici, seksi ve kariyer sahibi olmayı ister. *Cosmo Kızı* Cosmopolitan tarafından oluşturulan bu yeni kadın imajının iyi bir örneğidir. Bu dergilerde kurulan kadınsılık imgesinin çıkış noktası başarıdır. Dergilerin sunduğu bu “*yeni kadın*”ın ataerkil sistem içinde kadınlara atfedilen ev içi geleneksel sorumluluklara sahip olması beklenmez (Schroeder, 2007: 175). Cosmopolitan’da kadın, özgürlüğünü ve cesurluğunu iki nokta üzerinden yola çıkarak göstermeye çalışır. Bunlardan birisi ekonomik bağımsızlığını elde etmiş, çalışan, üreten bir kadın, diğeri ise bedenini ve bedensel ahlakını kendisi kontrol eden kadın. Cosmopolitan’da kadın az önce bahsedilen, erkeğe mal edilmiş şeyleri istemeye sahip bir varlık ise, bunu daha çok o da erkek gibi cinselliğini istediği şekilde yaşayabilmeli düşüncesiyle paralellik gösterir: Partnerini kendi seçer, evlenmeden birlikte yaşar ve bunları yaparken de kendisini kimseye hesap vermek zorunda hissetmez.

Feminizmin tanımladığı özgürlük anlayışını da yerici bir biçimde göndermede bulunan dergide “İçimde Bir Erkek Var” başlıklı yazıda kadınların klasik kadın kimliğinden çıktığı vurgulanmaya çalışılmış:

“İçimde Bir Erkek Var!”

“Kadın kimliğini kaybetmeden erkeksi duygular sergileyen, bugüne kadar erkeklere mal edilmiş şeyleri istemeye cesaret eden kadınların sayısı gün geçtikçe artıyor. Bu kadınlar, bir önceki feminist kuşağa dâhil olan ve özgürlük adına tek gecelik ilişkiler kuran kadınlara da benzemiyor üstelik” (Aralık, 2008: 176).

Metinde kadınların biçilmiş olan rol kalıplarının dışına çıkarak, erkeklere özgü birtakım isteklerin kadınlar tarafından da istenebildiğini söyleyerek, bu durumun kadınlar açısından cesaret verici bir olay olduğu anlatılmaya çalışılmış. Ayrıca, bu tür kadınların sayısının gün

geçtikçe arttığı noktasına vurgu yaparak, kadınlardaki değişimin belli kadınlar üzerinde olmadığını, toplumdaki çoğu kadının cesaretlendiğinin altını çizmiştir. Metinden de anlaşılacağı gibi erkekle bir yarış hali sezilmektedir. Yazı da her ne kadar feminist düşünceye taş atılsa da aslında feminizmin; güçlü kadın imgesi yaratılırken nasıl ki erkekler çıkış noktası olarak alınıyor, burada da erkekler üzerinden açıklamaya yapılma yoluna gidilmiştir.

Genel olarak evlilik öncesi cinsel ilişkinin kabul görmediği bir toplumda, kadınların çoğu cinsellik konusunda deneyimsizdir ve cinsel ilişkiye girenler de genellikle kendilerini suçlu hissederler (Schroder, 2007: 177). Cosmopolitan bu konuda kadının özgür olduğunu herkesin cinselliğinin kendine özgü olduğunu ve cinsellik konusundaki kuralların kişinin kendisi tarafından konulması gerektiğini söyler ve cinselliğin daha sağlıklı yaşanabilmesi için çeşitli teknikler sunmayı ihmal etmez:

“Müthiş Bir Cinselliğe Hazır Olun!”

“Unutmamanız gereken; herkesin cinselliğinin kendine özgü olduğudur. Bu nedenle doktorların, yalnızca size uygun gelen öğütlerine kulak kabartmanızda fayda var. Tabii bazı kurallar yıkılmak içindir. Mükemmel cinsel stratejiler çoğumuzda, hatta beklide hepimizde işe yarar. Ancak sonuçlar hiçbir zaman garanti değildir. Bu yazıda size öğrendiğimiz birtakım derslerden bahsedeceğiz” (Kasım, 2008: 183).

Cosmopolitan’da kadın ve erkek ilişkisi genellikle seks üzerine kurulu. Hatta ve hatta öyle ki, kadın ve erkeğin ilişkilerinin daha da sağlamlaşmasının ön koşulu olarak sevişmeyi önermektedir. Cosmopolitan’da kadın, tabularından arındırılmış, bedenine kendisi hükmeden, gelenekseli elinin tersiyle iten, evlenmeden seksin yapılmasını normal olarak gören bir kadın olarak resmedilmektedir. Ocak sayısında ilişkilerin daha da iyi olması için, çiftler arasındaki heyecanı sıcak tutabilmek için uzaman görüşlerine dayalı önerilerden oluşan bir bölüm hazırlayan Cosmopolitan, çiftlerin mutlu birlikteliği için aynı yatağı paylaşmalarının önemli olduğu vurgusu uzaman görüşleri referans gösterilerek onaylanmaktadır: *“Seks Hayatınızı Düzene Sokun”* başlığını taşıyan ve Toni Coleman adındaki uzamanın önerisi dergide şu şekilde yer almaktadır:

“Daha İyi Bir İlişki İçin Öneriler”

“Erkek arkadaşınızla aranızdaki yakınlığı artırmak istiyorsanız onunla aynı yatağı paylaşmaya hazırlıklı olmalısınız. Erkekler uzun konuşmalar sırasında değil, fiziksel

temasa girdiklerinde kendilerini, karşısındaki kadına daha yakın hissederler. İlişkinizi kuvvetlendirmek için, cinselliği yaşamınızın bir parçası haline getirin. Haftada en az birkaç gece birbirinize vakit ayırın” (Ocak, 2008: 130).

Cosmopolitan’da ikili ilişkilerde kadın, gelenekselin dışında kalmıştır. Cinsel birlikliklerde de kadın erkek rolüne bürünmüştür. İlişkilerde seçilen, tercih edilen, beğenilen, pasif olan değil; aktif, ilişkiyi yönlendiren cinselliği doya doya yaşayabilen, yön verendir:

“Şimdi Konuşma Zamanı”

“İletişim, daha iyi bir seks hayatına giden yoldur. Ne söyleyeceğinizi bilmek ve doğru zamanda söylemek, kamu sutra pozisyonlarını bilmekten çok daha önemlidir. Yazımızı okuyun ve kontrolü elinize alarak seks hayatınızı hareketlendirin. Fısıldayarak, onu yönlendirerek ve fantezilerinizi paylaşarak bunu ne denli kolay yapacağınızı göreceksiniz” (Temmuz, 2008: 119).

Dergide kadın, cinsel yaşamını kendisi belirler. Geleneksel yapının çizdiği çizgiden girmek yerine kendi istediği zaman istediği birlikteliği yaşar. Bunun için de isteme, uzun süre nişanlı kalma, düğün törenleri de beklenmemektedir. İstediği zaman istediği yerde, istediği kişiyle birlikte olma hürriyetine sahiptir. Bedeninin tek hâkimiyeti kadının kendisidir. Bu deneyimi kimle paylaşacağına da sadece kendisi karar verir. Ve dergi bu durumu gayet doğal görür ve ilişkinin seyri söz konusu birlikteliğe bağlıdır. Kadın bu birliktelikten sonra ilişkiyi sürdürmemeye konusunda özgürdür.

“Yeni Bir Bedenle Tanışma”

“Uzun süren flört günlerinden sonra, baş başa yenilen bir yemek, yemeği takip eden bir parti daveti derken beklenen ama geciktirilen an geliverir... Nasıl olduğunu bile anlamadan baş başa kalınmış, kritik saniyelere girilmiştir... Bir süredir tanıdığınız bu insan, az sonra başka bir durumda çıkacaktır karşınıza... O ana kadar sürdürülen dikkatli ilişki, kostümlü prova gibidir ve az sonra prova bitecek, yeni bir oyun başlayacaktır artık... Bu yeni oyun sosyal alana kapalı yasak bölgede oynanacağından ve her oyunun kuralı oyuncularıyla birlikte değişeceğinden, sürprizlere açık, tahminlere kapalıdır. Ancak, iki insanın ilişkisindeki en önemli an olduğu da inkâr edilemez... Çünkü bu kritik oyunla birlikte, ilişkinin hangi yöne gideceği, sürüp sürmeyeceği gibi konular netlik kazanmaya başlar” (Ocak, 2008, s. 123).

4. 1. 4. Güzellik, Bakım ve Kadının Sunumu

Cosmopolitan dergisinin üç sacayağından biri de kadın güzelliği ve bakımındır. Diğerleri moda ve seks. Cosmopolitan'daki güzel kadın; kesinlikle makyaj malzemelerinden ve çeşitli işlemlerden geçmeyen (örneğin estetik) bir güzellik değildir. Çeşitli fotoğraf tekniklerinin de kullanılması sonucu kadın, mükemmel bir arzu nesnesi olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kadınlık arzuları ise Rosalind Coward'ın da belirttiği gibi, gelecekteki kusursuzluk vadiyle, ideallere ulaşma-ideal bacaklar, ideal saçlar, ideal evler, ideal kekler, ideal ilişkiler-tuzağıyla davet edilir. Sunulan idealler gerçekte yoktur, sadece fotoğraf tekniklerinin nihai ürünleri ya da inceltilmiş fanteziler olarak görünmektedir (Coward, 1989: 16).

Francette Pacteau da kadının güzel ve ideal görünme arzusunu psikolojiye indirgemıştır. O imkânsız pürüzsüzlükteki gerçek dışılıkların arzumuz için kurulan tuzaklar tarafından kışkırtıldığını söylemektedir. Kadın dergilerinde kadın, moda fotoğrafçısının grafik tasarımları sonucunda bir imgeye dönüşür. Kadınların sürekli bastırdıkları ama içlerinde var olan bu erişilmez kadın imgesi; karşısında bulunan, kendisini izleyen erkek tarafından efsunlanmış bir varlık olarak algılanacağını umut etmektedir (Pacteau, 2005: 218).

Dergide güzel olarak sunulmuş tüm kadınlar her ne kadar fantastik de olsa “ideal kadın” modeli olarak okuyucuları peşinden sürüklemektedir. Bunu yaparken de dergi, her konuda olduğu gibi güzellik konusunda da güçlü kadın imajı çizmeyi ihmal etmemekte bunu yaparken de “dişi, kadın, özgür, ayakları yere basan” kavramlarını da itina ile kullanmaktadır. Güçlü kadın imajını söz konusu kavramlar üzerinden inşa etmektedir:

“Gösteriş Zamanı”

“Yaptığınız herhangi bir işte, en iyi sonucu elde etmek için tüm çabanızı ve duygularınızı ortaya koymalısınız. Bu felsefeyi günlük yaşamınıza ve aşk hayatınıza uygulayabileceğiniz gibi güzellik konularında da ondan yararlanabilirsiniz. Intelligence Group genel müdürü Jane Buckingham, artık kadınların kendi ayakları üzerinde rahatça durabildiklerini ve uyguladıkları göz alıcı makyajla toplum içindeki imajlarını sağlamlaştırdıklarını söylüyor. Başka bir deyişle; gösteriş her zaman işe yarar. Seksi kirpikleri, dolgun dudakları ve hacimli saçları bir düşünün. Gece dışarı çıkarken muhteşem görünmek sizin de hakkınız” (Eylül, 2008: 270).

Cosmopolitan dergisinde kadına; güzellik, çekicilik ve seksilik ancak belli başlı makyaj ürünlerini kullanması sonucu elde edeceği söylenmektedir. Vaatler klasik kelimeler vasıtasıyla kurulurlar: Seksi dudaklar, taze ve pürüzsüz bir ten, çarpıcı bakışlar, havalı saçlar... Makyajla birçok işleminden geçmiş, teknolojinin sayısız nimetlerinden yararlanmış manken ya da sanatçılar kuşe kâğıda basılmış dergi sayfalarında “güzel ve bakımlı kadın” modeli oluşturmaktadırlar. Kadına güzellik vaadi genelde bakım ürünleri ve makyaj malzemeleri üzerinden yapılmaktadır..Bunu yaparken de kadını kozmetik ürünlerini almaya teşvik edecek, iç gıcıklayıcı kelimeler kullanılmakta, kullanılan bu kelimelerle de kadın aciz, bakımsız, bu ürünleri kullanmazsa asla güzel olamayacağı düşündürülmeye çalışılmaktadır:

“Kış Sorunlarına Basit Çözümler”

“Soluk ve yorgun cilt, kuru-pul pul dökülen cilt, çatlak eller ve zayıf tırnaklar, güçsüz saçlar ve kırık uçlar, kaşıntılı ve pürüzlü cilt” (Şubat, 2008: 200 – 20).

Kadınlar kozmetik ürünleri almaya teşvik edilmektedir. Bu ürünler genelde, kozmetik alanında uzman kişinin tavsiyesi ile sunulmaktadır. Makyaj ürünlerinin ismi dergide, ya metinlerin içerisine serpiştirmek suretiyle ya da ürünlerin fotoğrafları metinlerin yanına, üzerine, kenarına yerleştirilmektedir:

“Güzellik Dersleri”

“Gelincik kırmızısı bu yazın en seksi renklerinden biri. Dünyaca ünlü makyöz Carmindy, bu çarpıcı kızılığın cildinize tazelik katacağını belirtiyor. Dudaklarınızı iyice ortaya çıkarabilmek için, dudak kenarlarınıza krem formüllü bir dudak kalemi çekerek (Givenchy, Lip Liner dudak kalemi, 36 YTL) renksiz bir dudak parlaticısı ile nemli bir hava verin” (Ağustos, 2008: 102).

Bazen de dergide yer alan soru cevap köşesiyle; sorunu olan kişi konuşturulmakta ve bu kişinin sorununu giderici cevap da genel de bir kozmetik ürününün tanıtımına yönelik olmaktadır. Ayrıca bundan öte bu tür soru cevaplar ürün tanıtımına yönelik olmakla beraber kadın ve erkek arasındaki ilişki boyutunu da gözler önüne sermektedir. Cosmopolitan’ın Ocak sayısında bir sorun karşısında verilen cevap tam anlamıyla reklâma bir örnektir:

“Güzellik Dersleri”

“Soru: Erkek arkadaşım dudagımda parlatici ruj varken benimle öpüşmekten hiç hoşlanmıyor. Ben de dudaklarımın parlak görünmesine bayılıyorum. Verebileceğiniz bir tavsiye var mı?”

Cevap: Bunun için kalıcı ruj kullanmalısınız. Makyöz Nimet İnkaya, daha az yağ içerdiklerinden rujların yapışkan olmadıklarını ama yine de parlaklık efektini kattıklarını belirtiyor. Ya da tadı hoş olan bir parlatici tercih edebilirsiniz. The Body Shop’un Hi-Shine Lip Treatment serilerindeki size uygun üç renkten birini kullanabilirsiniz, fiyatı 31,50 YTL” (Ocak, 2008: 104).

Cosmo kadını güzelliğini, sadece kozmetik ürünleriyle değil aynı zamanda güzellik merkezine borçludur. Çeşitli terapiler sayesinde doğal olmayan yollardan vücutlarına şekil vermektedirler.

“Günümüzün son yeniliklerinden MLS sistemi ile diyetsiz, ağrısız, cerrahisiz kalıcı yağ azalması artık mümkün” (Kasım,2008, s. 170).

Dergide kadınlar güzel olma, iyi bir vücuda sahip olma adına estetiğe teşvik edilmektedir. Hatta estetik ameliyatı olmaktan çekinenlerle yapılan röportaj ile ameliyatın, korkulacak bir şey olmadığı da okuyucuya anlatılmaktadır. Aslında derginin söylemi; “Ne pahasına olursa olsun güzel görünmelisin ve bunun uğruna ne yapılması gerekiyorsa yapmalısın. Sen işinde başarılı bir bireysin bu başarımı güzelliğinle perçinlemelisin” şeklindedir.

“Göğüs Estetiğine Varım!”

“...Ama yine de katlandığım tüm acıya ve maliyetine rağmen, ben sonuçtan oldukça mutluyum. Duygusal, fiziksel ve maddi olarak zorlu bir olay (aldığım banka kredisini ödemem bir yıl sürecek) , ama sonuçta yeni göğüslerimi seviyorum ve artık onları kendi parçam olarak görebiliyorum. Yeniden iri göğüslere sahip olduğum için çok mutluyum hem de zayıf vücudumda” (Eylül, 2008: 240).

Cosmopolitan’da kadının güzel görünmesi, estetik oluşu genelde erkeklerin çerçevesinden ele alınmaktadır. Her ne kadar kadının, güzellik ve bakım adına yaptıkları kendi için olduğu düşündürülmeye çalışılsa da hedef kitlenin erkekler olduğu inkâr edilemez. Bu nedenle dergide erkeklerin kadınlar hakkında ne düşündüğü, çeşitli konu başlıkları dâhilinde sınırlan-

dırarak, çeşitli röportajlarla verilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Kasım sayısında “Estetiğe Erkek Bakışı” adlı yazıda çeşitli meslek gruplarından birkaç erkeğin kadın estetiği ile ilgili neler düşündükleri sorulmuştur. Böylece erkek bakışı temel alınarak kadınları erkekler tarafından nasıl görüldüğü ve görünmesi gerektiği konuları açıklığa kavuşturulmaktadır. Bir fitness eğitmeni estetiklik anlayışını şu şekilde ifade etmiştir:

“ *Estetiğe Erkek Bakışı*”

“*Bir kadının kesinlikle kötü görünen ve gereksiz tüylerden kurtulması gerekir. Ayrıca kadın temiz olmalı, bakıma önem vermeli ve mutlaka güzel kokmalı diye düşünüyorum*” (Kasım, 2008: 292).

Güzel olmak çoğu zaman erkekleri etki altına almakla eşdeğer. Erkeklerin ilgisini çekecek güzellik tüyoları, erkekleri cezp edecek görüntü iksirleri, erkekleri baştan çıkaracak makyaj derginin çoğunlukla kullandığı dildir. Ve genellikle de kadınlar erkekleri olumsuz etkileyecek estetik yanlışlıklara karşı kadınları uyarmayı borç bilmektedir:

“*Sevgilinizi Etkileyen Güzellik Tüyoları*”

“*Erkek arkadaşınızın güzellik rutininizden bihaber olduğunu düşünüyor olabilirsiniz. Sizce harika görünmeniz onun için yeterli bir kriter, öyle değil mi? Oysa son zamanlarda edindiğimiz bilgilere göre, erkek arkadaşınızın saçınızı nasıl yaptığınızdan cildinize uyguladığınız kremlere kadar gözlem yapıyor. Yüzlerce erkekle yaptığımız anket sonucunda, güzellik alışkanlıklarımız hakkındaki sansürsüz fikirlerini elde ettik. Vücudunuza sim uyguladığınızda garip bir tepkiyle karşılaşıyorsanız, alışkanlıklarınızı yavaş yavaş mercek altına alma zamanı gelmiş demektir*” (Kasım, 2008: 320).

4. 1. 5. Moda ve Kadının Sunumu

Moda da daha birçok kavram gibi kendisini kadın üzerinden tanımlar. Çünkü cinselliğin toplumsal tanımı kadın bedeni üzerinde bulunan giysilerin verdiği mesajda gizlidir. Erkekler, toplumsal cinsiyetçiliğin tanımında nötr durumdadırlar. Bu tanımı kadın yapar. Bir kez yapılan bu tanım moda üzerinden tekrar tekrar yapılandırılır bu nedenledir ki moda endüstrisinin hedefi özellikle kadınlardır. Kadınların giyimi etrafındaki dönüşümler cinselliğin toplumsal tanımının yapılabilmesinde teşhire yönelik bir baskının var olması doğal görülmektedir (Coward,1989: 33). Modanın en önemli desturlarından biri olan teşhir, özellikle de kadın bedeninde kendisini göstermektedir. Bu durumu kendisine şiar edinen birçok popüler kadın

dergisi ünlü markaları kadınlar üzerine giydirerek kapaklarında ve derginin hemen hemen her sayfasında şık giyinmiş kadınları konuk etmektedirler. Bu şık giyimli kadın fotoğrafları okuyucuya; modern, özgür, kışkırtıcı ve dişi olanı sürekli vurgulamaktadır. Okuyucuyu her fırsatta piyasanın sunduğu bu eşsiz nimetlerden yaralanmaları için onları harekete geçirici cümleler kurmaktadır:

“Süslü Seçim”

*“Plajda da şıklığı elden bırakmam diyorsanız, metalik efektli, gayet işli, tül aplike-
li alternatifler sizi bekliyor. Bu seçimlerle sahildeki bütün dikkatleri üzerinize toplaya-
cağınıza şüphe yok” (Mayıs, 2008: 196).*

Modanın değişimi sürekli olarak kadın bedeni üzerinden gösterilmeye çalışılmaktadır. Cosmopolitan’da bu değişim sürekli olarak seksiliği ön plana çıkartacak biçimde verilmektedir. Seksi görünerek, dişi olma özelliğinin erkekler karşısında bir değer olarak görülmesine işaret edilmektedir. Kadının şıklığı, ne kadar seksili görüldüğü ile ilişkilendirilmiştir. Cosmopolitan’ın Ağustos sayısında mayo reklâmlarının yanında yer alan yazının başlığı şöyledir:

“Yaz boyunca seksili görünün” (Ağustos, 2008: 174).

İç gıcıklayan bu başlık hem kadının içindeki dişiliği açığa çıkartmakta hem de bu açığa çıkmış dişilik, tüketime doğru yol almaktadır.

Cosmopolitan’da modayı takip, kadının seksiliği üzerinden kendisine yer bulmasının dışında kadının kendisini iyi hissetmesini, moralinin düzelmesini ve stresten kaçmanın bir yolu olarak görülmektedir. Kadın, yaptığı alışverişle tipik tüketici davranışı sergilemiş olacaktır. Bu düşünceyi dergi içerisindeki yazılardan, resimlerden okuyabildiğimiz gibi editörün fikri olarak da karşımıza çıkmaktadır:

“Cosmo Dünyası, Mart 2008”

“İşte modada yeni sezon daha açılıyor. İyi de oluyor; kışın karanlık ve kasvetli ruh halinden kurtulmamız için iyi bir bahane olabilir alışveriş. Yaz gardırobu için yeni bir şeyler almak stresten kaçmanın bir yolu. Kısa bir süreliğine de olsa, bu yolla sıkıntılardan uzaklaşmak mümkün. Eğer siz de böyle düşünüyorsanız ilkbahar ve yaz koleksiyonlarından derlediğimiz bölümümüz hoşunuza gidecektir” (Mart, 2008: 52).

Derginin editörü, kadınların özellikle de sıkıntılı olduklarında yaptıkları eylemlerden biri olan alışveriş isteğine bir göndermede bulunarak, sıkıntılarını gidermenin yolunun alışverişten geçtiğine vurgu yapmıştır. Reklâmını aldığı firmaların sözcülüğünü de yapmış oluyor bu sayede. Kadınların psikolojisinden girerek onları alışverişe yönlendirmek suretiyle kadınlar tüketici rollerini yerine getirmiş oluyorlar.

Moda her an değişir ve bunu kadın üzerinden daha sağlıklı olarak takip etmekteyiz. Ve moda yenilediğinde kadın vücudunda öne çıkan bölümler her zaman farklılık göstermiştir.

Dergide kadınların elbiseleri sürekli olarak, kadın vücudunda dişiliği gösteren bölümlerin teşhir edilmesi ile sunulmaktadır. Coward'ın da belirttiği gibi, kadın elbiseleri son yüzyıl boyunca kadın vücudunu son derece farklı biçimlerde sardı. Vücudu sıkıca saran giysiler, sonra bol, dökümlü elbiseler; kemerler beli sıkıca sarar, sonra dökümlerin altında görünmez olur; omuzlar açıkta kalır, sonra sırt, sonra da bacaklar. Vurgulanan, sonra gizlenen göğüsler. (Coward, 1989: 33). Cosmopolitan'da modadan söz edilirken Coward'ın da vurguladığı gibi kadın bedeninde belli bölgeler özellikle teşhis ediliyor. Bu teşhir hem görüntü ile hem de metinler aracılığı ile okuyucuya ulaşıyor. Ve böylece kadın, modanın değişiminde ve benimsenmesinde önemli bir unsur olarak gösterilmektedir.

“Cool Tavrı”

“Yeni sezonun que koleksiyonu modayı rahatlıkla birleştiriyor. Tasarımlar arasında vücuda oturan kesimler, çarpıcı şortlar ve şık bluzlar dikkat çekiyor” (Nisan, 2008: 334).

Moda da güzellik, bakım ve cinsellik konularında olduğu gibi, kadın erkek ilişkileri üzerinden yapılandırılmıştır. Güzel giyinmek, modayı takip etmek karşındaki erkeği etkilemek, eğer birliktelik varsa ilişkiyi canlı tutmak (burada sadece birlikte olunan erkeği cezp ederek ilişkinin canlılığının devam etmesi değil aynı zamanda diğer erkeklerinde görüş açısına giderek rekabeti canlı tutmak.

SONUÇ

Her toplumsal koşul o toplumda var olan metinleri kendi diliyle yazar. Dergi ve gazeteler de içinde bulunduğu toplumsal koşullardan bağımsız metinler değildir. Toplumdaki siyasal yapılanmalar, ekonomik değişimler, sosyal çözümler vb. durumlar toplumdaki metinlerin içeriklerine nüfuz etmektedir. Popüler kadın dergilerindeki kadın temsili Cosmopolitan dergisi üzerinden vermeye çalıştığımız bu çalışmada, Osmanlı'dan bu yana kadının sosyal konumundaki değişimlerin, kadın dergileri içeriklerinde ve biçiminde çeşitli değişikliklere yol açtığı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

İlk kadın Dergisi olarak bilinen Terakki Muhadderat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte kadınlar, toplumda görünür olma düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Anne, eş ve ev kadını gibi rollerinden taviz vermeden de kamusal alanda var olabileceklerini savunarak haklı mücadelelerinde mecmualar vasıtasıyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Amaçları iyi bir eğitim alma hakkını elde etmek, aldıkları eğitim sayesinde iş hayatında yer almak, hukukta çeşitli haklara sahip olmaktı ve tüm bu isteklerini gerek edebi metinlerde gerekse okuyucu mektuplarında dile getirmişlerdir. Bu okuyucu mektupları ve metinler dergi sayfalarında kendilerine yer bulmuştur. Bu çalışmada ilk olarak kadınların hiçsizleştirilmiş kimlikler olmalarından duydukları rahatsızlığı dile getirmek amacını taşıyan bir mecra olarak dergileri gördüğünü, bu sayede birçok kadının haklı mücadele için kolları sıvıdığını (dernekler kurmuşlardır vs.), en önemlisi de dergiler tarafından araç olarak görülmemiş dergileri kendilerine araç olarak gördükleri düşüncesi verilmeye çalışıldı. Cumhuriyet öncesi kadın dergilerinde kadınlar siyasal sitemin görülmeyen kimlikleri olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Hiçbir zaman siyasal sisteme eklemlenmemiş, sistem tarafından kenara itilmişlerdir. Fakat 1980 sonrası liberal ekonominin baş tacı edilmesiyle birlikte kadınlar bu ekonominin merkezine yerleşmişler, ekonominin kadına tüketim noktasında biçtiği rolü en iyi şekilde yerine getirmeleri için gerekli faaliyetler popüler kadın dergilerinde bulunmuştur.

Özellikle de 1980 sonrası ekonomide yaşanan değişimler, teknoloji, sosyal yapıdaki bir takım çözümler nedeniyle kadın dergileri kabuk değiştirmiştir. Bundan böyle dergi içerikleri kadınları, haklarını arayan, toplumda sadece erkelerin yaşamadığını duyurmaya çalışan, eğitimde, çalışma hayatında, hukukta ve hatta aile içerisinde bastırılmış kimlikler olmadıklarını gösteren bireyler olarak sunmaktan vazgeçilmiştir. Kadınlar, belli bir kültür yapısı içerisinde temsil edilmekten vazgeçilip (burada yabancı menşeli dergiler olmaları da önemli) küresel bir kültürün etkisi altında resmedilmeye çalışılmıştır. Bu da varsayımımızı doğrulamaktadır. Şöy-

le ki: Cosmopolitan’da kadın; çalışan, kariyer sahibi olmayı hedefleyen, eş seçimini kendisi yapan, aile düzenini kariyerine göre düzenleyen (çocuk sahibi olmayı ertelemeleri gibi), özellikle de çekirdek aile kurmaya çalışan, kendine ait bir çevre edinen, evi dışında çeşitli faaliyetlerde bulunan, önceki dönemlerde tasarrufu dikkate alarak yaşarken 80 sonrası tüketim odaklı yaşamaya başlayan; derginin sunduğu ürünlerin takibine kendini adayan, moda ayak uydurmak için kredi kartını alışverişlerin önüne açık çek olarak sunan bireyler olarak temsil edilmiştir.

Cosmopolitan kadını daha çok tüketim odaklı yaşamaktadır. Dergideki kadın sürekli alışveriş yapmaktadır. Modayı takip eder, moda onun için güzel giyinmek değildir, bir erkeği baştan çıkaracak tasarımlardır. “Modanın yeni trendleri” olarak sunulan giysiler Cosmo kadınının özgür, dişi, seksi görünmesini sağlayacak giysilerdir. Tüm giysileri ve takı tasarımları karşı cinsi kışkırtmak ve kendine bağlamak için bir araç olarak kullanmaktadır. Dergide özgür ve bağımsız vurgusu üzerinden yeni moda ürünler tanıtılmakta böylece Cosmo kadını da, dergide gördüğü son moda ürünlerini aldığı anda giysilerle birlikte özgürlüğü de satın alacağını düşünmektedir. Bir giysinin tamamlayıcı aksesuarlar bile derginin önerileridir ve Cosmo kadını dergide hazır bulduğu bu konsepti kullanıma her daim hazırdır.

Cosmo kadını erkeklerle olan ilişkisinde de gayet rahat ve özgür hareket etmektedir. Özellikle de sevgilileriyle olan ilişkisi toplumsal tabulardan arınmıştır: Bekâretini evleneceği erkeğe saklama gibi bir düşünce hâkim değildir, erkek arkadaşıyla evlenmeden aynı evi paylaşabilmektedir, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durduğu için bu tür bir yaşamda kendisini bir erkeğe bağımlı da hissetmemektedir. Yaşadığı ilişkinin evlilikle sonuçlanıp sonuçlanmamasını sorun etmemektedir. Böyle bir beklentisi de yoktur. Bir ilişkiyi bitirip hemen ardından yenisine başlayabilmektedir. Cosmopolitan’da ilişkiler seks üzerine kuruludur. Bu nedenle dergide ilişkiler ele alınırken seks merkezli düşünülür, tüm sorunlar, çıkmazlar, mutluluklar, umutlar seks temellidir. Popüler kadın dergilerinde kadın daha çok tüketimci, özgürce cinselliğini yaşayan ve birey olarak temsil edilmektedir. Ve çalışmanın bir diğer varsayımı da budur. Derginin analizlerinden de anlaşılacağı gibi bu varsayım da doğrulanmıştır.

Cosmopolitan’da dergi kapağında son sayfasına kadar çıplak kadın görmek mümkündür. Bir konu ele alınırken, içeriği güçlendirmek için kullanılan fotoğraflar yarı çıplak kadınlardan oluşmaktadır. Örneğin sevgilisiyle ilişkisinde sorun yaşayan (ki bu daha çok seks konusundadır) kadın yatağın ortasında bağdaş kurmuş, yüzünde sıkıntılı bir ifadeyle verilmiştir. Kadının bedeninin estetik olması nedeniyle birçok yazılı materyalde olduğu gibi

Cosmopolitan’da da cinsel bir obje olarak yer almıştır. Özellikle de reklâm ürünlerinin tanıtımında kadın kimliği silinmiş sadece göğüsler, dudaklar, kalçalar olarak var olmuştur. İç çamaşırlarının tanıtımında “*dolgun göğüsler*”; kozmetik ürünlerinin tanıtımında, “*çarpıcı dudaklar, seksi bakışlar, sarsıcı kıvrımlar*” nitelendirmeleri kullanılmıştır.

Cosmopolitan’da kadın bedeni kadının en önemli silahı olarak sunulmuş ve bu bedenin çeşitli moda ve kozmetik ürünlerden yararlanarak bir erkeği baştan çıkarmada kullanması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Kadın güzel ve bakımlıdır, dengeli beslenir, spor yapar, güzel bir vücuda sahip olur, güzel giyinir ve tüm seksiliği ile Tanrı’ya kurban sunma törenlerinde olduğu gibi sevgilisine kendisini sunar. Bu artık onun için bir ritüeldir.

Her ne kadar feminist görünmeye çalışan dergiler olsa da, yine de kadın bedeninin sömürülmesinin önüne geçilemediği görülmüştür.

Cosmopolitan’da yazılı ve görsel malzemenin temelini oluşturan kadın özgür, cesur bireyler olarak temsil edilmiştir. Fakat özgürlük ve cesaretin tanımı Cosmopolitan içerisinde yeniden inşa edilmiştir. Dergide özgürlük ve cesaret, kadının geleneksel değerleri kendi lehine olacak şekilde yeniden tanımlaması üzerine yapılandırılmıştır: Dergi, kadınları; yaşadıklarının hesabını kimseye vermeyen, yaşadıklarından tek sorumlu kendisi olan, para kazanan, vücudu üzerinde kimsenin hâkimiyetinin olmadığı, istediği ilişkiyi istediği müddetçe yaşayabilen, ilişkilerde sadece seçilen değil ayrıca seçen tarafta olan, cinselliği istediği şekilde yaşayabilen bunun için evliliği şart olarak görmeyen, rol tanımlamalarının içine girmekten hassasiyetle kaçan bireyler olarak görmüştür. Ve özgürlüğü de bu şekilde ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey (1995), *Osmanlı, Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Akipek, G.Jale (1973), *Türk Medeni Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
- Altındal, Aytunç (1975), *Türkiye’de Kadın*, Birlik Yayınları: İstanbul.
- Altındal, Meral (1994), *Osmanlı’da Kadın*, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Altındal, Meral (1999), *Osmanlı’da Harem*, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul, 2. Basım.
- Bergin, Azize (2004), *Babiâli’de Topuk Tıkırtıları*, Epsilon Yayınları: İstanbul
- Çakır, Serpil (1994), *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları: İstanbul
- Direk, Zeynep (derleyen), (2007), *Cinsiyetli Olmak*, YKY: İstanbul
- Doğramacı, Emel (1989), *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.
- Eagleton, Terry (1996), *İdeoloji*, Çev: Muttalip Özcan), Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Efendi, Ahmet Mithat (Türkçe ilk basım1994), *Fatma Aliye*, Çev: Bedia Ermat, Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Fahri, İhsan (1984), *Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Giet, Sylvette (2006), *Özgürleşin! Bu Bir Emirdir*, (çev: İdil Engindeniz), Dharma Yayınları: İstanbul
- Imber, Colin (2004), *Şeriattan Kanuna*, (çev: Murteza Bedir),Tarih Vakfı Yurdu Yayınları: İstanbul
- Kandiyoti, Deniz (1997), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınlar.
- Kazgan, Gülten (1982), “Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü” (Derleyen: Nermin Abadan Unat), *Türk Toplumunda Kadın*, Ankara: Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları

- Koca, Yılmaz Kadriye (1998), *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, İstanbul: Beyan Yayınları
- Kocaman, A., Zeyrek, D., Doltaş, D., Doğan, G., Öner, I., Ruhi, Ş. (2003), *Söylem Üzerine*, Ankara: Metupress
- Kurnaz, Şefika (1991), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Kurtoğlu, Ayşenur (2000), "Tanzimat Dönemi İlk Kadın Yayınında Dinin Yer Alış Biçimi" (Editör: Ramazan Yıldızoğlu), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü*, İstanbul: Pınar Yayınları
- Mardin Davaz, Aslı (1998), *Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları
- Michel, Andree (t.y), *Feminizm*, (Çev: Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları
- Montagu, Lady (1973), *Türkiye'den Mektuplar*, (Çev: Bedriye Şanda), İstanbul:Yenilik Basımevi
- Ortaylı, İlber (2000), *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık
- Ortaylı, İlber (2006), *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Özen, Hatice (t.y.), *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868 – 1990)*, İstanbul: Kendi Yayını
- Pacteau, Francette (1994), *Güzellik Semptomu*, (Çev: Banu Erol), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Saktanber, Ayşe (1993), "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest-Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", (Yay. Haz: Şirin Tekeli.), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 221.
- Schroeder, Süheyla Kırca (2007), *Popüler Feminizm*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Shoemaker ve Reese (2002), "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi" (Derleyen: Süleyman İrvan), *Medya Kültür Siyaset*, Ankara: Alp Yayınları.
- Sözen, Edibe (1997), *Medyatik Hafıza*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Taşcıoğlu Gönenli, Muhaddere (1958), *Türk Osmanlı Cemiyeti'nde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Ankara: Akın Matbaası

Toska, Zehra (1992), *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869 – 1927)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul: Metis Yayınları

Türk Dil Kurumu (1988), *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, cilt: I – II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1960), *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul: Sermet Matbaası, cilt II, cüz 1.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1968), *Türk Kadının Eski ve Yeni Hukuktaki ve Gerçek Hayattaki Durumu*, İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları

Yapar, Aslı (2003), *Türkiye ve Fransa'da Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması*, İstanbul: İ. Ü. Fakültesi Yayınları

Zihnioğlu, Yaprak(2003), *Kadınsız İnkılâp*, İstanbul: Metis Yayınları

Dergiler

Akyüz, Yahya (Mart 2000), "Öğretmenlik Mesleği ve Osmanlı'da Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi", *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 195, İstanbul.

Bora, Aksu, Nudralı Özlem (1995), "Peki Bakan Kim?", *Birikim*, sayı 73,s.66

Kırca, Süheyla (2000), "Kadın Dergileri:Popüler Kültür ve Politik Söylemin Buluştuğu Yer", *Maltepe Üniversitesi Dergisi*, Yayın No: 1, İstanbul.

Kırcı, Süheyla (2 Ocak 2000), "Popüler Feminizm", *Radikal İki*, Radikal Gazetesi yayın eki.

Kırkpınar, Leyla(1998), "Cumhuriyet ve Kadın", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sayı 8, cilt 3: 94

Koloğlu, Orhan (Mart 2000), "Reklamlarda Kadın", *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 195, s. 44 – 50, İstanbul.

Scott, Joan (Mart 2000), “Kadın Tarihi”,(çev: Tansel Güney), *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 195, s. 19 – 30, İstanbul.

Cosmopolitan Dergisi

Dr. Saliha Güneri, “*Günümüzün son yeniliklerinden MLS sistemi ile diyetsiz, ağrısız, cerrahisiz kalıcı yağ azalması artık mümkün.*”, Kasım, 2008, s. 170

Elif Öksüz, “*Kadın Erkek İlişkilerinin Kökenleri ve Kuralları: Erkekler Mağara Adamından*”, Ağustos, 2008, s. 134

Elif Öksüz, “*Aşk mı mantık mı?*”, Haziran, 2008, s. 273

Enis Baruh , “*Küçük Detaylar, Büyük Sonuçlar...*”, Temmuz, 2008, s. 142

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Cool Tavr*”, Nisan, 2008, s. 334

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Daha İyi Bir İlişki İçin Öneriler*”, Ocak,2008, s.130

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Göğüs Estetiğine Varım!*”, Eylül, 2008, s. 240

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Gösteriş Zamanı*”, Eylül, 2008, s. 270

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Kış Sorunlarına Basit Çözümler*”, Şubat,2008, s. 200 – 201

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Müthiş Bir Cinselliğe Hazır Olun!*”, Kasım, 2008, s. 183.

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Sevgilinizi Etkileyen Güzellik Tüyoları*”, Kasım, 2008, s. 320.

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Şimdi Konuşma Zamanı*”, Temmuz, 2008, s. 119

Hazırlayan Bilinmiyor, “*Yaz boyunca seksi görünün*”, Ağustos, 2008, s. 174

Huri Demirel, “*Yeni Bir Bedenle Tanışma*”, Ocak, 2008, s. 123

Özge Zeki, “*Estetiğe Erkek Bakışı*”, Kasım, 2008, s. 292.

Selin Çayırılı, “*Güzellik Dersleri*”, Ocak, 2008, s.104

Selin Çayırılı, “*Güzellik Dersleri*”, Ağustos, 2008, s. 102

Sibel Kilimci, “*İçimde Bir Erkek Var!*”, Aralık, 2008, s. 176.

Yasemin Demirkan, “*Mart 2008*”, Mart, 2008, s. 52

İnternet

Akyüz Yahya, *Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı* <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/143/1.htm>, Erişim Tarihi: 07. 12. 2007.

Arat, Necla, *Türkiye’nin Kadınları*, <http://www.baskonsolosluk.ch/3633/>, Erişim Tarihi: 13. 04. 2009

<http://medya.webim.eu/?i=12070>, Erişim Tarihi: 04. 05. 2009

http://tr.wikipedia.org/wiki/Maarif-i_Umumiye_Nizamnamesi, Erişim Tarihi: 12. 12. 2007.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevhid-i_Tedrisat_Kanunu, Erişim Tarihi: 12. 07. 2008

http://Www.Cnnturk.Com/Ozel_Dosyalar/Haber_Detay.Asp?Pid=546&Haberid=79141,
Erişim Tarihi: 22. 05. 2008

<http://www.elle.com.tr/contact/00550/>, Erişim Tarihi: 04. 05. 2009

Türk Dil Kurumu,

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=layihat>, Erişim Tarihi: 26. 10. 2008.